

ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՀԱՅԿ ԵՐԵՄՅԱՆ	
ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԳԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ԽՆԴԻՐՆԵՐ	8
ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՊԵՎՈՐԳ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ	
ՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ (ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՍԵՎՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)	16
ХАЧИК ТУМАНЯН ПРАВО КАК ФЕНОМЕН ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ И ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ	24
ՔՐԵՍԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՊՈՒՐԳԵՆ ԲՈԹԱՆՅԱՆ	
ՄԱՐԴՈՒՆ ԱՌԵՎԱՆԳԵԼՈՒ ԵՎ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՅ ԱՊՕՐԻՆԻ ԶՐԿԵԼՈՒ ՀԱՆՑԱԿԱԶՄԵՐԻ ՈՐԱԿՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	28
УГОЛОВНОЕ ПРАВО АНДРАНИК РАШИДЯН	
УБИЙСТВО ЛИЦА, ЗАВЕДОМО ДЛЯ ВИНОВНОГО НАХОДЯЩЕГОСЯ В БЕСПОМОЩНОМ СОСТОЯНИИ, КАК КВАЛИФИЦИРУЮЩИЙ ПРИЗНАК УБИЙСТВА	32
ՔՐԵՍԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՎԱՊԻՄԻՐ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
ՏՈՒԺՈՂԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԱԳԱՅՎԱԾ ԿԱՐԳՈՒՄ	36
УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО МАНВЕЛ АЛЕКСАНИЯ	
НАЗНАЧЕНИЕ И ПРОИЗВОДСТВО ЭКСПЕРТИЗЫ И ПОЛУЧЕНИЕ ОБРАЗЦОВ ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПО УПК РА	41
КРИМИНОЛОГИЯ ՏՍՐԵՆ ՄՈՅԱՆ ԱՐՄԵՆ ԿՄԱՆԻԱՆ	
ИСХОДНЫЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ ПРИЧИННОЙ ОБУСЛОВЛЕННОСТИ ПРЕСТУПНОСТИ	46
ЮРИЙ В. ТРУНЦЕВСКИЙ	
СОЦИАЛЬНАЯ ЭКОЛОГИЯ — КАК НАПРАВЛЕНИЕ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ	53
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ ՀՀ ՎՃՈՍԲԵՎ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	62
РЕЗЮМЕ	102

Հայկ ԵՐԵՄՅԱՆ

ՀՀ դատական դեպարտամենտի

կազմակերպահրավական վարչության կրտսեր մասնագետ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ

ՈՐՈՇ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Սահմանադրական վերահսկողության անհրաժեշտությունն ու սահմանները

ՀՀ սահմանադրական դատարանի հիմնական առաքելությունը սահմանադրական արդարադատության իրականացումն է: Սահմանադրական արդարադատության նպատակը Սահմանադրության գերակայության ապահովումն է, որպեսզի բոլոր նորմերը համապատասխանեն հիմնական նորմին, ինչպես նաև մարդու սահմանադրական իրավունքների պաշտպանությունը և Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական կարևորություն ունեցող այլ հարցերի լուծումը:

Սահմանադրական արդարադատության բաղկացուցիչ մասն է կազմում իրավունքի նորմերի վերահսկողությունը, որը սահմանադրական դատարանն իրականացնում է նորմերի սահմանադրականության հետազոտ և նախնական ստուգմամբ: **Սահմանադրական վերահսկողության երևույթն իր էությանը (ծագմամբ) կապված է իրավական զաղափարների, իրավունքի նորմերի միջև առաջացող հակադրության և բախման երևույթների հետ և հանդիսանում է հակադրության և բախման հաղթահարման միջոց:** Իրավունքի նորմերի բախման հաղթահարման նպատակով սահմանադրական դատարանն իրականացնում է նորմերի վերահսկողություն: Սահմանադրական դատարանի կողմից վերահսկողության են ենթակա նաև պառլամենտի ընդունած իրավական ակտերը: Եթե պառլամենտի և սահմանադրական դատարանի էության, դրանց նպատակի վերացարկում կատարենք, ապա կտեսնենք, որ այդ երկու մարմիններն էլ կոչված են կառավարության կա-

մայականություններից ժողովրդի պաշտպանությանը, վերջին հաշվով երկուսն էլ կառավարության կողմից իրականացվող գործառույթների յուրօրինակ նորմատիվ վերահսկողություն են կատարում, Սահմանադրական դատարանը նորմատիվ վերահսկողության է ենթարկում նաև պառլամենտին: Պառլամենտի կողմից օրենքների ընդունումը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ նախնական նորմատիվ վերահսկողություն, կառավարության կամայականության սահմանափակում: Իսկ Սահմանադրական դատարանը նույնն անում է պառլամենտի և կառավարության նկատմամբ, ըստ էության, այս երկու մարմիններն էլ մասնակցում են արդար կանոնների մշակմանը, որոնք պետք է սահմանափակեն կառավարության կամայականությունը և հաստատեն սոցիալական արդարություն, արդար հասարակական հարաբերություններ:

Իշխանությունների բաժանման տեսության դիրքերից ելնելով՝ արդյո՞ք արդար է Սահմանադրական դատարանին իրավունք վերապահել օրենսդիր իշխանության, որն ընտրվում է անմիջականորեն ժողովրդի կողմից, ընդունած օրենքը ճանաչել ուժը կորցրած: Սահմանադրական դատարանը ո՞չ անմիջականորեն ժողովրդի կողմից է ընտրվում և ո՞չ էլ հաշվետու է ժողովրդին, ինչո՞ւ է նախատեսվում այդպիսի մի մարմին, որին վստահվում է ստուգել ժողովրդի ներկայացուցիչների ընդունած օրենքի համապատասխանությունը Սահմանադրությանը և ուժը կորցրած ճանաչել հակասող նորմերը: Առկա է նաև մտավախություն, որ Սահմանադրական դատարանը կփորձի սահմանափա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)
ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
8

կել քաղաքացիների իրավունքները հոգուտ քաղաքական էլիտայի. «Ձևականորեն ոչ մի հիմք չկա մտածելու, որ արհեստավարժ իրավաբանների նեղ կոլեգիան՝ սահմանադրական դատարանի դատավորները (իշխանությունների բաժանման արխատկրատական տարրը) քաղաքացիների իրավունքները ավելի հուսալի կպաշտպանի, քան քաղաքացիների կողմից ընտրված օրենսդիրները»¹:

Կարծում ենք՝ մտավախություն չի առաջանա, եթե ընդունենք, որ **Սահմանադրական դատարանը չի վերացնում Սահմանադրությանը հակասող նորմերը: Դրույթը, որը Սահմանադրական դատարանը ճանաչում է հակասահմանադրական, որպես իրավական նորմ գոյություն չունի Սահմանադրությանը հակասելու պահից՝ ex tunc և ոչ թե Սահմանադրական դատարանի որոշումն ընդունելու պահից**, անգամ հարց է առաջանում՝ կարելի՞ է այդպիսի դրույթներն իրավունքի նորմ անվանել²:

Պատկերավոր ասած՝ **իրավունքը կենդանի օրգանիզմ է, որի բջիջները նորմերն են, իսկ այն «նորմերը», որոնք չեն կրում այդ օրգանիզմի գեները (հիմնական նորմը), հակասում են, աշխատում են օրգանիզմի դեմ, դրանք օտար մարմիններ են, չարորակ գոյացություններ, որոնք չեն կազմում այդ օրգանիզմի մաս, այլ ուղղակի գտնվում են այդ օրգանիզմում, զբաղեցնում են իրավունքի նորմերի տեղը և իրենց ներկայությամբ խաթարում օրգանիզմի կենսագործունեությունը:**

Իրավունքի համակարգի ներսից (ոչ թե համակարգից, այլ համակարգի ներսից, քանի որ հակասահմանադրական նորմերը չեն կազմում համակարգի տարր) հակասահմանադրական նորմերի բացառման և դուրս հանման գործում Սահմանադրական դատարանի դերն է ստուգել և նորմը ճանաչել հակասահմանադրական, այսինքն՝ Սահմանադրական դատարանը միայն իրավական գնահատական է տալիս նորմին, իսկ **նորմն**

իրավունքի համակարգի ներսից դուրս է գալիս Սահմանադրության ուժով և ոչ թե Սահմանադրական դատարանի որոշման ուժով: Այստեղ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ Սահմանադրական դատարանը սահմանափակված է Սահմանադրությանը, նա չի կարող հակասահմանադրական ճանաչել Սահմանադրությունից բխող իրավունքի նորմը:

Ակադեմիկոս Վ. Ս. Ներսեսյանցի կարծիքով դատարանն իրավունք ունի տալու նորմատիվ իրավական ակտի միայն իրավական որակավորումը (իրավական գնահատականը և բնութագիրը) և այն էլ այդ ակտի՝ Սահմանադրությանը, օրենքներին համապատասխանության կամ չհամապատասխանելու տեսանկյունից: Սահմանադրական դատարանի որոշումը Սահմանադրությանը օրենքի հակասելու մասին իրավակիրառ ակտ է: Հակասահմանադրական ճանաչված դրույթի գործողությունը վերացվում է ոչ թե Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ, այլ օրենսդրի կողմից, այս դեպքում՝ Սահմանադրության անմիջական գործողությամբ: Սահմանադրությանը հակասող ակտի ուժը կորցնելն արդեն սահմանադրական հաստատում է, այլ ոչ թե դատարանի, որն իրավունք ունի տվյալ ակտը ճանաչել միայն Սահմանադրությանը հակասող³: Օ.Ե. Կուտաֆինը մաս այսպիսի դիրքորոշում է արտահայտել, որ ընդհանրապես ոչ մի դատարան, այդ թվում՝ սահմանադրականը, իրավունք չունի իրավունքի նորմ ստեղծելու: Դատարանը պետք է միայն Սահմանադրության հետ համեմատի ստուգվող ակտերը, իրավունքի նորմերը: Եթե այդ ակտերը, նրանց նորմերը համապատասխանում են Սահմանադրությանը, դատարանը նրանցում ոչ մի բան փոխել չի կարող: Եթե չեն համապատասխանում, նա ինքնուրույն նույնպես ոչինչ անել չի կարող: Այսպիսով, նորմի գործողության դադարեցումը կապված է ոչ թե Սահմանադրական դատարանի իրավաստեղծ հայեցողության հետ, այլ նրա կողմից նշված նոր-

Սահմանադրական իրավունք

մի՝ Սահմանադրությանը հակասելու փաստի հաստատման հետ⁴:

Իրավակիրառողը չի կարող կիրառել Սահմանադրությանն ակնհայտ հակասող նորմերը, քանի որ դրանք չեն հանդիսանում իրավունքի համակարգի տարր, դրանք «գոյություն չունեն» ի սկզբանե (ex tunc):

Քրեական իրավունքում որպես արարքի հանցավորությունը բացառող հանգամանք նախատեսված է ակնհայտ անօրինական հրամանը կամ կարգադրություն չկատարելը: Այսպիսի նորմի առկայությունը քրեական իրավունքում պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ակնհայտ անօրինական հրամանը չի կարող լինել իրավական ակտ, այն իրավական ուժ չունի և չեղած իրավական ակտը պարզապես հնարավոր չի կատարել, ուստի բացակայում է քրեական օրենքով նախատեսված արարքը, հետևաբար բացառվում է քրեական պատասխանատվությունը: Նույնը վերաբերում է հակասահմանադրական նորմերին, դրանք պարզապես որպես իրավունքի նորմ գոյություն չունեն՝ անկախ դրանց վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի որոշման առկայությունից: Սակայն միշտ չէ, որ նորմն ակնհայտորեն է հակասում Սահմանադրությանը, կամ հակասելու և չհակասելու հարցի լուծումն ըստ էության իրավական քաղաքականության որոշում է, և դրա հետ կապված՝ առաջանում են վեճեր: Այսպիսի վեճերի լուծումը, ընթացիկ սահմանադրաիրավական քաղաքականության որոշումը Սահմանադրական դատարանի լիազորությունն է, սահմանադրաիրավական հարաբերությունների կարևորագույն բնույթը պայմանավորում է այդ վեճերը լուծող և սահմանադրաիրավական քաղաքականությունը որոշող հեղինակություն վայելող, անկախ ու անաչառ մարմնի անհրաժեշտությունը:

Սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնող մարմնի գոյությունը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ներկայացուցչական մարմինը կամ պետական այլ իրավաստեղծ մարմիններ միշտ չէ, որ կարտահայտեն սահմանադրի (ժողովրդի) շահերը, ուստի Սահմանադրությանը ամրագրված անձի իրավունքները, որպեսզի պետական մարմինների ստեղծած նորմերով չխախտվեն, նախատեսվում է այդ նորմերի սահմանադրականությունը ստուգող կոմպետենտ, արհեստավարժ մարմին՝ Սահմանադրական դատարան, որը պետք է լինի անկախ, անաչառ և նրա որոշումները բոլորի համար պետք է պարտադիր լինեն: Եթե պետությունում ստեղծվում է հատուկ մարմին, որն իրավասու է օրենքները ուժը կորցրած ճանաչել, այսինքն՝ փաստացի գտնվել օրենսդրից բարձր վիճակում, սպա դա կարող է արդարացվել միայն նրանով, որ քաղաքացիներն օրենսդրի հանդեպ ունեն բնական իրավունքներ և դրանք պետք է պաշտպանեն օրենսդրի կամայականությունից⁵:

Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարանը պետք է լինի անկախ ու անաչառ մի մարմին և արհեստավարժ ձևով վերահսկողություն իրականացնի, որպեսզի օրենսդիր իշխանություն ստանձնած ժողովրդի ներկայացուցիչները, պետական այլ մարմինները չխախտեն Սահմանադրությունը:

Սահմանադրական դատարանը հանդես է գալիս ժողովրդի (սահմանադրի) անունից և ի շահ ժողովրդի, իսկ ինչպե՞ս պետք է անել, որ Սահմանադրական դատարանն իր հերթին չյուրացնի ժողովրդի իշխանությունը, ինչպե՞ս պետք է Սահմանադրական դատարանին հակակշռեն իշխանության մյուս ճյուղերը: Դրա անհրաժեշտությունը պայմանավորված է հետևյալով՝ Սահմանադրական դատարանի անդամներին միշտ չէ, որ քաղաքական իշխանության ազդեցությունից հնարավոր է հեռու պահել, Սահմանադրական դատարանի անդամների մեծամասնությունը կարող են կազմել որևէ քաղաքական ուժի գաղափարախոսության կողմնակիցներ: Եվ առհասարակ որքան էլ դատարանին փորձեն հեռու պահել քա-

ղաքականությունից, դա պարզապես անհնար է, քանի որ դատավորները նույն քաղաքական հասարակության անդամներն են, և նրանց որոշումներում թեկուզև ենթագիտակցորեն արտացոլվում են նրանց քաղաքական կողմնորոշումները, բացի այդ, հակակշռումն անհրաժեշտ է նաև այն պատճառով, որ Սահմանադրական դատարանը, ինչպես վերը նշեցինք, նույնպես քաղաքականություն է իրականացնում:

Իշխանությունների բաժանման տեսության համաձայն՝ որքան Սահմանադրական դատարանն իրավունքի նորմը հակասահմանադրական ճանաչի, նա չի կարող դրա փոխարեն սեփական իրավակարգավորումը պարտադրել, նա չի կարող հանդես գալ նեգատիվ կամ պոզիտիվ օրենսդիր: Սահմանադրական դատարանը կարող է միայն ստուգել օրենքի սահմանադրականությունը, նրա որոշումը չի կարող օրենք լինել, այն չի կարող նորմատիվորեն անմիջականորեն կարգավորել հասարակական հարաբերությունները: Սահմանադրական դատարանը, Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն, օրենքի սահմանադրականությունը կոնկրետ գործով ստուգելիս լուծում է վեճ, որի մի կողմը պետությունն է՝ ի դեմս օրենսդիր մարմնի, մյուս կողմում՝ ժողովուրդը՝ ի դեմս Սահմանադրական դատարանի կողմից քաղաքացու: Սահմանադրական դատարանը չի կարող վեճը լուծել և հասարակական հարաբերությունները կարգավորող օրենքն ուժը կորցրած ճանաչել, փոխարենը առաջարկել այդ հասարակական հարաբերությունների կարգավորման իր տարբերակը (օրենքի իր մեկնաբանությունը), նրան տալ Սահմանադրության ուժ (օրենքից բարձր ուժ): Դրանից հետո օրենսդիր իշխանությունը Սահմանադրական դատարանին հակակշռելու լծակ չի ունենա, նա չի կարող օրենսդրական փոփոխություն անել և հստակեցնել իր կամքը, նա կաշկանդված է լինելու Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ:

Այս դեպքում Սահմանադրական դատարանը հանդես կգա որպես շահագրգիռ կողմ, ով իշխանությունը յուրացնելու համար օրենքը կմեկնաբանի իր կամքով՝ հանդես կգա և՛ օրենսդիր, և՛ դատարան, հանդես կգա որպես «իր գործով դատավոր», ինչն անթույլատրելի է⁶: Շ. Լուի Մոնտեսքյուն, այս խնդրին անդրադառնալով, նշում է. «Չի լինի ազատություն նաև այն դեպքում, երբ դատական իշխանությունը անջատված չլինի օրենսդիր և գործադիր իշխանություններից: Եթե այն միացած լինի օրենսդիր իշխանությանը, ապա քաղաքացիների կյանքն ու ազատությունը կհայտնվեն իշխանության կամայականության ներքո, քանի որ դատավորը օրենսդիր կդառնա»⁷: Այդուհանդերձ հնարավոր չէ ժխտել, որ դատարանները «մարդու իրավունքների ճանաչման վրա հիմնված» նոր մշակույթի ձևավորման և սատարելու հարցում կարևոր դեր ունեն: Նոր կարգի հաստատման հետևանքներից մեկն այն է, որ հին օրենքները և նորմերը չեն կարող ընկալվել որպես ինքնաբերաբար գոյություն ունեցող, դրանք շարունակական վերագնահատման առարկա պետք է լինեն՝ համապատասխանեցվելով սահմանադրության դրույթներին⁸: Այս տեսակետը լիովին ընդունելով՝ միաժամանակ գտնում ենք, որ «մարդու իրավունքների ճանաչման վրա հիմնված» նոր մշակույթի ձևավորման դեպքում **դատարանը հանդես չի գալիս որպես օրենսդիր, այս դեպքում կիրառվող իրավունքը բնական իրավունքն է՝ մարդու բնական իրավունքները, ուստի դատարանը որոշում է կայացնում՝ մարդու բնական իրավունքներից ելնելով: Դատական նախադեպը բացահայտում է բնական իրավունքը և գրավոր ձևակերպում տալիս դրան: Ոչ թե դատարանի որոշումն է նորմատիվ ուժ ստանում, այլ նրանով բացահայտված բնական իրավունքն է արտաքին նորմատիվ ուժ ձեռք բերում՝ բացահայտվում և դատական ակտերում գրավոր ամրագրվում:**

Սահմանադրական իրավունք

Մյուս կողմից՝ հասարակական կարևոր հարաբերությունների նորմատիվ կարգավորումն օրենսդրի բացառիկ լիազորությունն է. Սահմանադրական դատարանի որոշումները մեկանգամյա են, ընդունվում են կոնկրետ գործով որպես դատական ակտ և ըստ այդմ էլ օժտված են պարտադիր ուժով: Դրանք հասարակական հարաբերությունների նորմատիվ կարգավորիչներ չեն:

Եթե Սահմանադրական դատարանը մեկնաբանի օրենքի նորմերը (բացահայտի դրանց սահմանադրաիրավական բովանդակությունը) և «պարտադրի», որ այն կիրառվի իր մեկնաբանությամբ, դրանով Սահմանադրական դատարանը փաստացի կիրականացնի ոչ թե նորմերի վերահսկողություն, այլ բուն արդարադատություն, սակայն խնդիրն այն է, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ Վճռաբեկ դատարանին է լիազորություն տրված ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Խնդիրը լուծելու համար սահմանադրական այս նորմը կարելի է մեկնաբանել հետևյալ կերպ՝ Վճռաբեկ դատարանն ապահովում է օրենքի միատեսակ կիրառությունը, երբ հարցը չի վերաբերում սահմանադրական արդարադատության հարցերում օրենքի միատեսակ կիրառելիությունն ապահովում է Սահմանադրական դատարանը:

Սահմանադրական դատարանի որոշումները արդյո՞ք կարող են նախադեպ լինել, չէ՞ որ նա քննում է իրավունքի վեճեր, որոնք կյանքում չեն կարող կրկնվել, դրանք առաջանում են մեկ անգամ և լուծվում են Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ, որն ունի մեկանգամյա կիրառելիություն, այն հռչակում է, որ օրենքի նորմը հակասում է Սահմանադրությանը կամ չի հակասում և դրանով լուծում է վեճը:

Սահմանադրական դատարանի որոշումների՝ որպես իրավունքի աղբյուրի շուրջ միասնական մոտեցում չկա իրավաբանական գրականության մեջ: «Սահմանադրական դատարանի, անխոս լրիվ

ինքնատիպ և յուրահատուկ իրավաստեղծումը պետք է իր բովանդակությանը համապատասխան ձև գտնի: Այդ ձևը չի կարող լինել սովորույթը, քանի որ այն ձևավորվում է մի քանի սուբյեկտների մասնակցությամբ: Այդպիսի ձևը չի կարող լինել նաև նախադեպը: Դատական նախադեպի տակ ավանդաբար հասկանում են դատական որոշումները, որոնք օգտագործվում են որպես օրինակ համանման հանգամանքներում: Համանմանությունը վերաբերում է փաստական հանգամանքներին: Ելնելով նրանից, որ ՌԴ սահմանադրական դատարանը, սահմանադրական արդարադատություն իրականացնելիս բոլոր այն դեպքերում, երբ դա մտնում է այլ դատարանների կամ մարմինների իրավասության մեջ, ձեռնպահ է մնում փաստական հանգամանքների բացահայտումից և հետազոտումից, ինչպես նաև դատարանների միջև իրավասությունների բաժանումից, կարելի է հաստատել, որ ընդհանուր իրավասության դատարաններում քննվող գործերի հանգամանքները և Սահմանադրական դատարանում քննվող գործերի հանգամանքները չեն համընկնում: Դժվարություն է հարուցում նաև Սահմանադրական դատարանի որոշումների դիտարկումը որպես սահմանադրաիրավական նախադեպ ձևավորող իրավունքի աղբյուր: Որպես իրավունքի աղբյուր ընդհանուր ճանաչում է գտել դատական նախադեպը և ոչ թե սահմանադրաիրավական, քաղաքացիաիրավական, քրեաիրավական, վարչաիրավական և այլ նախադեպերը: Սահմանադրական դատարանի իրավաստեղծման գործառնությունն առավել բնահատուկ արտաքին եզերապատումը հանդիսանում է պաշտոնական սահմանադրական դոկտրինան»⁹:

«Սահմանադրական դատարանի, ինչպես նաև մնացած դատարանների իրավաստեղծ դերը ժխտելը հիմնավորվում է նաև նրանով, որ դատական իրավաստեղծման ընդունումը հակասում է իշխանությունների բաժանման սահմա-

նադրական սկզբունքին, այն բերելու է դատական և օրենսդիր իշխանությունների գործառույթների, իրավագործությունների և գործունեության ոլորտների խառնման, պառլամենտական օրինաստեղծման դատական իրավաստեղծմամբ փոխարինելուն: Այդպիսի փոխարինման վտանգ, իհարկե, կա, ինչպես որ առկա է օրենսդիր իշխանության գործադիր-նախագահականով փոխարինման վտանգ, եթե իշխանության այս կամ այն ճյուղը դուրս գա իր իրավասության սահմաններից»¹⁰:

Մեր կարծիքով սահմանադրական դատարանի որոշումը նախևառաջ իրավակիրառ որոշում է, իսկ դրանում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանադրական դոկտրինայի պաշտոնական մասը: Սահմանադրական դա-

տարանի էությունից բխում է, որ նա սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնելիս պետք է պատասխանի մի հարցի՝ իրավունքի նորմը հակասո՞ւմ է Սահմանադրությանը, թե ոչ: Սահմանադրական դատարանն իրավունքի նորմին տալիս է գնահատական, Սահմանադրական դատարանի «բացասական» որոշումը բացահայտում է իրավունքի նորմի անհամապատասխանությունը Սահմանադրությանը և քանի որ այդ նորմը հակասահմանադրական է ճանաչվում և իրավական համակարգ նման նորմ ներմուծելն արգելվում է, հետագա սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնելիս Սահմանադրական դատարանի որոշումը չի ստանում նախադեպային նշանակություն, քանի որ այն կիրառելու առիթ այլևս չի լինում:

Շարունակելի

1. Проблемы общей теории права и государства, учебник для вузов под общей редакцией В.С.Нерсесянца. М., 2002, с. 588.

2 Այս մոտեցումից ելնելով՝ կարծում ենք ՀՀ Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի նորմը, որով Սահմանադրական դատարանին իրավունք է վերապահված իր որոշմամբ Սահմանադրությանը չհամապատասխանող նորմատիվ ակտի կամ դրա մի մասի իրավական ուժը կորցնելու ավելի ուշ ժամկետ սահմանելու, տեսականորեն չի տեղավորվում սահմանադրականության շրջանակներում: Այդ նորմի գործողության հետևանքների հետ կապված՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը հետևյալ դիրքորոշումն է արտահայտել, որը վերարտադրված է ՄԴՈ-943 որոշման մեջ. «...Հակասահմանադրական ճանաչված և տարածանկետված իրավական նորմերի հետագա կիրառմանը չպետք է մեխանիկական մոտեցում ցուցաբերվի, այն պետք է իրականացվի՝ հաշվի առնելով տարածանկետման հիմքում ընկած և օրենքով նախատեսված վերոհիշյալ գերակայություններից ու սահմանադրաիրավական հիմնարար սկզբունքներից բխող՝ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումը՝ բացառելով նաև հակասահմանադրական ճանաչված դրույթների վերարտադրությունը ցանցած իրավական ակտում...»: Այս դիրքորոշումը զգալիորեն մեղմում է Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի վե-

րոհիշյալ նորմի բախումը 6-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի նորմերի հետ և ապահովում է Սահմանադրության գերակայությունը:

3. **Нерсесянц В.С.** Суд не законодательствует и не управляет, а применяет право // Судебная практика как источник права. М., 1997, с. 34-41.

4. **Кутафин О.Е.** Ответы на вопросы РЮЖ // Российский юридический журнал. 2008, №6, с. 119.

5. Проблемы общей теории права и государства, учебник для вузов под общей редакцией В.С.Нерсесянца. М., 2002, с. 588.

6. Dr. Bonham's case (1610) 8 Co.Rep.114a, 117b-118b. Проблемы общей теории права и государства, учебник для вузов под общей редакцией В.С.Нерсесянца. М., 2002, с. 589.

7. **Монтескье Ш.Л.** Избранные произведения. М., 1955, с. 290.

8. Պետությունն ընդդեմ Վիլյամսի և մյուսների, [1995] 2LRC 103, Հարավային Աֆրիկայի սահմանադրական դատարան: Մեջբերումն ըստ՝ Քոնոր Ֆոլի «Պայքար խոշտանգումների դեմ», էջ 40:

9. **Пряхина Т.М.** Конституционная доктрина Российской Федерации. М., 2006, с. 185-186.

10. **Лазарев Л.В.** Правовые позиции Конституционного Суда России, 2003.

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Աշխատանքային իրավունք

ԳԵՎՈՐԳ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի դոցենտ,
իրավագիտության թեկնածու

ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

(ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)*

Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ իրականացվող արդյունավետ պետական հսկողությունն ու վերահսկողությունը կոչված չեն ապահովել միայն վարձու աշխատողների իրավունքներն ու օրինական շահերը: Պակաս կարևոր չէ նաև պետության շահերի պաշտպանությունը:

ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչության կողմից աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ հսկողություն և վերահսկողություն իրականացնելիս կարևոր խնդիր է թաքնված զբաղվածության բացահայտումը, որը զգալի վնաս է պատճառում նաև պետության գույքային շահերին: Հաճախ քաղաքացիները գործատուների մոտ կամ իրենց կամքով, կամ էլ դրան հակառակ, աշխատանքի են ներգրավվում՝ առանց համապատասխան ձևակերպման, այսինքն՝ առանց աշխատանքային պայմանագրի և (կամ) աշխատանքի ընդունման մասին անհատական իրավական ակտի (հրամանի): Այդ դեպքում գործատուի համար անհամեմատ ավելի դյուրին է դառնում իր համար անցանկալի աշխատողներից ազատվելու խնդիրը: Աշխատողի աշխատանքային գրքույկում բացակայում է նրա կատարած աշխատանքի մասին գրառումը, ինչը հետագայում խոչընդոտներ է առաջացնում նրա՝ համապատասխան աշխատանքային գործունեությանը զբաղվելու փաստը հաստատելու և աշխատանքային ստաժը հաստատելու հարցերում: Բացի այդ, թաքնված զբաղվածության հետևանքով թաքցվում են նաև պետական բյուջե վճարվող գումարները, ինչի հետևանքով պե-

տությունը կրում է նյութական վնասներ:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի համաձայն՝ գործատուների հիմնական պարտականություններից մեկն աշխատողներին նրանց կատարած աշխատանքի դիմաց աշխատավարձ վճարելն է, ինչին համապատասխանում է յուրաքանչյուր աշխատողի՝ օրենքով և դրան համապատասխան կնքված կոլեկտիվ և անհատական աշխատանքային պայմանագրերով սահմանված չափով և ժամկետներում աշխատավարձ և դրան հավասարեցված այլ վճարումներ ստանալու իրավունքը: ՀՀ Սահմանադրությունը և, դրան համապատասխան, ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրքը սահմանում են, որ յուրաքանչյուր աշխատող ունի պետության կողմից սահմանված նվազագույնից ոչ ցածր աշխատավարձի իրավունք: Ամսական նվազագույն աշխատավարձի չափը սահմանվում է օրենքով: Օրենսգիրքը սահմանում է նաև աշխատավարձի վճարման հիմնական պայմանները, ներառյալ՝ դրա վճարման առավելագույն ժամկետները, որոնք, ի վնաս աշխատողների փոփոխվել չեն կարող: Տեսչությունը ստուգումներ և ուսումնասիրություններ կատարելիս պետք է պարզի նաև տվյալ գործատուի կողմից աշխատավորական կոլեկտիվի անդամների համար օրենսդրությամբ սահմանված ժամկետներում և կարգով աշխատավարձ վճարելու՝ օրենքով սահմանված պահանջների պահպանումը: Ուսումնասիրություններ և ստուգումներ կատարելիս Տեսչությունը պետք է պարզի նաև աշխատավարձի վճարման հետ կապված այլ հանգամանքներ: Օրինակ՝ պարտադիր ստուգման են-

* Սկիզբը՝ նախորդ համարում:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թակա է աշխատավարձի՝ բնեղենով վճարումների օրինականությունը, այդ թվում՝ այն, թե արդյոք թույլատրելի է տվյալ աշխատողի աշխատավարձի՝ բնեղենով վճարումը, թե ոչ, եթե այդ, ապա պահպանվե՞լ է արդյոք բնեղենով վճարվող մասի տոկոսային հարաբերությունը, թե ոչ:

11) *Օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հսկում և վերահսկում է կոլեկտիվ պայմանագրերով (համաձայնագրերով) նախատեսված պարտավորությունների կատարման ընթացքը, ձեռնարկում է անհրաժեշտ միջոցներ աշխատողների խախտված իրավունքների վերականգնման ուղղությամբ:* Օրենքը չի մեկնաբանում, թե Տեսչությունը կոնկրետ ինչ եղանակով և կարգով է իրականացնում կոլեկտիվ պայմանագրերով ստանձնած պարտավորությունների կատարման ընթացքը: Տրամաբանորեն վերը նշված հսկողությունն ու վերահսկողությունը կարող են կատարվել պլանային թեմատիկ ստուգումների ընթացքում, երբ ստուգում իրականացնող պաշտոնատար անձինք, ովքեր ունեն ստուգվող գործատուից բոլոր անհրաժեշտ փաստաթղթերը պահանջելու իրավունք, կարող են այդ փաստաթղթի (կոլեկտիվ պայմանագրի) ուսումնասիրության արդյունքում պարզել գործատուի կողմից պայմանագրի պահանջների կատարման վիճակն ու ընթացքը: Միաժամանակ Տեսչությունն իրավասու է նաև ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ աշխատողների խախտված իրավունքների վերականգնման ուղղությամբ: Այդ դեպքում Տեսչությունը «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքին համապատասխան հարուցում է վարչական վարույթ, կատարում է գործի հանգամանքների քննություն և կայացնում է վարչական ակտ, որում շարադրվում են աշխատողների խախտված իրավունքների վերականգնման ուղղությամբ գործատուների կողմից կատարման ենթակա գործողությունները (անգործությունը):

12) *Հսկողություն և վերահսկողություն է իրականացնում աշխատատեղում աշխատանքի անվտանգության և աշխատանքի պաշտպանության՝ օրենքով սահմանված պարտադիր պահանջների պահպանման*

նկատմամբ: Օրենսգրքի 242-րդ հոդվածի համաձայն՝ աշխատողների անվտանգությունը և առողջությունն աշխատանքային գործունեության ընթացքում աշխատողների կյանքի և առողջության պահպանման համակարգն է, որը ներառում է իրավական, սոցիալ-տնտեսական, կազմակերպական-տեխնիկական, սանիտարահիգիենիկ, բուժ-կանխարգելիչ, վերականգնողական և այլ միջոցառումներ: Աշխատանքի ժամանակ յուրաքանչյուր աշխատողի համար պետք է ստեղծվեն օրենքով սահմանված՝ պատշաճ, անվտանգ և առողջության համար անվնաս պայմաններ: Աշխատողների առողջության և անվտանգության պահպանությունը պարտավոր է ապահովել գործատուն: Հաշվի առնելով կազմակերպության մեծությունը, աշխատողների համար արտադրության վտանգավորության աստիճանը՝ գործատուն կազմակերպությունում ներգրավում է աշխատողների անվտանգության ապահովման և առողջության պահպանման որակավորված ծառայություն կամ այդ գործառույթն իրականացնում է անձամբ (Աշխ. օր. 243-րդ հոդ.): Գործատուն պարտավոր է ապահովել աշխատանքի նորմալ պայմաններ, որպեսզի աշխատողները կարողանան կատարել աշխատանքի նորմաները: Այդպիսի պայմաններ են՝ մեխանիզմների, սարքավորումների և աշխատանքի այլ միջոցների սարքին վիճակը, տեխնիկական փաստաթղթերով ժամանակին ապահովելը, աշխատանքի կատարման համար անհրաժեշտ նյութերի և գործիքների պատշաճ որակը և դրանք ժամանակին տրամադրելը, արտադրությունն ապահովելը էլեկտրաէներգիայով, գազով և էներգիայի այլ տեսակներով, առողջության համար աշխատանքի անվտանգ և անվնաս պայմանները (անվտանգության տեխնիկայի նորմերի և կանոնների պահպանումը, պատշաճ լուսավորությունը, ջեռուցումը, օդափոխությունը, սահմանված նվազագույն նորմաներից ցածր աղմուկը, ճառագայթումը, վիբրացիան, աշխատողի առողջության համար բացասական ներգործություն ունեցող վտանգավոր այլ գործոններ), այլ պայմաններ, որոնք անհրաժեշտ են որոշակի աշխատանքներ կատարելու հա-

Աշխատանքային իրավունք

մար: Այս ընդհանուր դրույթներից բացի, Օրենսգիրքը սահմանում է նաև բազմաթիվ այլ պահանջներ, որոնց պահպանումը պարտադիր է բոլոր գործատուների համար՝ անկախ վերջիններիս սեփականության ձևից, կազմակերպարավական տեսակից և այլ հանգամանքներից: Աշխատանքի առանձնահատուկ պայմաններ ունեցող գործատուների համար օրենքով և այլ նորմատիվ իրավական ակտերով կարող են սահմանվել աշխատանքի պաշտպանության այլ յուրահատուկ պահանջներ: Տեսչությունը հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնի այս գործառույթի պատշաճ իրականացման ուղղությամբ, քանի որ աշխատանքային օրենսդրության վերը նշված պահանջների խախտումները դասվում են առավել ծանր իրավախախտումների շարքին, որոնք առանձին դեպքերում առաջ են բերում նաև քրեական պատասխանատվություն դրանցում մեղավոր անձանց նկատմամբ:

13) *Հսկողություն և վերահսկողություն է իրականացնում արտադրությունում դժբախտ դեպքերի հաշվառման և քննման՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգի պահպանման և օրենքով սահմանված կարգով վնասի հատուցման ենթակա գույքների ժամանակին վճարման նկատմամբ:* Դժբախտ դեպքերի հաշվառման և ծառայողական քննության կարգը սահմանվում է կառավարության որոշմամբ¹: Այս գործառույթն իրականացնելիս հսկողություն և վերահսկողություն իրականացնող պաշտոնատար անձինք պետք է ստուգեն գործատուների կողմից օրենսդրության հետևյալ հիմնական պահանջների պահպանումը.

ա) ծառայողական քննության և հաշվառման են ենթակա այն դժբախտ դեպքերը, որոնք տեղի են ունեցել մշտական, ժամանակավոր, սեզոնային աշխատանքներում ընդգրկված աշխատողների հետ, ոչ հաստիքային և համատեղությամբ աշխատողների հետ, տնաշխատների հետ, կազմակերպություններում պրակտիկայի անցկացման կամ աշխատանքներ կատարելու ժամանակ ուսանողների և սովորողների

հետ, պահակային ծառայության աշխատողների հետ, պետական մարմիններ, կազմակերպություններ, հիմնարկներ և ուսումնական հաստատություններ գործողված զինծառայողների հետ, ազատագրված դատապարտված անձանց հետ՝ կազմակերպություններում աշխատանքի ներգրավելու ժամանակահատվածում.

բ) դժբախտ դեպքի ճիշտ և ժամանակին ծառայողական քննության և հաշվառման, ակտերի ձևակերպման, դժբախտ դեպքերի պատճառների վերացման միջոցառումների մշակման և իրագործման համար պատասխանատվություն է կրում գործատուն.

գ) մինչև դժբախտ դեպքի ծառայողական քննության սկիզբը գործատուն պարտավոր է աշխատատեղի իրավիճակը և սարքավորման վիճակը պահպանել այնպիսին, ինչպիսին եղել է դեպքը կատարվելու պահին, եթե այն աշխատողների կյանքին և առողջությանը վտանգ չի սպառնում և այլ վթարի չի հանգեցնում.

դ) դժբախտ դեպքի ծառայողական քննության համար գործատուն իր հրամանով պարտավոր է ստեղծել հանձնաժողով, որը պարտավոր է եռօրյա ժամկետում կատարել դժբախտ դեպքի հանգամանքների ու պատճառների ծառայողական քննություն, բացատրություններ վերցնել ականատեսներից, տեխնիկայի շահագործման անվտանգության և աշխատանքի պաշտպանության կանոնների ու հրահանգների խախտումներ թույլ տված անձանցից, հնարավորության դեպքում նաև տուժողից, կազմել ակտ 4 օրինակից, որտեղ նշվում են դժբախտ դեպքի պատճառները և դրա կանխմանն ուղղված միջոցառումները: Ակտին կցվում են ականատեսների և տուժողի բացատրությունները, աշխատատեղի վիճակը բնութագրող պլաններ, սխեմաներ և այլ փաստաթղթեր (մեքենայի, սարքավորման, վտանգավոր և վնասակար արտադրական գործոնների առկայությունը, բժշկական եզրակացությունը), դժբախտ դեպքերը գրանցել կազմակերպության հատուկ մատյանում:

14) *Հսկողություն և վերահսկողություն է իրականացնում մինչև 18 տարեկան անձանց, ինչպես նաև կանանց՝ աշխատանք*

Աշխատանքային իրավունք

քայլին օրենսդրությամբ սահմանված երաշխիքների ապահովման նկատմամբ: Այս գործառույթն իրականացնելիս հսկողություն և վերահսկողություն իրականացնող պաշտոնատար անձինք պետք է ստուգեն գործատուների կողմից անչափահասների աշխատանքի վերաբերյալ օրենսդրության հետևյալ հիմնական պահանջների պահպանումը, որ մինչև տասնութ տարեկան անձինք չեն կարող ներգրավվել կատարելու՝

ա) ծանր աշխատանքներ:

բ) թունավոր, քաղցկեղածին կամ առողջության համար վտանգավոր գործունեքի ազդեցությամբ արտադրություններում աշխատանքներ:

գ) աշխատանքներ, որոնց կատարման ժամանակ հնարավոր է իոնացած ռադիոցիայի ազդեցությունը:

դ) աշխատանքներ, որոնց կատարման ժամանակ առկա է դժբախտ պատահարների կամ մասնագիտական հիվանդություններով հիվանդանալու մեծ հավանականություն, ինչպես նաև աշխատանքներ, որոնց անվտանգ իրականացումը պահանջում է բարձր զգոնություն կամ փորձառություն: Ծանր և վնասակար համարվող աշխատանքների ցանկը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

Քննարկվող գործառույթն իրականացնելիս պետք է ստուգվի նաև գործատուների կողմից ՀՀ Սահմանադրության պահանջների պահպանումը, մասնավորապես՝ այն, որ բացահայտվեն և արգելվեն մինչև 16 տարեկան երեխաներին մշտական աշխատանքի ընդունելու դեպքերը (32-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Օրենսգիրքը սահմանում է կանանց, այդ թվում՝ հղի և մինչև 1 (առանձին դեպքերում՝ մինչև 3) տարեկան երեխա խնամող կանանց աշխատանքի առանձնահատուկ (արտոնյալ) պայմանները, որոնց պահպանումը նույնպես պետք է ստուգվի հսկողություն և վերահսկողություն իրականացնող պաշտոնատար անձանց կողմից: Մասնավորապես՝ պետք է ստուգվեն հղի և մինչև 1 տարեկան երեխա խնամող կանանց աշխատաժամանակի կրճատման, հանգստի և երեխային կերակրելու համար լրացուցիչ ընդմիջումներ տրամադրելու, նպատակա-

յին արձակուրդ հատկացնելու, աշխատաժամանակի ընթացքում բժշկական հետազոտություն անցնելու, մոր և մանկան առողջության վրա բացասական ազդեցություն ունեցող վնասակար պայմաններով և վտանգավոր գործունեքով աշխատանքների ներգրավման անթույլատրելիության վերաբերյալ օրենքի պահանջների պահպանումը:

15) *Ուսումնասիրում է, սեռային հատկանիշով պայմանավորված, աշխատանքի ընդունման խտրականության դեպքերը և միջոցներ ձեռնարկում աշխատողների խախտված իրավունքների պաշտպանության ուղղությամբ: Այս գործառույթի իրականացումը բխում է երկրի հիմնական օրենքի բովանդակությունից: Սահմանադրության 14.1-րդ հոդվածը սահմանում է, որ բոլոր մարդիկ հավասար են օրենքի առջև, և խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մշակի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է: Սեռային պատկանելության հատկանիշով խտրականությունն արգելվում է նաև աշխատանքային հարաբերություններում, այդ թվում՝ ինչպես աշխատանքային պայմանագրեր կնքելիս, այնպես էլ պայմանագրային հարաբերությունները գործատուի նախաձեռնությամբ դադարեցնելիս: Պետք է նկատի ունենալ, սակայն, որ իրավունքների ամեն մի տարբերակում չէ, որ կարող է համարվել խտրականություն: «Իրավահավասարության սկզբունքի խախտումը հանդիսանում է խտրականություն, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ առկա է օբյեկտիվ և ողջամիտ հիմնավորում: Ցանկացած տարբերակում կամ տարբերություն չէ, որ կարելի է խտրականություն համարել: Տարբերակումը կամ տարբերությունը խտրական է, եթե այն չունի օբյեկտիվ և ողջամիտ արդարացում, այսինքն՝ եթե այդ տարբերակումը կամ տարբերությունը չի հետապնդում իրավա-*

Աշխատանքային իրավունք

չափ նպատակ կամ համաչափ չէ հետապնդվող իրավաչափ նպատակին»²: Տեսչությունը պարտավոր է սեռային հատկանիշով աշխատանքային իրավունքների խախտման յուրաքանչյուր դեպքում միջնորդագիր ներկայացնել գործատուին խախտումը վերացնելու պահանջով, որը ենթակա է պարտադիր կատարման: Պահանջը սահմանված ժամկետում չկատարող գործատուների նկատմամբ կարող են կիրառվել վարչական պատասխանատվության միջոցներ՝ ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխան:

16) *Հսկողություն և վերահսկողություն է իրականացնում աշխատատեղում աշխատողների ինքնությունը հավաստող անվանաքարտերի տրամադրման և օգտագործման կարգի պահպանման նկատմամբ՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով:* ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքը, որպես աշխատողների՝ օրենքի առաջ հավասարության սահմանադրական հիմնադրույթի արտահայտություն, ամրագրում է հիմնական պահանջներում բոլոր աշխատողների հավասարության սկզբունքը: Միաժամանակ, զբաղվածության առանձին ոլորտների առանձնահատկությունները հաշվի առնելով, օրենսդրությունը որոշ կատեգորիայի աշխատողների համար սահմանում է աշխատանքների կատարման ժամանակ լրացուցիչ պարտականություններ: Մասնավորապես՝ առևտրի և սպասարկումների ոլորտում աշխատանքի ներգրավված աշխատողները պարտավոր են կրել անվանաքարտեր: Հայաստանի Հանրապետության տարածքում առևտրի, հանրային սննդի և կենցաղային ծառայությունների ոլորտում անվանաքարտ կրելու կարգը սահմանվում է հատուկ նորմատիվ իրավական ակտով³: Պետք է նկատի ունենալ, որ անվանաքարտ կրելու պահանջը խախտող գործատուները ենթակա են իրավական պատասխանատվության՝ ՎԻՎՕ համապատասխան⁴:

17) *Գործատուներից պահանջվում է ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ՝ վերացնելու ուսումնասիրության և (կամ) ստուգումների ժամանակ աշխատանքի*

կազմակերպման ընթացքում հայտնաբերված այն խախտումները և թերությունները, որոնք կարող են վտանգ սպառնալ աշխատողի կյանքին կամ առողջությանը: Այս գործառույթի վերաբերյալ մեկնաբանություններն արդեն տրվել են նախորդող շաբադրանքում, հետևաբար կրկնությունից խուսափելու նպատակով դրան կրկին անդրադարձ չի կատարվում:

Տեսչության մասին օրենքով նախատեսված մյուս գործառույթները, ըստ էության, դուրս են հսկողության և վերահսկողության տիրույթից, ուստի և բննարկման առարկա չեն դարձվում աշխատանքի ներկա հատվածը շարադրելիս: Նկատի ունենք Օրենքի 10-րդ հոդվածի 18-21 կետերով նախատեսված՝ ստուգումների հետևանքով Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսդրության և աշխատանքի իրավունքի նորմեր պարունակող այլ իրավական ակտերի՝ հանցագործության հատկանիշներ պարունակող խախտումների մասին իրավապահ մարմիններ նյութեր ներկայացնելու, օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերում և կարգով հայցով դատարան դիմելու, տեսչության (այդ թվում՝ դրա տարածքային մարմինների) գործունեության արդյունքների մասին տարեկան հաշվետվություններ կազմելու, քաղաքացիների ընդունելություն կատարելու, քաղաքացիների աշխատանքի իրավունքի խախտման մասին դիմումները, բողոքները և առաջարկները քննության առնելու գործառույթները: Այս գործառույթների հետևողական իրականացումը նույնպես կարևոր է քաղաքացիների աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության առումով: Դրանք կարող նախորդել, ուղեկցել և (կամ) հաջորդել հսկողական-վերահսկողական բնույթի գործառույթներին:

Օրենսգրքի 34-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործատուների կողմից աշխատանքային օրենսդրության, աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերի և կոլեկտիվ պայմանագրերի նորմատիվ դրույթների կատարման նկատմամբ պետական հսկողությունն ու վերահսկողությունը, ՀՀ աշխատանքի պետական տեսչությունից բացի, օրենքով

Աշխատանքային իրավունք

նախատեսված դեպքերում կարող են իրականացնել նաև այլ պետական մարմիններ: Դրանք այն մարմիններն են, որոնք «ՀՀ-ում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքին համապատասխան (2-րդ հոդված) օժտված են կազմակերպությունների և անհատ ձեռնարկատերերի մոտ ՀՀ օրենսդրության տարբեր բնագավառների ստուգումներ և ուսումնասիրություններ կատարելու իրավասությամբ:

Աշխատանքային օրենսդրության, ներառյալ՝ աշխատանքի առողջ ու անվտանգ պայմանների պահպանման նկատմամբ պետական հսկողություն և վերահսկողություն կարող են իրականացնել սանիտարահամաճարակային անվտանգության մարմինները: «ՀՀ բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովման մասին» ՀՀ օրենքի (ընդունվել է 1992 թվականի նոյեմբերի 16-ին) համաձայն՝ բնակչության սանիտարահամաճարակային անվտանգության ապահովումն իրականացվում է պետական կառավարման մարմինների, ինչպես նաև ձեռնարկությունների, հիմնարկների, կազմակերպությունների (անկախ սեփականության ձևերից), պաշտոնատար անձանց և քաղաքացիների կողմից Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված սանիտարական կանոնների և հիգիենիկ նորմատիվների պարտադիր պահպանմամբ, ինչպես նաև սանիտարահիգիենիկ և հակահամաճարակային միջոցառումների իրականացմամբ, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության սանիտարական օրենսդրության խախտման համար ձեռնարկությունների, հիմնարկների, կազմակերպությունների, ինչպես նաև պաշտոնատար անձանց և քաղաքացիների նկատմամբ կարգապահական, վարչական, նյութական և քրեական պատասխանատվության սահմանմամբ (1-ին հոդված): Կազմակերպություններում սանիտարահամաճարակային անվտանգության կանոնների պահպանման նկատմամբ հսկողությունն իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության պետական հիգիենիկ և հակահամաճարակային ծառայությունը: Վերջինս հսկողություն է իրականացնում նաև առողջական վիճակի

պարտադիր նախնական (աշխատանքի ընդունվելիս) և պարբերական բժշկական զննության կարգի պահանջների կատարման նկատմամբ:

Աշխատանքային օրենսդրության, ներառյալ՝ աշխատանքի անվտանգության պահանջների պահպանման նկատմամբ հսկողություն իրականացնում են նաև Հայաստանի Հանրապետության արդյունաբերության մեջ աշխատանքների անվտանգ կատարման և լեռնային հսկողության վարչությունը, որը, կանոնադրության (հաստատվել է ՀՀ վարչապետի 1996 թվականի հունվարի 10-ի թիվ 8 որոշմամբ) համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության արդյունաբերության մեջ աշխատանքների անվտանգ կատարման և լեռնային հսկողության վարչությունը (այսուհետ՝ գերատեսչություն) պետական կառավարման հանրապետական մարմին է, որը պետական տեխնիկական հսկողություն է իրականացնում հանրապետության տնտեսության օբյեկտներում աշխատանքների անվտանգ կատարման, իր իրավասության սահմաններում ընդերքի պահպանման և օգտակար հանածոների հանքավայրերի արդյունավետ օգտագործման նկատմամբ, ենթարկվելով Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանը և Հայաստանի Հանրապետության արտակարգ իրավիճակների նախարարությանը: Գերատեսչությունը պետական տեխնիկական հսկողություն է իրականացնում լեռնահանքային, ոչ հանքային, մետաղագործական, քիմիական, մավթաքիմիական, էներգետիկ, պարենի և մթերումների, սննդի, թեթև արդյունաբերության, ինչպես նաև ռազմաարդյունաբերական համալիրի ձեռնարկությունների (համաձայնեցված Հայաստանի Հանրապետության ՌԱՀ-ի հետ) հրդեհապայթյունապետանգ արտադրությունների, երկրաբանահետախուզական աշխատանքների, բոլոր տեսակի հիդրոտեխնիկական կառույցների ու թունելաշինական օբյեկտների հորատապայթեցման աշխատանքների կատարման նկատմամբ, կաթսայատեղակայանքների, ամբարձիչ սարքավորումների, ճնշման տակ աշխատող անոթների, գազի տնտեսության և ջրային փոխադրամիջոցների

Աշխատանքային իրավունք

շահագործման ժամանակ: Նշված օրենսդրությունն պետական տեխնիկական հսկողությունն իրականացվում է պետական և ոչ պետական ձեռնարկություններում՝ դրանց հիմնադրման, շահագործման, տեղափոխման ու կոնսերվացման բոլոր փուլերում կատարվող աշխատանքների կատարման նկատմամբ (Կանոնադրության 3-րդ կետ): Աշխատանքների անվտանգ կատարման նկատմամբ հսկողություն իրականացնելիս գերատեսչության մարմիններն իրենց իրավասության մեջ մտնող հարցերի գծով ցանկացած ժամանակ կատարում են ստուգումներ հսկողության ենթակա ձեռնարկություններում և կազմակերպություններում, Հայաստանի Հանրապետության նախարարություններ, գերատեսչություններ և պետական կառավարման տարածքային մարմիններին ներկայացնում են առաջարկություններ իրենց ենթակայության ձեռնարկություններում, հիմնարկներում և կազմակերպություններում աշխատանքների անվտանգ կատարման, պայթուցիկ նյութերի և ընդերքի օգտագործման կանոնների ու նորմերի խախտումների և դրանք ծնող պատճառների վերացման վերաբերյալ, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների ղեկավարներին տալիս են կարգադրագրեր, առաջարկություններ ու ցուցումներ այն աշխատանքների դադարեցման վերաբերյալ, որոնք կատարվում են անվտանգության տեխնիկայի, ինչպես նաև ընդերքի օգտագործման կանոնների խախտումներով: Մարդկանց կյանքին վտանգ սպառնացող վթարային իրավիճակների դեպքում գերատեսչության աշխատակիցներն անմիջապես դադարեցնում են աշխատանքները, արտադրությունից դուրս բերում մարդկանց (Կանոնադրության 9-րդ կետ): ՎԻՎՕ 231-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետկոմտեխնիկոլոգիայի մարմինները քննում են սույն օրենսգրքի 49-րդ, 59-րդ հոդվածներով, 60-րդ հոդվածով (լեռնային աշխատանքների անվտանգ կատարման մասով), 96-րդ (լեռնային աշխատանքների անվտանգ կատարման մասով) և 98-րդ հոդվածներով նախատեսված վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերը:

Աշխատանքային օրենսդրության պահ-

պանման նկատմամբ հսկողություն են իրականացնում նաև պետական ատոմային հսկողության մարմինները, որոնք քննում են ՎԻՎՕ 97-րդ, 97.1-րդ, 97.4-րդ, 97.5-րդ, 97.6-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ ատոմային էներգիայի օգտագործման բնագավառում գործող նորմերը, կանոնները և իրահանգները խախտելու, ատոմային էներգիայի օգտագործման բնագավառում գործունեություն իրականացնող անձանց կողմից պետատոմհսկողության մարմինների կարգադրագրերի պահանջները խախտելու, պետատոմհսկողության մարմինների պաշտոնատար անձանց պաշտոնական պարտականությունները կատարելուն խոչընդոտելու, միջուկային տեղակայանքում, ռադիոակտիվ թափոնների տեղակայանքում, իոնացնող ճառագայթման աղբյուրում վթարի փաստը թաքցնելը կամ վթարի վերաբերյալ տեղեկությունների հաղորդման կարգը խախտելու, շրջակա միջավայրի ճառագայթային աղտոտվածությանը վերաբերող տեղեկությունները թաքցնելը, իրավասու կազմակերպություններին ճառագայթային իրավիճակի վերաբերյալ սխալ տեղեկություններ հաղորդելու, ատոմային էներգիայի օգտագործման բնագավառում միջուկային և ճառագայթային անվտանգության վերաբերյալ տեղեկությունները թաքցնելու կամ աղավաղելու վերաբերյալ վարչական գործերը:

Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու իրավունք ունեն նաև հարկային տեսչության մարմինները: ՎԻՎՕ 244.2-րդ հոդվածի համաձայն՝ այդ մարմիններին ենթակա են 169.5-րդ հոդվածով նախատեսված՝ առանց պայմանագրի կնքման աշխատող պահելու համար պատասխանատվության կիրառման կասկակությամբ վարչական գործերը:

Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու իրավունք ունեն նաև ՀՀ պաշտպանության նախարարության մարմինները: Մասնավորապես՝ հիշյալ մարմինները, ի թիվս նաև այլ իրավախախտումների, իրավունք ունեն քննելու ՎԻՎՕ 198.1-րդ հոդվածով նախատեսված՝ գորակոչային

Աշխատանքային իրավունք

տարիքի և ժամկետային զինվորական ծառայության չանցած, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ժամկետային զինվորական ծառայությունից չազատված կամ ժամկետային զինվորական ծառայությունից տարկետում չունեցող արական սեռի անձանց՝ աշխատանքի ընդունման կանոնների խախտումով աշխատանքի ընդունելու վերաբերյալ գործերը:

Հիշյալ մարմինների կողմից աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ հսկողությունն ու վերահսկողությունն իրականացվում է ստուգումներ և ուսումնասիրություններ կատարելու, վարչական վարույթ հարուցելու, վարչական գործը քննելու և մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու կամ այդպիսի միջնորդությամբ դատարան դիմելու միջոցով:

Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ պետական հսկողություն և վերահսկողություն իրականացնելու կարգը և պայմանները, ներառյալ՝ ստուգում և ուսումնասիրություն իրականացնելու հիմքերը, ստուգող գերատեսչության աշխատակիցների (տեսուչների) և ստուգվող օբյեկտների ղեկավարների (այլ լիազորված անձանց) իրավունքներն ու պարտականությունները, ստուգման ակտերի, ստուգող-պաշտոնատար անձանց գործողությունների և վարչական վարույթի արդյունքում ընդունված որոշումների բողոքարկման վերաբերյալ հարցերը, սահմանվում են «ՀՀ-ում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին», «Աշխատանքի պետական տեսչության մասին» և «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» (ընդունվել է 2004 թվականի փետրվարի 18-ին) ՀՀ օրենքներով:

Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ պետական հսկողությունն ու վերահսկողությունը չի սահմանափակվում «ՀՀ-ում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված իրավական միջոցառումների՝ ստուգումների և ուսումնասիրությունների անցկացումով: Դրանց արդյունքները հիմք են վարչական մարմինների կող-

մից գործատուների (դրանց պաշտոնատար անձանց) նկատմամբ վարչական վարույթ հարուցելու և օրենքով նախատեսված գործողություններ կատարելու համար:

Աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ հսկողություն և վերահսկողություն իրականացնելու շրջանակներում իրականացվող վարչարարության արդյունքում վարչարարություն իրականացնող մարմինների կողմից գործատուների նկատմամբ ընդունվում են վարչական ակտեր կամ ներկայացվում են ենթարկվելու իրավական ներգործության (դատական կարգով վարչական պատասխանատվության)՝ Վարչարարության մասին օրենքին և Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքին համապատասխան⁵:

Ինչպես նշել ենք, աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ կարող է իրականացվել նաև **ոչ պետական վերահսկողություն**:

Աշխատանքային օրենսդրության և աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերի, կոլեկտիվ պայմանագրերի պահանջների կատարման նկատմամբ ոչ պետական վերահսկողությունն իրականացնում են արհեստակցական միությունները և գործատուները (գործատուների ներկայացուցիչները): ՀՀ Սահմանադրության 83.5-րդ և «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածների համաձայն՝ բացառապես օրենքներով կարող են սահմանվել իրավաբանական անձանց, ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն (այդ թվում՝ ստուգում, ուսումնասիրություն, տեսչական ստուգում) իրականացնելու դեպքերը, պայմանները և կարգը: Օրենքի այս դրույթից ուղղակիորեն բխում է, որ աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ ոչ պետական վերահսկողություն իրականացնելու հիմքերը, կարգն ու պայմանները նույնպես պետք է սահմանվեն օրենքով, տվյալ դեպքում՝ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով, ինչպես նաև «Գործատուների միությունների մասին» և «Արհեստակցա-

Աշխատանքային իրավունք

կան միությունների մասին» ՀՀ օրենքներով:

Օրենսգիրքը բավարարվում է միայն՝ նշելով, որ

ա) աշխատողների ներկայացուցիչներն իրավունք ունեն աշխատանքային օրենսդրության և աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերի կատարման նկատմամբ իրականացնելու ոչ պետական վերահսկողություն (25-րդ հոդված):

բ) աշխատողների կողմից աշխատանքային օրենսդրության, աշխատանքային իրավունքի նորմեր պարունակող այլ նորմատիվ իրավական ակտերի և կոլեկտիվ պայմանագրերի կատարման նկատմամբ ոչ պետական վերահսկողությունն իրականացնում են գործատուները կամ գործատուների ներկայացուցիչները (35-րդ հոդված):

Այսինքն՝ Օրենսգիրքը բավարարվում է միայն աշխատանքային օրենսդրության նկատմամբ ոչ պետական վերահսկողություն իրականացնելու՝ աշխատողների ներկայացուցիչների և գործատուների (դրանց ներկայացուցիչների) իրավունքը ճանաչելով՝ որևէ նշում չպարունակելով այդ վերահսկողությունն իրականացնելու կարգի ու պայմանների վերաբերյալ:

Նույնը վերաբերում է նաև «Արհեստակցական միությունների մասին» և «Գործատուների միությունների մասին» ՀՀ օրենքների: Վերջիններս նույնպես չեն անդրադառնում վերահսկողությունն իրականացնելու խնդիրներին: Միայն «Գործատուների միությունների մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածը՝ հետևելով Օրենսգրքի օրինակին, բավարարվում է **միայն իր կնքած համաձայնագրերի և կոլեկտիվ պայմանագրերի կատարման նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացնելու՝ գործատուների միության իրավունքը ճանաչելով՝ դարձյալ անպատասխան թողնելով այդ վերահսկողությունն իրականացնելու կարգի ու պայմանների վերաբերյալ հարցերը:**

Հարց է առաջանում, թե ինչպիսի գործողություններով, ինչ պայմաններում և ինչ կարգով է իրականացվում աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ ոչ պետական վերահսկողությունը: Ոչ արհեստակցական միությունները և ո՛չ էլ

գործատուները կամ դրանց միությունները ստուգումներ կատարելու իրավունք չունեն: Համենայնդեպս, դրանց գործունեությունը կարգավորող օրենքներով նրանց այդպիսի լիազորություն վերապահված չէ: Նրանք՝ որպես ստուգում իրականացնող մարմիններ, նախատեսված չեն «ՀՀ-ում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքում (2-րդ հոդված)⁶: Նույնը վերաբերում է նաև «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքին, որում որպես վարչական մարմին վկայակոչվում են միայն Հայաստանի Հանրապետության գործադիր իշխանության հանրապետական և տարածքային կառավարման, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմինները (3-րդ հոդված): Աշխատողների ներկայացուցիչների կողմից իրականացվող վերահսկողության մասին միայն մեկ դրույթ է պարունակում «Արհեստակցական միությունների մասին» ՀՀ օրենքը, որի 17-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արհեստակցական միության ղեկավար մարմնի ներկայացուցիչները, աշխատանքի պայմանների ուսումնասիրման նպատակով, իրավունք ունեն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով այցելել այն աշխատատեղերը, որտեղ աշխատում են տվյալ արհեստակցական միության մասնակիցները (անդամները): Աշխատատեղում, աշխատանքի պայմանների հետ կապված, աշխատողի կյանքին և առողջությանը վտանգ սպառնացող իրադրություն ի հայտ գալու դեպքում արհեստակցական միությունն իրավունք ունի գործատուից միջնորդագրով պահանջել միջոցներ ձեռնարկել ի հայտ եկած վտանգը վերացնելու կամ մինչ այդ աշխատանքն այդ աշխատատեղում դադարեցնելու համար: Այս դեպքում էլ, սակայն, բացակայում է աշխատատեղեր այցելելու, գործատուից (նրա լիազորված անձից) փաստաթղթեր, նյութեր, ինչպես նաև այլ անհրաժեշտ տեղեկատվություն պահանջելու՝ օրենսդրությամբ սահմանված կարգը:

Փաստորեն, ստացվում է, որ գործող օրենսդրության հասձայն՝ աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ ոչ պետական վերահսկողությունը

զուտ փաստաթղթային արտահայտություն ունեցող գործունեություն է, որից գործնականում չեն օգտվում ո՛չ աշխատողների ներկայացուցիչները և ո՛չ էլ գործատուներն ու նրանց ներկայացուցիչները: Դա էլ իր հերթին նշանակում է, որ **կամ պետք է օրենքում (օրենսգրքում, այլ օրենքում) պահպանել աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ միայն պետական հսկողությունը և (կամ) վերահսկողությունը, կամ աշխատանքային օրենսգրքով կամ այլ նորմատիվ իրավական ակտ(եր)ով հստակ կանոնակարգել նաև դրա համար լիազորված սուբյեկտների՝ արհեստակցական մարմինների և գործատուների միությունների կողմից ոչ պետական վերահսկողություն իրականացնելու կարգն ու պայմանները:**

Նույնը կարելի է ասել **կոլեկտիվ պայմանագրերի կատարման նկատմամբ ոչ պետական հսկողություն** իրականացնելուն, որի կարգն ու պայմանները սահմանված չեն օրենքով: Այսինքն՝ այս դեպքում ոչ պետական հսկողություն իրականացնելը մնում է միայն փաստաթղթային ձևակերպման մակարդակում, քանի որ բացակայում է դրա նորմատիվային հիմքը՝ օրենքը, իսկ այլ, այդ թվում նաև գործատուների ներքին

իրավական ակտերով կամ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ ընդունված փաստաթղթերով (համաձայնագիր, հուշագիր, պայմանագիր և այլն) այդ հարցերը կարգավորվել չեն կարող: Բացառվում է նաև ոչ պետական հսկողություն իրականացնելիս «ՀՀ-ում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված լիազորություններից օգտվելու՝ արհեստակցական մարմինների հնարավորությունը: Դրա ամենարհիմությունը բխում է ինչպես հիշյալ օրենքի ընդհանուր տրամաբանությունից, այնպես էլ դրա առանձին դրույթների տառացի մեկնաբանությունից՝ անգամ այն պարագայում, երբ օրենքում (1-ին հոդ., 6-րդ մաս) ուղղակիորեն բացակայում է օրենքի գործողությունն արհեստակցական մարմինների վրա չտարածվելու մասին ուղղակի նշումը: Բացի այդ, քննարկվող տեսակետը հիմնավորվում է նաև այն փաստարկով, որ ցանկացած հսկողություն և վերահսկողություն ենթադրում է վարչարարություն, իսկ վերջինս, Վարչարարության մասին օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն, կարող է իրականացվել միայն պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից:

1. ՀՀ կառավարության 2006 թվականի մարտի 23-ի թիվ 458-Ն որոշում: ՀՀ ՊՏ 2006/25 (480), 03.05.06:

2. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2004 թվականի սեպտեմբերի 17-ի թիվ ՍԳՌ-508 որոշումը: ՀՀ ՍԳՏ 2004/4: Այս իրավական դիրքորոշումն ամրագրված է Սահմանադրական դատարանի նաև այլ որոշումներում:

3. ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարի 2005 թվականի օգոստոսի 29-ի թիվ 182-Ն որոշումը: ՀՀ ԳՆԱՏ 2005/26 (203), 17.10.05:

4. ՎԻՎՕ 169.6 հոդվածի համաձայն՝ Առևտրի և սպասարկման ոլորտում աշխատողի կողմից Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով անվանաբար չլրելը գործատուի համար առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկի չափով՝ յուրաքանչյուր վարձու աշխատողի համար:

5. Մենք միտումնավոր ձեռնպահ ենք մնում վարչարարության մանրամասների, ներառյալ՝ դրա կիրառման սկզբունքների, վարույթի հարուցման, փուլերի, ընդունվող վարչական ակտերի տեսակների, ձևերի, դրանց ներկայացվող պահանջների ու ի կատար ածման հետ կապված նորմատիվ (այսինքն՝

Վարչարարության մասին օրենքով նախատեսված) դրույթներն աշխատանքի այս հատվածում ներկայացնելուց, քանի որ, մեր կարծիքով, այդ մանրամասները դուրս են աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ պետական հսկողություն և վերահսկողություն իրականացնելու վերաբերյալ բուն հարցերի դասագրքային նյութի շրջանակներից:

6. Օրենքի վերը նշված հոդվածն ստուգում կատարելու իրավասությունը վերապահում է միայն պետական մարմիններին, ինչից կարելի է կարծել, թե աշխատանքային օրենսդրության պահպանման նկատմամբ ստուգումը միայն պետական մարմիններին վերապահված գործառույթ է: Այս հետևությունից ուղղակիորեն բխում է, որ **աշխատանքային օրենսդրության** պահպանման նկատմամբ ոչ պետական հսկողություն իրավաբանորեն գոյություն չունի, այսինքն՝ ոչ պետական հիմունքներով կարող է իրականացվել միմիայն վերահսկողություն: Ընդ որում, դա չի հակասում Օրենսգրքի այն իրավանորմերին, որոնք ճանաչում են կոլեկտիվ պայմանագրերի (այլ ոչ թե աշխատանքային օրենսդրության-ընդգծումը մերն է) կատարման նկատմամբ ոչ պետական հսկողություն իրականացնելու՝ պայմանագրերի կողմերի կամ նրանց ներկայացուցիչների իրավունքը (Աշխ. օր. 53-րդ, 62-րդ հոդ.):

Хачик КАЗАРЯН

*Специалист управления правовой экспертизы
Административного суда РА*

ПРАВО КАК ФЕНОМЕН ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ И ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ

Природа не знает справедливости. В живой природе правят инстинкты и безусловные рефлексы. Насколько эти утверждения соответствуют истине? Ровно настолько, насколько они подтверждаются каждодневной практикой, в целом укладывающейся в русло «неписаных законов» природы.

Человек – конечно, часть природы, биологический вид, однако, в отличие от прочих живых существ, будучи наделен известной свободой воли, выходит в своей деятельности за рамки инстинктов и безусловных рефлексов и в конечном счете приходит в своем развитии к идее справедливости – идее воздаяния человеку по делам его – «по заслугам» ли, или «поделом».

Очевиден и не требует доказательств тот факт, что идеей «посмертной» справедливости пронизано большинство известных религиозных учений. Перед правом люди ставят более реалистичную и жизненную задачу – выражение «прижизненной» справедливости в социальных отношениях субъектов.

Собственно представления о справедливости как таковой, ее сущности в общем можно считать универсальными и сводимыми к идее пропорциональности объемов прав и обязанностей у данного субъекта, символизированной в таких известных формулах, как «рав-

ным за равное» и «каждому свое»; однако конкретные формы, в которых предполагается ее выражение для практических целей, ее содержание определяются конкретно-историческими условиями, особенностями социальных и экономических отношений, культурой в целом, в том числе системой ценностей, лежащих в основе жизнедеятельности того или иного общества.

В этом смысле право фиксирует качество, ценностную иерархию и формы распределения ресурсов различного рода – экономических, физических, духовных и других – в данном обществе: «ресурс», которым владеет субъект, составляет его «право» и обуславливает объем «обязанности», которая, очевидно, не может превосходить «ресурс», а в юридическом плане определяет объем того, что принято называть дееспособностью.

Ценность права как феномена общественной жизни и социального института с точки зрения выраженности в нем и через него идеи и представлений о справедливости, с другой стороны, может быть сопоставлена с выработкой обществом своего рода «условного рефлекса» у индивида, ему принадлежащего, направленного на ограничение его индивидуальной свободы воли и естественного стремления к личной пользе в пользу общей пользы и об-

щественного интереса настолько, насколько этого требуют условия жизни данного общества в соответствующие моменты времени и в определенных жизненных обстоятельствах. Именно в этом смысле можно говорить о том, что право формирует «условные рефлексы» общества.

Так, норма в праве и посредством права устанавливается и существует постольку, поскольку она «ненормальна», «неестественна» для жизни индивида как биологического процесса и его «естественных» отношений с другими индивидами в обществе.

В этой связи, например, Г. Данкварт подчеркивает: «Нет юридических норм, которые бы признавали естественные инстинкты человека, потому что право положительно и относительно природы везде действует ограничительно. Нет никакого права на брак, а есть только юридическое ограничение брака моногамией и известными формами; нет никакого права на те действия, к которым побуждает любовь родителей к детям, а есть только стеснение природы в этом отношении; нет никакого права на самозащиту, и только юридическое ограничение проявления этого естественного инстинкта. Где дается простор природе, там не может быть и помину о праве. Но есть юридическая защита против дальнейших ограничений, идущих со стороны других»¹.

Так, «жизнь» нормы права главным образом обусловлена текущими формами взаимодействия общества со средой своего обитания – с одной стороны, приспособлением общества к этой среде и, с другой стороны, – ее преобразованиями. Это происходит на фоне – а точнее, на фундаменте – того, что человек ведет общественную жизнь и вся она обусловлена и пронизана социальными связями и отношениями.

С этих позиций, возвращаясь к проблеме «жизни» нормы, показателен метод, описанный уже упоминавшимся Г. Данквартом и применявшийся исследователем в собственном теоретическом анализе: «Я выделяю юридическую норму, игнорирую ее, и потом, при помощи экономического соображения, рассматриваю, какие невыгоды без этой нормы могут выйти для общественного организма. ... Если же не оказывается никаких невыгодных последствий, и следовательно данная норма может быть вычеркнута без всякого вреда, – то значит, для такой нормы нет никакого основания»².

Я.А. Магазинер пишет сходным образом, однако, глядя на проблему с позиций действующей юридической практики, анализирует, можно сказать, проблему «отмирания» нормы: «Обычная практика имеет силу не только создавать новое право, исполняющее нормы старого, но и приводить в бездействие старое право. Путем неприменения на практике может быть фактически лишена силы даже норма писаного права»³. Иными словами, в исторической, а не догматической постановке проблемы «мы убеждаемся, что и само по себе долгое неприменение нормы приводит к весьма определенному и несомненному результату: норма постепенно, но неотвратимо теряет свою силу, поскольку, с одной стороны, она вытесняется из общественного правосознания, а с другой – требует особых условий и усилий для ее насильственного применения». И далее: «Таким образом, достаточно? долгое бездействие нормы лишает ее каких-то элементов жизнеспособности, и она не может быть по своим свойствам уравнена с другими, нормально применяемыми нормами».

Общий вывод, к которому приходит Я.А. Магазинер, сводим к следующе-

му: «Итак, неприменение нормы само по себе не показывает, что она умерла; но неприменение ее свидетельствует о некоторых вполне определенных изменениях в самой норме или в общем строе тех учреждений или отношений, для которых она создана»⁴.

С этим в целом можно согласиться. Однако основной момент ситуации «жизни» нормы видится все-таки в том, что норма «жива», пока она активно влияет на общественные отношения и формы взаимодействия данного общества со средой своего обитания; норма приходит в бездействие, если общественные отношения приняли либо приобрели известную стабильность, не нуждающуюся в дополнительной мотивации принуждением в соответствующей сфере жизнедеятельности общества. То есть иными словами, роль права в данном вопросе оказывается исчерпана. Ценность же права, следовательно, определяется, соответствием его норм, их актуальностью в регулировании и развитии социальной практики.

Обратимся в подтверждение сказанному, к примеру, к наблюдению О.У. Холмса, который пишет: «Обычай, верования или потребности примитивных времен устанавливают правило или формулу. В ходе веков этот обычай, верование или потребность исчезает, но правило остается. Причина, которая породила правило, оказывается забыта, а пытливые умы задаются вопросом, как это правило следует понимать. Создается некое политическое основание, которое, как кажется, объясняет правило и соотносит его с существующим положением вещей; а затем правило адаптируется к новым основаниям, найденным для него, и начинает новую жизнь. Старая форма получает новое содержание, а со време-

нем даже форма преобразуется, чтобы соответствовать значению, которое ей было придано»⁵. К сходному заключению приходит в своих исследованиях и К. Реннер, анализируя развитие правовых институтов: «Мы видим две возможности правового развития: изменение норм и изменение функций»⁶.

В силу многообразия и разноплановости взаимодействий общества со средой своего обитания и отношений внутри общества, между его членами, социальными группами, роль и ценность права оказываются несколько различны и по-разному выражаются в качественном аспекте для различных видов отношений, хотя в целом, как уже было сказано, в принципе, в своей основе выражают представления о справедливости, содержат актуальные для текущих обстоятельств жизнедеятельности общества в целом.

В этом смысле уместно говорить об основаниях права, определяющих правовое развитие в различных видах социальных отношений.

К основаниям права принято относить как минимум хозяйственно-экономические и социально-этические его основания. С известной долей условности можно говорить о том, что хозяйственно-экономические основания определяют основное содержание, институты и формы гражданского права; социально-этические основания определяют основное содержание, институты и формы уголовного права. Кроме того, собственно природа права как «противостоящего природе» социального регулятора для своего эффективного функционирования требует не просто развитых институтов ответственности, но и принуждения к исполнению его норм и предписаний, а по мере правового развития вообще – все более и более – институтов, связанных с гарантиями правореализации

для различных субъектов права, выражающихся в содержании, институтах и формах административного права.

Соответствующим образом, как уже было сказано, ценность права как социального регулятора оказывается качественно различной в различных сферах общественных отношений; различными оказываются и его функции.

Так, в гражданском праве, как можно утверждать, в основном реализуется экономическая распределительная функция; в уголовном праве реализуются моральные представления, бытующие в данных конкретно исторических условиях жизни данного общества, главным образом понятие вины и ответственности за вину. Некую промежуточную позицию, которую, однако, нельзя не отметить отдельно, занимают ценности семейного права, поскольку в нем получают отражение как экономические, так и моральные, а также специфические историко-культурные основания жизни общества.

Кроме того, право самобытно выражает иерархию ценностей, свойственных для данного общества на определенный момент времени его существо-

вания. Это в наиболее общем виде получает выражение через различение юридической силы норм и источников права, их отражающих; в юридико-технических аспектах правоприменения – в основном через допускающуюся широту усмотрения, которой наделяются те или иные субъекты как в определенных своих отношениях – с одной стороны, так и собственно в ситуации спора, в процессуальном праве – с другой стороны; в существующих гарантиях правореализации — с одной стороны, и формах и методах принуждения – с другой.

Наконец, говоря об аксиологии права, нельзя не коснуться известного вопроса об «отмирании права», поскольку очевидно, что до тех пор, пока право есть ценность, оно не должно полностью отмереть как самобытный институт и форма регулирования общественных отношений; с другой стороны, момент, когда право перестанет существовать как ценность в общественном сознании и практике, и будет знаменовать собой «конец» права как социального института.

Продолжение следует

1. **Данкварт Г.** Гражданское право и общественная экономия: этюды / пер. П.П. Цитовича. СПб, 1866, с. 13.
2. **Данкварт Г.** Гражданское право и общественная экономия: этюды / пер. П.П. Цитовича. СПб, 1866. С. 10.
3. **Магазинер Я.М.** Избранные труды по общей теории права / отв. ред. проф. А.К. Кравцов. СПб, 2006, с. 84.

4. **Магазинер Я.М.** Избранные труды по общей теории права / отв. ред. проф. А.К. Кравцов. СПб, 2006, с. 88.
5. **Holmes O.W., Jr.** The Common Law. New York, 1991, p. 5.
6. **Renner K.** The Institutions of Private Law and Their Social Functions. London. 1949. Reprinted 1998, p. 76.

ՄԱՐԴՈՒՆ ԱՌԵՎԱՆԳԵԼՈՒ

ԵՎ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՅՑ ԱՊՕՐԻՆԻ ՉՐԿԵԼՈՒ

ՀԱՆՅԱԿԱԶՄԵՐԻ ՈՐԱԿՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Մարդուն առևանգելու և ազատությունից ապօրինի զրկելու հանցակազմերը ճիշտ որակելու համար անհրաժեշտ է այս հանցակազմերը հստակ սահմանազատել միմյանցից: Քննարկվող հանցագործություններն ունեն գզալի նմանություններ: Այս հանցագործությունների ամփոփական օբյեկտն անձնական ազատությունն է, էական նմանություններ կան նաև օբյեկտիվ կողմի առումով: Ուսումնասիրվող արարքների հիմնական տարբերությունն այն է, որ, ի տարբերություն ազատությունից ապօրինի զրկելու, մարդուն առևանգելու դեպքում անձը դուրս է բերվում որոշակի միկրոսոցիալական միջավայրից: Հատկանշական է, որ Քրեական օրենսգրքում ազատությունից ապօրինի զրկելու հանցակազմը ձևակերպված է արարքում մարդուն առևանգելու հատկանիշների բացակայության միջոցով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 131-րդ հոդվածում սահմանված չէ «առևանգում» հասկացության բովանդակությունը, որի պատճառով որոշակի դժվարություններ են առաջանում ուսումնասիրվող արարքների որակման հարցում: Իրավաբանական գրականության մեջ արդարացիորեն նշվում է, որ մարդուն առևանգելու և ազատությունից ապօրինի զրկելու հանցակազմերը գործնականում չեն ենթարկվում ճշգրիտ տարանջատման, ինչը պայմանավորված է համապատասխան հոդվածների դիսպոզիցիաներում այս արարքների հատկանիշների ոչ հստակ ձևակերպումներով¹: Ինչպես արդեն նշվել է, ՀՀ քր. օր. 133-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայում ազատություն-

ից ապօրինի զրկելու հանցակազմը սահմանված է նրանում առևանգման հատկանիշների բացակայության միջոցով: Ազատությունից ապօրինի զրկելն իր օբյեկտիվ կողմի հատկանիշներով ավելի նեղ հասկացություն է, քան մարդուն առևանգելը: Առևանգման օբյեկտիվ կողմի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այս արարքն արտահայտվում է՝ տուժողին անօրինական և նրա կամքին հակառակ տիրանալով, նրան այլ վայր տեղափոխելով և այնտեղ պահելով: Իսկ ազատությունից ապօրինի զրկելը դրսևորվում է տուժողին՝ նրա կամքին հակառակ որոշակի վայրում անօրինական պահելով: Այսպիսով, կարելի է ասել, որ ազատությունից ապօրինի զրկելը մարդուն առևանգելու հանցակազմի բաղկացուցիչ մասն է: Այլ կերպ ասած՝ տուժողին՝ նրա կամքին հակառակ պահելն արտահայտում է ազատությունից ապօրինի զրկելու հանցակազմի բովանդակությունը՝ միևնույն ժամանակ հանդիսանալով մարդուն առևանգելու բաղկացուցիչ մաս: Սա ցույց է տալիս ՀՀ քր. օր. 133-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայի անտրամաբանական կառուցվածքը, որում ազատությունից ապօրինի զրկելն արտահայտվում է առևանգման հատկանիշների բացակայության միջոցով: Նման ձևակերպումից ստացվում է, որ տուժողին պահելը մարդուն առևանգելու հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի հատկանիշ չէ, և որ առևանգումն ավարտվում է՝ տուժողին տեղափոխելով, իսկ հետագայում նրան պահելը համարվում է այլ հանցակազմի (մարդուն առևանգելու) հատկանիշ: Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ առևանգման հա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մար պատասխանատվություն սահմանող նորմն ինքնուրույն չի կարող կիրառվել, այլ միայն՝ ազատությունից ապօրինի գրկելու նորմի հետ համակցությամբ: Ասվածից ակնհայտ է դառնում քրեական օրենսգրքի՝ մեր կողմից դիտարկվող երկու հոդվածների միջև հակասությունը: Այս հակասությունը հնարավոր է վերացնել միայն ՀՀ քր. օր. 131-րդ հոդվածում և 133-րդ հոդվածում համապատասխան փոփոխություններ կատարելով: Ըստ այդմ, ՀՀ քր. օր. 131-րդ հոդվածը կարելի է ձևակերպել այսպես. «Տուժողին՝ անօրինական և նրա կամքին հակառակ տիրանալը (վերցնելը), նրան այլ վայր տեղափոխելը և այնտեղ պահելը...»: Իսկ ՀՀ քր. օր. 133-րդ հոդվածը կարելի է սահմանել այսպես. «Տուժողի ազատությունը՝ նրա կամքին հակառակ և ապօրինի սահմանափակելը, որը չի գուցողվում նրան տիրանալով և տեղափոխելով...»:

Մեր կողմից քննարկվող հանցակազմերի սահմանազատման կարևոր չափանիշներից է այս հանցագործությունների ավարտման պահը: Այն սերտորեն կապված է հանցագործության օբյեկտիվ կողմի հետ: Քննարկվող հանցակազմերը ձևական են, այսինքն՝ այս հանցագործություններն ավարտված են համարվում համապատասխան հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կազմող հանրորեն վտանգավոր գործողությունների կատարման պահից: Այլ կերպ ասած՝ այս արարքները համարվում են ավարտված՝ անկախ հանրորեն վտանգավոր հետևանքների վրա հասնելուց: Քանի որ տարբեր է ուսումնասիրվող հանցակազմերի օբյեկտիվ կողմը, տարբեր է նաև հանցագործությունների ավարտման պահը: Մարդուն առևանգելն սկսվում է տուժողին տիրանալու պահից և համարվում է ավարտված տեղափոխման փուլում: Ազատությունից ապօրինի գրկելու ավարտման պահ պետք է համարել հանցավորի այն գործողությունների կատարման պահը, որով տուժողը գրկվում է որոշակի վայրից դուրս գալու հնարավորությունից: Մարդուն առևանգելու և ազատությունից ապօրինի գրկելու հանցակազ-

մերի տարբերական կարևոր չափանիշներից է նաև այն, որ վերջինս կարող է իրականացվել նաև անգործությամբ: Օրինակ՝ երբ տուժողը որևէ շինությունում փակվում է իր համաձայնությամբ, բայց հետո հանցավորը հրաժարվում է բաց թողնել նրան²:

Ինչպես նշել ենք, մեր կողմից դիտարկվող հանցակազմերի տարանջատման հիմնական հատկանիշն օբյեկտիվ կողմն է: Ըստ օբյեկտիվ կողմի հատկանիշի՝ քննարկվող հանցագործությունների տարբերություններն են՝

1) ի տարբերություն մարդուն առևանգելու, ազատությունից ապօրինի գրկելու դեպքում տուժողն իր միկրոսոցիալական միջավայրից չի տեղափոխվում:

2) ազատությունից ապօրինի գրկելը հնարավոր է կատարել նաև անգործությամբ, իսկ մարդուն առևանգելը՝ ոչ:

3) տարբեր է վերը նշված հանցագործությունների ավարտման պահը:

Քննարկվող հանցագործությունների տարանջատման հետ կապված վիճելի հարցերից է նաև այն դեպքը, երբ տուժողին խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու միջոցով հրավիրում են (օրինակ՝ բանակցություններ վարելու նպատակով) որևէ տեղ, որտեղ նրան ապօրինի պահում են: Այս արարքը պետք է որակել Քր. օր. 131-րդ հոդվածով, քանի որ, ինչպես երևում է բերված օրինակից, հանցավորի մոտ՝ տուժողին ազատությունից գրկելու դիտավորությունն առաջացել է նախքան նրա հետ որոշակի վայր գնալը: Իսկ եթե տուժողին ապօրինի պահելու մտադրությունը հանցագործի մոտ առաջանար նշված վայրը հասնելուց հետո, ապա արարքը կորակվեր Քր. օր. 133-րդ հոդվածով: Այսինքն՝ այս արարքների ճշգրիտ որակման համար կարևոր նշանակություն ունի այն հարցը, թե հանցավորի մոտ երբ է առաջացել տուժողին ազատությունից գրկելու մտադրությունը:

Ե՛վ ազատությունից գրկելու, և՛ մարդուն առևանգելու հանցակազմերի սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Այսինքն՝ անձը գի-

Քրեական իրավունք

տակցում է, որ ապօրինի պահում է մեկ այլ անձի՝ սահմանափակելով նրա ֆիզիկական ազատությունը, և ցանկանում է այդ: Սակայն պետք է նշել, որ ուսումնասիրվող հանցագործությունների սուբյեկտիվ կողմը համընկնում է միայն ձևով, իսկ նրանց բովանդակությունը տարբեր է: Այսպես՝ ի տարբերություն ազատությունից ապօրինի զրկելու, մարդուն առևանգելու դեպքում հանցավորը գիտակցում է ոչ միայն այն, որ մեկ այլ անձի զրկում է ազատությունից, այլ նաև՝ մարդուն առևանգելու հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կազմող մյուս հատկանիշները: Ընդ որում, նշված արարքների կատարման նպատակներն ու դրդապատճառները կարող են ինչպես համընկնել, այնպես էլ լինել տարբեր: Այսպես՝ որպես ազատությունից ապօրինի զրկելու և մարդուն առևանգելու հանցակազմերի դրդապատճառ կարող են հանդես գալ վրեժը, խանդը, խուլիգանական մղումները, այլ հանցանք կատարելուն նպաստելը, տուժողին որևէ ծառայողական կամ հասարակական գործունեություն կատարելու հնարավորությունից զրկելը, գործնական բանակցությունները խափանելը և այլն³:

Տարբեր է նաև քննարկվող հանցակազմերի սուբյեկտը: Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ հանցագործության սուբյեկտ կարող է լինել որոշակի տարիքի հասած մեղսունակ ֆիզիկական անձը: ՀՀ քր. օր. 24-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ մարդուն առևանգելու համար քրեական պատասխանատվության է ենթակա 14 տարին լրացած անձը, իսկ ազատությունից ապօրինի զրկելու համար՝ 16 տարին լրացած անձը (ՀՀ քր. օր. 24-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Այդուհանդերձ, այս հանցակազմերի սահմանազատումը չի կարող կատարվել սուբյեկտի միջոցով: Նշված չափանիշները միայն սահմանում են անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարիքը այն հանցակազմի շրջանակներում, որի դիսպոզիցիայով նախատեսված գործողությունները կատարել է հանցավորը: Այդ պատճառով 14 տարին լրացած անձը մարդուն առևանգելու դեպ-

քում կենթարկվի քրեական պատասխանատվության, իսկ ազատությունից ապօրինի զրկելու դեպքում՝ ոչ: Այսպիսով՝ չնայած քննարկվող հանցակազմերում սահմանված է քրեական պատասխանատվության ենթարկելու տարբեր տարիք, այնուամենայնիվ տարիքը չի դիտարկվում որպես այս հանցագործությունների սահմանազատման հիմք: Բացի այդ, ինչպես ցույց է տալիս պրակտիկան, դիտարկվող հանցագործությունների մեծ մասը կատարվում է 23 տարեկանից բարձր անձանց կողմից: Մրա պատճառը անչափահասների կողմից ինչպես մարդուն առևանգելու, այնպես էլ ազատությունից ապօրինի զրկելու հանցագործությունների օբյեկտիվ կողմի կատարման բարդությունն է: Անչափահասների կողմից այս արարքների կատարման դժվարությունները պայմանավորված են նյութական միջոցների, մեքենա վարելու իրավունքի բացակայության, ֆիզիկական և հոգեբանական ոչ լիարժեք զարգացվածության և այլ հանգամանքներով: Օրենսդիրը, քրեական պատասխանատվության ենթարկվելու տարիք սահմանելով 16 տարին, իսկ որոշ հանցագործությունների դեպքում՝ 14 տարին, հաշվի է առնում, որ անչափահասը, հասնելով սահմանված տարիքին, ընդունակ է լիովին զնահատել իր վարքագիծը:

Տարբեր են նաև ուսումնասիրվող հանցագործությունների սանկցիաները: ՀՀ քր. օր. 131-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է 2-5 տարի ազատազրկում, իսկ 133-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ մինչև 2 տարի ազատազրկում: ՀՀ քր. օր. 131-րդ և 133-րդ հոդվածների սանկցիաների միջև տարբերությունը չափազանց մեծ է, և մեր կարծիքով 131-րդ հոդվածի սանկցիան մեղմացման կարիք ունի:

Քննարկվող արարքների ճշգրիտ որակման համար շատ կարևոր է դրանք միմյանց հետ համակցությամբ որակելու հարցը: Պետք է նշել, որ այս հարցի վերաբերյալ իրավաբանական գրականության մեջ միասնական մոտեցում չկա: Հետազոտողների մի մասը կարծում է, որ այս հան-

ցագործությունների որակումը համակցությամբ հնարավոր է այն դեպքերում, երբ տուժողը գրկվում է ազատությունից, և հանցավորի դիտավորությունը սկզբում ուղղված է լինում տուժողին ազատությունից գրկելուն, իսկ հետո հանցավորը, չհասնելով իր նպատակին, որոշում է առևանգել տուժողին⁴: Որոշ հեղինակներ էլ գտնում են, որ եթե տուժողն ազատությունից գրկվում է երկար ժամանակով (օրինակ՝ մի քանի օր), իսկ հետո հանցավորը նրան տեղափոխում է այլ վայր, ապա այդ արարքը պետք է որակել հանցագործությունների համակցությամբ⁵: Նրանց կարծիքով, բերված օրինակներում անձը գիտակցում է, որ մեկ այլ անձի՝ նրա կամքին հակառակ գրկում է ազատությունից՝ պահելով որոշակի վայրում: Գիտնականների այս խումբն այսպիսի արարքը համարում է ավարտված հանցագործություն (ՀՀ քր. օր. 133-րդ հոդված), իսկ եթե հանցավորը տուժողին տեղափոխում է այլ տեղ, ապա արարքը պահանջում է լրացուցիչ որակում՝ ՀՀ քր. օր. 131-րդ հոդվածով: Մեր կարծիքով նման մոտեցումներն արդարացված չեն: Ինչպես նշել ենք, ազատությունից ապօրինի գրկելը մարդուն առևանգելու հանցակազմի բաղկացուցիչ մաս է, այսինքն՝ վերջինս իր մեջ ամբողջությամբ պարունակում է 133-րդ հոդվածի օբյեկտիվ կողմի հատկանիշները: Եվ եթե նման արարքը որակվի համակցությամբ,

ապա կստացվի, որ այն կատարած անձը մի հանցագործության համար ենթարկվում է կրկնակի պատասխանատվության:

Ուսումնասիրվող հանցագործությունների համակցության մասին կարելի է խոսել միայն բոլոր հատկանիշներով միմյանցից տարբերվող երկու ինքնուրույն արարքների կատարման դեպքում, երբ դրանցից մեկը որակվում է 131-րդ հոդվածով, իսկ մյուսը՝ 133-րդ հոդվածով: Այլ կերպ ասած՝ քննարկվող հանցագործությունների դեպքում իդեալական համակցությունը բացառվում է, հնարավոր է միայն իրական համակցություն: Այսինքն՝ անձի մեկ գործողությունը չի կարող պարունակել վերը նշված հանցակազմերի հատկանիշները: Քրեական օրենսգրքի՝ մեր կողմից դիտարկվող հոդվածների միջև առկա է նորմերի մրցակցություն: Ընդ որում, ազատությունից ապօրինի գրկելու համար պատասխանատվություն սահմանող նորմն ընդհանուր է մարդուն առևանգելու նորմի համեմատությամբ: Ուստի, 133-րդ հոդվածը կլանվում է 131-րդ հոդվածի կողմից:

Այսպիսով՝ կարելի է ասել, որ մարդուն առևանգելու և ազատությունից ապօրինի գրկելու հանցակազմերը ճիշտ որակելու համար անհրաժեշտ է այդ հանցակազմերը հստակ սահմանազատել միմյանցից, իսկ դրանց սահմանազատումը կատարել՝ ըստ օբյեկտիվ կողմի հատկանիշների:

1. Российское уголовное право. Особенная часть. Учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева и А. В. Наумова. М., 1997, с. 286.

2. **Бойко. Н. Н.** Незаконное лишение свободы. диссертация кандидата юридических наук. Харьков, 1989, с. 11.

3. Комментарий к Уголовному кодексу РФ. Под общей редакции Ю. Н. Скуратова

и В. М. Лебедева. Издательская группа Норма-Инфра. М., 1999, с. 288.

4. **Беляева Н., Орешкина Т.** Квалификация преступлений посягающих на свободу человека // Законность, 1994, N11, с. 15.

5. **Ситников Д. А.** Дисс. канд. юр. наук. М., 2001, с. 101-102.

Андраник РАШИДЯН

*Магистрант кафедры уголовного права
и уголовно-процессуального права
Российско-армянского (Славянского) университета*

УБИЙСТВО ЛИЦА, ЗАВЕДОМО ДЛЯ ВИНОВНОГО НАХОДЯЩЕГОСЯ В БЕСПОМОЩНОМ СОСТОЯНИИ, КАК КВАЛИФИЦИРУЮЩИЙ ПРИЗНАК УБИЙСТВА

Уголовный кодекс Российской Федерации содержит в ч. 2 ст. 105 виды убийства при отягчающих обстоятельствах. Одним из видов убийства при отягчающих обстоятельствах по УК РФ является убийство малолетнего или иного лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии, а равно сопряженное с похищением человека¹ (п. „в” ч. 2 ст. 105 УК). В ч. 2 ст. 104 УК РФ ни в одном из пунктов не указано положение, согласно которому убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии, является квалифицированным убийством. Понятие „лица, находящегося в беспомощном состоянии” является собирательным, куда входит понятие малолетний (т. к. в п. 7 постановления от 27 января 1999г. к беспомощным лицам Пленум Верховного Суда РФ относит также малолетнего). Следует отметить, что в судебной практике РФ подобные случаи квалифицируются как простое убийство, что на наш взгляд представляется не совсем верным, поскольку необоснованно занижается степень общественной опасности содеянного. А поэтому предлагается включение данного отягчающего обстоятельства в

ч. 2 ст. 104 УК РФ, что будет обосновано нами ниже.

Признание беспомощного состояния потерпевшего обстоятельством, отягчающим убийство, вполне оправданно. Дело в том, что в данном случае убийство чаще всего совершается при отсутствии сопротивления потерпевшего, неспособного в связи с беспомощным состоянием себя защитить. Пленум Верховного Суда РФ в п. 7 постановления от 27 января 1999г. подчеркнул именно данное обстоятельство, разъяснив судам что п. „в” ч. 2 ст. 105 УК надлежит квалифицировать умышленное причинение смерти потерпевшему, неспособному в силу физического или психического состояния защитить себя, оказать активное сопротивление виновному. В этом постановлении указывается, что к лицам, находящимся в беспомощном состоянии, могут быть отнесены, в частности, тяжелобольные и престарелые, малолетние дети (исключая убийство матерью новорожденного ребенка — ст. 106 УК РФ; ст. 106 УК РФ), лица страдающие психическими расстройствами, лишаящими их способности правильно воспринимать происходящее („Беспомощный” означает „нуждающийся в по-

мощи, не способный сам что-нибудь сделать для себя, бессильный”)². Сюда же можно отнести убийство лица, находящегося в состоянии сна или сильной степени алкогольного или наркотического опьянения, а также лишившегося сознания по другим причинам. Таким образом, в беспомощном состоянии потерпевшие неспособны в силу физического или психического состояния защитить себя, оказать активное сопротивление убийце, избежать расправы, что осознается виновным. В итоге совершение преступления облегчается, возможность причинения вреда возрастает; коль скоро речь идет о лицах, нуждающихся в особой защите, внимательности, заботе, в преступлении отражаются такие стороны личности виновного как исключительная его аморальность и бессердечие.

Вопрос об отнесении убийства лица, находящегося в состоянии сна или сильной степени опьянения, а также лишившегося сознания по другим причинам в теории уголовного права и правоприменении является дискуссионным. Некоторые авторы склонны ограничительно толковать понятие „беспомощное состояние”, не относя к нему нахождение потерпевшего в состоянии сна или алкогольного опьянения, мотивируя это, в частности, тем, что „в таких ситуациях потерпевший не испытывает тех мучений и страданий, которые сопровождают обычно убийство”³ либо тем, что „сон является жизненно необходимым и физиологически обусловленным состоянием человека”. По мнению сторонников этого взгляда, беспомощное состояние обязательно предполагает, что потерпевшему причиняются дополнительные, особые страдания: „Он сознает, что его сейчас или вскоре убьют, но в силу своего физического состояния не может ни оказать сопротивления, ни позвать на помощь”⁴ или „По-

терпевшее лицо, думается должно понимать, что в силу своей беспомощности, обусловленной теми или иными обстоятельствами, оказывается в беспомощном положении перед убийцей”⁵. Отсюда с неизбежностью следует вывод, что спящий или находящийся в бессознательном состоянии не может считаться беспомощным. С таким выводом трудно согласиться. По нашему мнению и мнению большинства авторов в этих случаях деяние нужно квалифицироваться как убийство лица, находящегося в беспомощном состоянии, так как, во-первых, беспомощное состояние жертвы — объективная категория, и это состояние существует независимо от осознания его самим потерпевшим (в противном случае мы должны будем исключить применение данного пункта при убийстве младенца или психически больного), во-вторых, приводимые Верховным Судом РФ доводы явно не опровергают характеристики сна и алкогольного опьянения, и, в-третьих, общественная опасность убийства лица, находящегося в состоянии сна или алкогольного опьянения, когда виновный заведомо использует такое состояние для совершения убийства, ничуть не меньше, чем общественная опасность убийства тех, кого Верховный Суд РФ относит к находящимся в беспомощном состоянии — тяжелобольных, престарелых, малолетних и лиц страдающих психическими расстройствами, лишаящими их способности правильно воспринимать происходящее. Именно так трактовалось понятие беспомощного состояния потерпевшего в период действия УК РСФСР 1926г., предусматривавшего соответствующий квалифицированный признак в п. „е” ч. 1 ст. 136 („убийство с использованием беспомощного положения убитого”)⁶.

Субъективная сторона данного преступления характеризуется как прямым, так и косвенным умыслом. Указание на

Уголовное право

заведомость как субъективный признак рассматриваемого квалифицирующего обстоятельства означает, что виновный не просто осознает, а знает, что потерпевший находится в беспомощном состоянии, немощен; такое состояние облегчает преступление, благоприпятствует убийству, используется виновным, причиняя дополнительные страдания потерпевшему. Таким образом с субъективной стороны рассматриваемое преступление предполагает, что виновный заведомо, т.е. с очевидностью, несомненностью, бесспорностью осознает, что потерпевший находится в беспомощном состоянии, и причиняет ему смерть с учетом данного обстоятельства⁷.

Беспомощное состояние потерпевшего относится к числу оценочных признаков. Чем бы ни было обусловлено беспомощное состояние, оно должно быть предметом оценки суда. Это касается, в частности, возраста. Ни малолетние, ни преклонный возраст сами по себе не исключают, что потерпевший может оказаться отнюдь не беспомощным. К тому же преклонный возраст, в отличие от малолетнего, не имеет четкой нормативной границы. Очевидно, это вопрос факта. При равном количестве прожитых лет один человек становится беспомощным в силу возраста, а другой — нет. То же самое можно сказать и о болезни, которая не тождественна беспомощному состоянию. „К категории больных также относится весьма широкий круг лиц, среди которых имеются и те, кто несомненно в состоянии оказать сопротивление убийце, поскольку наличие болезни отнюдь не лишает человека способности активно противодействовать преступнику или скрыться от него”⁸.

От убийства лица, находящегося в беспомощном состоянии следует отличать ситуации, когда потерпевший способен защитить себя в силу иных

причин: внезапность нападения, скрытый или коварный способ лишения жизни. Примером могут служить выстрел снайпера, нападение из засады, неожиданный удар ножом в спину, применение взрывного устройства, отравление пищи⁹.

При этом как убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии, не могут квалифицироваться случаи убийства, когда в процессе убийства потерпевший приводится в беспомощное состояние (избивается, связывается и т.п.), поскольку в таком случае приведение в беспомощное состояние является частью объективной стороны убийства¹⁰.

Квалификация убийства по данному пункту (по признаку беспомощного состояния) может сочетаться с квалификацией по любому другому пункту ч. 2 ст. 104 УК РА.

Возникает вопрос, как должно будет соотноситься убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии, если в ч. 2 ст. 104 УК РА будет закреплено, что данный признак является квалифицирующим обстоятельством убийства с обстоятельством, отягчающим ответственность и наказание, предусмотренном в Общей части УК РА, т. е. совершение преступления в отношении женщины, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности, а также в отношении малолетнего, другого беззащитного или беспомощного лица либо лица, находящегося в зависимости от виновного (п. 8 ч. 1 ст. 63 УК РА).

Армянскому уголовному законодательству в настоящее время известны два вида обстоятельств, отягчающих наказание. Одни из них имеют значение для определения наказания лицу, совершившему преступление (ст. 63 УК), другие выступают как признаки конкретного состава преступления, влияющие на его квалификацию. Сопоставление отягчающих нака-

зание обстоятельств, названных в ст. 63 УК, с обстоятельствами влияющими на квалификацию отдельных преступлений, показывает, что первые служат как бы юридической базой, определяющей направленность вторых. Иными словами, отягчающие обстоятельства, названные в Общей части Уголовного кодекса, конкретизируются в отдельных составах преступлений Особенной части. Это относится в полной мере и к обстоятельствам, отягчающим наказание за убийство. Вместе с тем было бы неправильно считать, что обстоятельства, влияющие на квалификацию, по своему характеру имеют подчиненное значение по отношению к обстоятельствам, названным в Общей части Уголовного кодекса. По своей правовой природе они самостоятельны. Более того обстоятельства, влияющие на квалификацию преступления, в соответствии с ч. 4 ст. 63 УК исключают, при их наличии, применение по конкретному делу при назначении наказания аналогичных обстоятельств, упомянутых в ч. 1 этой статьи¹¹. Это объясняется тем, что квалифицирующие обстоятельства являются признаками состава преступления и тем самым позволяют дифференцировать общественную опасность по сравнению с той, которая выражена признаками основного состава преступления¹². Имеется в виду ч. 1 ст. 104 УК.

Подводя итог вышесказанному, счи-

таю нужным внести дополнение в ч. 2 ст. 104 УК РФ в виде пункта „убийство лица находящегося в беспомощном состоянии” так как:

1) Такое преступление объективно имеет большую общественную опасность, чем простое убийство (ч. 1 ст. 104 УК РФ), поскольку для преступника достижение преступного результата значительно облегчается, когда потерпевшим является малолетний, тяжелобольной, престарелый, лицо страдающее психическим расстройством, лишаящим его способности правильно воспринимать происходящее, а также лицо, находящееся в состоянии сна, в тяжелой степени алкогольного или наркотического опьянения или лишено сознания по иной причине.

2) В большинстве случаев данное преступление свидетельствует о таких сторонах личности виновного, как его жестокость, аморальность и бессердечие.

3) Такое преступление более опасно и с субъективной стороны, поскольку знание о том, что жертва находится в беспомощном состоянии облегчает формирование преступного намерения и даже может играть провоцирующую роль. Преступнику легче решиться на совершение убийства, когда он уверен, что жертва не воспринимает посягательства на его жизнь и поэтому не в состоянии дать ему отпор.

1. Пункт „в” ч. 2 ст. 105 УК РФ предусматривает в качестве квалифицирующего обстоятельства убийства также убийство, сопряженное с похищением человека, однако данное обстоятельство в данной статье не рассматривается.

2. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка / Под общ. ред. С. П. Обнорского. 3-е изд. М., 1953, с. 36.

3. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (постатейный). Под редакцией доктора юридических наук, профессора А. И. Чучаева. М., 2009, с. 287.

4. *Красиков А. Н.* Преступления против права человека на жизнь. Саратов, 1999, с. 9.

5. *Деметьев С.* Понятие беспомощного и бессознательного состояния // Российская юстиция. 1999, №1, с. 43.

6. *Шаргородский М. Д.* Преступления против жизни и здоровья. Избранные работы по уголовному праву. М.,

2003, с. 67; *Пионтковский А. А., Меньшагин В. Д.* Курс советского уголовного права. Особенная часть. Т. 1. М., 1955, с. 535-536.

7. Уголовное право Российской Федерации: в 2 т. Т. 2: Особенная часть: Учебник / Под ред. профессора Л. В. Иногамовой-Хегай. М., 2002, с. 26.

8. *Плаксина Т. А.* Уголовная ответственность за убийство. Барнаул, 2000, Ч. 2, с. 41.

9. Российское уголовное право: в 2 т. Т. 2. Особенная часть: учеб. / Г. Н. Борзенков [и др.]. М., 2006, с. 41.

10. Российское уголовное право: В 2-х т. Т. 2. Особенная часть / Под ред. проф. А. И. Рарога. М., 2005, с. 29.

11. В литературе высказано и другое мнение. Курс советского уголовного права. М., 1970, Т. III, с. 145-146.

12. *Кругликов Л. Л., Савинов В. Н.* Квалифицирующие обстоятельства: понятие, виды, их влияние на квалификацию преступлений. Ярославль, 1989, с. 4-16.

Վլադիմիր ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի ասպիրանտ

ՏՈՒԺՈՂԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԱԳԱՅՎԱԾ ԿԱՐԳՈՒՄ

Տուժողի մասնակցությունն արագացված կարգով դատական քննությանը (այսուհետ՝ արագացված կարգ) առաջացնում է մի շարք հարցադրումներ, որոնցից մենք կառանձնացնենք հետևյալ երկուսը՝

1. անհրաժեշտ է արդյոք տուժողի համաձայնությունը՝ որպես արագացված կարգի կիրառման հիմք:

2. ինչպե՞ս պետք է տուժողը տեղեկանա մեղադրյալի արագացված կարգ կիրառելու միջնորդության առկայության մասին և արտահայտի իր դիրքորոշումը:

Օրենսդիրը որպես արագացված կարգի կիրառման հիմք ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Քր. դատ. օր.) 375¹-րդ հոդվածում չի նշել տուժողի համաձայնության առկայության մասին: Հետևաբար արագացված կարգի կիրառման համար տուժողի համաձայնությունը չի պահանջվում:

Սույն հարցի վերաբերյալ քրեական դատավարության տեսության մեջ միասնական մոտեցում չկա: Օրինակ՝ Ա.Ի.Շմարևը կարծում է, որ հատուկ դատաքննություն կիրառելը պետք է կախված լինի տուժողի համաձայնությունից, և նա պետք է արտահայտի իր համաձայնությունը կամ ներկայացնի իր առարկությունները հատուկ դատաքննություն կիրառելիս:¹

Օ.Ս. Կապինուսը և Կ.Ա. Ռիբալովը անհրաժեշտ չեն համարում տուժողի համաձայնությունը՝ որպես հատուկ դատաքննության կիրառման պայման:² Հիմնավորելով այս տեսանկյունը՝ տեսաբանները նշում են, որ Քրեական օրենսգրքում օրենսդիրը նախատեսել է պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող

հանգամանքներ և օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը՝ անկախ տուժողի համաձայնությունից: Այդ պատճառով նույն կերպ պետք է դեկլարվել հատուկ դատաքննություն կիրառելիս: Հակառակ դեպքում մեղադրյալը, որն ակտիվորեն աջակցել է նախաքննության մարմիններին, աջակցել է վերջիններին խմբի կողմից կատարած հանցանքը բացահայտելու համար, իրեն ամբողջովին մեղավոր է ճանաչում՝ չի կարող ավելի մեղմ պատժ նշանակելու ակնկալիք ունենալ:³

Այս հարցի վերաբերյալ իրենց մոտեցումներն են արտահայտել նաև հայրենական իրավաբանները:

Ա.Վ. Կուրդովայի կարծիքով՝ կարևոր դրույթ է ՀՀ քր. դատ. օր-ում արագացված կարգով քրեական գործերը քննելիս սահմանել տուժողի իրավունքների և շահերի պաշտպանության երաշխիքներ: Ի տարբերություն ՌԴ- քր. դատ. օր-ի, որտեղ հատուկ դատաքննությունը կիրառվում է պետական (մասնավոր) մեղադրողի և տուժողի համաձայնությամբ, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 375¹-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ բավական է, որպեսզի այդպիսի ընթացակարգի դեմ չառարկի մեղադրողը: Տուժողը նույնիսկ չի նշվում արագացված կարգով գործի քննության մասնակիցների թվում:⁴

Կարելի է ենթադրել, որ տեսաբանը տուժողի իրավունքների և շահերի պաշտպանության երաշխիքներից մեկն է համարում վերջինիս համաձայնությունը՝ որպես արագացված կարգի կիրառման հիմք: Ի դեպ, մնան ընթացակարգերը տուժողի համաձայնությամբ են կիրառվում ոչ միայն ՌԴ-ում: Օրինակ՝ Էստոնիայի քր. դատ.

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՋՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

օր-ի 239-րդ հոդվածի համաձայն՝ համաձայնեցված վարույթ չի կարող կիրառվել, եթե դրա դեմ առարկում է տուժողը: ՀՀ քր. դատ. օր-ի նախագծի 429-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը կիրառում է արագացված կարգ, եթե տուժողը չի առարկում:

Ա. Ղամբարյանը և Տ. Պողոսյանն արդարացի նշում են, որ տուժողի համաձայնության՝ որպես արագացված կարգի կիրառման պայմանի բացակայությունը չի նշանակում, որ առհասարակ պետք է անտեսել տուժողի կարծիքը: Դատախազը մեղադրական եզրակացությունն ուսումնասիրելիս, եթե եզրակացնում է, որ չպետք է առարկի արագացված կարգի կիրառման դեմ, ապա խորհուրդ է տրվում մինչ իր մտեցումը, մեղադրական եզրակացությունում արտացոլելը, արագացված կարգի կիրառման վերաբերյալ լսել նաև տուժողի դիրքորոշումը: Դատախազը հնարավորինս պետք է հաշվի առնի նաև տուժողի օրինական շահերը: Միևնույն ժամանակ, եթե տուժողն առարկում է արագացված կարգի կիրառման դեմ, ապա դա պարտադիր չէ դատախազի կամ դատարանի համար:⁵

Համաձայնելով վերը նշված տեսաբանների կարծիքի հետ՝ նշենք, որ գործող արագացված կարգն ունի պլիբարգենի⁶ առանձին տարրեր: Կարծում ենք, որ տուժողի համաձայնության բացակայությունը՝ որպես արագացված կարգի կիրառման հիմք, դասական պլիբարգենի տարրերից մեկն է, ինչն էլ, մեր կարծիքով, ողջունելի է: Օրինակ՝ ԱՄՆ-ում կիրառվող «մեղքի ընդունման գործարքի» ինստիտուտի կիրառման համար տուժողի համաձայնությունը նույնպես չի պահանջվում, և այն արդյունավետորեն կիրառվում է շուրջ 150 տարի: Այնքան արդյունավետ, որ ներկայումս ԱՄՆ-ում քրեական գործերի 90%-ը չի քննվում ընդհանուր կարգով:⁷ Իսկ որոշ նահանգների համար արդեն երկար տարիներ նորմալ է համարվում 95%-ը: Եթե արտասահմանյան երկրների համար նման ընթացակարգերն ունեն երկար

պատմություն, ապա ՀՀ քրեական դատավարության համար արագացված կարգի ինստիտուտը նոր է, սակայն գործնականում այդ ինստիտուտն ապացուցել է իր գոյությունն ունենալու իրավունքը և մեծ պահանջարկը ՀՀ-ում:⁸ Մեր կարծիքով՝ արագացված կարգ կիրառելը չպետք է կախված լինի տուժողի համաձայնությունից, այլապես կվտանգվի դրա կիրառման արդյունավետությունը: Մյուս կողմից՝ չի կարելի անտեսել նաև տուժողի կարծիքը: Տուժողի կարծիքը լսելը կարող է վերջինիս իրավունքների պաշտպանության կարևոր երաշխիք հանդիսանալ և ակտիվացնել նրա դերը արագացված կարգում: Կարծում ենք՝ տուժողի կարծիքը լսելն անհրաժեշտ է արդարացի դատաքննության համար, և դատախազը արագացված կարգի դեմ առարկելու կամ չառարկելու հարցը լուծելիս պետք է հաշվի առնի տուժողի դիրքորոշումը, բայց միևնույն ժամանակ, եթե տուժողն առարկում է արագացված կարգի կիրառման դեմ, ապա դա պարտադիր չէ դատախազի կամ դատարանի համար:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, 2010թ. մարտի 26-ին, իր ԵՇԴ/0097/01/09 որոշման մեջ անդրադառնալով այդ հարցին, նշում է. «Դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու դեպքում լիարժեքորեն երաշխավորված են ամբաստանյալի՝ ՀՀ Մահմանադրությամբ ամրագրված պաշտպանության իրավունքի իրականացման բոլոր հնարավորությունները: Օրենսդիրն արագացված կարգի կիրառման դեպքում սահմանում է ամբաստանյալի արդարացի դատաքննության իրավունքի կենսագործման համար անհրաժեշտ իրավունքների բավական լայն շրջանակ, ինչպես նաև ամբաստանյալի համար նախատեսում է բարենպաստ իրավական հետևանքներ՝ մեղմ պատիժ նշանակելու, հայցի դեմ առարկելու դեպքում այն առանց քննության թողնելու, դատական ծախսերից ազատվելու և այլ ձևով:

Միևնույն ժամանակ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը որևէ կանոն կամ ընթացակարգ չի սահմանում, որն

Քրեական դատավարություն

ամրագրեր տուժող կողմի (այդ թվում՝ տուժողի, տուժողի ներկայացուցչի և օրինական ներկայացուցչի, տուժողի իրավահաջորդի) ներգրավվածությունն արագացված կարգի կիրառման հարցում: Այլ կերպ՝ տուժող կողմի դիրքորոշումը հաշվի առնելու պահանջ ամրագրված չէ ո՛չ մեղադրողի համար՝ արագացված դատական քննության դեմ առարկելու կամ չառարկելու հարցը լուծելիս և ո՛չ էլ դատարանի համար՝ արագացված դատական քննության անցնելու մասին որոշում կայացնելիս»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, նույն որոշման 19-րդ կետում արտահայտելով իր իրավական դիրքորոշումը, նշում է. «Տուժողի համար իր գործի «արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ» քննությունը, *inter alia*, ենթադրում է.

ա. Դատախազը (մեղադրողը) արագացված դատական քննության դեմ առարկելու կամ չառարկելու հարցը լուծելիս, պետք է հաշվի առնի տուժողի դիրքորոշումը՝ որպես մեղադրանքի կողմի սուբյեկտի (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 21-րդ կետ):

բ. Դատարանը չի կարող անցնել դատական քննության արագացված կարգի՝ առանց այդ հարցի կապակցությամբ տուժողի դիրքորոշումը պարզելու:

գ. Դատարանը կարող է դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու մասին մեղադրյալի միջնորդությունը մերժել, եթե դրա դեմ առարկում է տուժողը: Այդ դեպքում դատարանը կայացնում է առանձին որոշում, որում պատճառաբանում է արագացված դատական քննության արդյունքում տուժողի օրինական շահերի վտանգման հանգամանքը»:

Այսպիսով, հիմնվելով 19-րդ կետի վրա, կարելի է ասել, որ դատախազի և դատարանի համար արագացված կարգի դեմ առարկելու և ամբաստանյալի համապատասխան միջնորդությունը մերժելու հարցը լուծելիս տուժողի դիրքորոշումը պետք է վճռական նշանակություն ունենա, մասնավորապես, այն դեպքերում, երբ տուժողը փաստարկված առարկում է գործի

փաստական հանգամանքների դեմ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր արտահայտած իրավական դիրքորոշման մեջ հիմնվում է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վրա: Վկայակոչելով Յանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի գործը՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նշում է. «Այսպես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ... կյանքի ... նկատմամբ հարգանքի իրավունք»: Յանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճռի 45-րդ կետի համաձայն. «...Անձնական կյանքի զաղափարը ներառում է նաև անձի ֆիզիկական և հոգեբանական անձեռնմխելիությունը: 8-րդ հոդվածի ներքո պետությունները կրում են անձի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիությունն այլ անձանց ոտնձգություններից պաշտպանելու պարտականություն: Այդ նպատակով նրանք պետք է հաստատեն ու գործնականում կիրառեն մասնավոր անձանց ոտնձգություններից պաշտպանություն տրամադրող համարժեք իրավական կառուցակարգ:

Այսպիսով, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը սահմանել է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը պետության համար առաջացնում է ոչ միայն նեգատիվ պարտականություններ (ձեռնպահ մնալու համապատասխան ազատություններին միջամտելուց), այլ նաև պոզիտիվ պարտականություններ (*inter alia*, սահմանելու տուժողների իրավունքների քրեադատավարական պաշտպանության համարժեք կառուցակարգեր)»:

Այսպիսով, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել էր, որ Քր. դատ. օր-ում նախատեսված արագացված կարգի կանոնակարգման պայմաններում, երբ արագացված կարգի անցնելու մասին որոշում կայացնելիս տուժողը հնարավորություն չունի արտահայտել իր դիրքորոշումը,

տուժողին հնարավորություն չի տրվում իրականացնել իր շահերի արդյունավետ պաշտպանություն: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումից պարզ է դառնում նաև, որ տուժողի համաձայնությունն արագացված կարգի կիրառման պարտադիր պայման չէ:

Ինչպե՞ս պետք է տուժողը տեղեկանա մեղադրյալի արագացված կարգ կիրառելու միջնորդության առկայության մասին և արտահայտի իր դիրքորոշումը: Այս հարցի կապակցությամբ Կ.Ա. Ռիբալովը նշում է, որ տուժողի դիրքորոշումը՝ մեղադրյալի հատուկ դատաքննություն կիրառելու միջնորդության վերաբերյալ, անհրաժեշտ է պարզաբանել տուժողի առաջին հարցաքննության ժամանակ, քանի որ դա թույլ կտա մեղադրյալին և նրա պաշտպանին նախօրոք այդ իմանալ և նախաքննության ավարտին ընդունել համապատասխան որոշում:⁹

Մեր կարծիքով՝ այս տարբերակն անընդունելի է, քանզի անհնար է պարզաբանել քրեական գործով դիրքորոշումը, երբ լիարժեք ապացուցողական հիմքը բացակայում է, չկան մեղադրյալի մեղքը հաստատող բավարար տվյալներ: Տուժողի դիրքորոշումը, որը նա արտահայտել է առաջին հարցաքննությանը, կկորցնի իր դատավարական նշանակությունը, եթե տուժողը հետագայում հրաժարվի իր կողմից տրված ցուցմունքից:

Վ. Լազարևան ենթադրում է, որ քննիչի պարտականությունը պետք է լինի քրեական գործի նյութերի հետ տուժողին ծանոթացնելիս՝ պարզաբանել նրան առանց դատաքննության դատավճռի կայացման կարգը և պարզել նրա կարծիքն այդ հարցի վերաբերյալ: Հետևաբար նրա կարծիքը կարող է պարզաբանվել նախաքննության ավարտման պահին:¹⁰

Ա.Գրիչանիչենկոյի կարծիքով՝ Քր. դատ. օր-ը պետք է լրացվի դրույթով, համաձայն որի՝ քննիչը պարտավոր լինի պարզաբանել տուժողին հատուկ դատաքննության կիրառման դատավարական հետևանքները և պարզել տուժողի

կարծիքն այդ հարցի վերաբերյալ:¹¹

Հաշվի առնելով, որ գործի նյութերին ծանոթանալու արձանագրությունն ուղղակիորեն չի նշում արագացված կարգի վերաբերյալ տուժողի դիրքորոշման պարզաբանման անհրաժեշտության վերաբերյալ, այսպես, մեր կարծիքով, պետք է համաձայնվել այդպիսի լրացման հետ: Սակայն, որպես կանոն, տուժողը ծանոթանում է գործի նյութերին մինչև դրանց կծանոթանա մեղադրյալը (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 266-րդ հոդվածի 3-րդ մաս), որի դիրքորոշումը, կապված ընդհանուր կամ արագացված կարգով գործի քննության հետ, տվյալ ժամանակ դեռ պարզ չէ: Մի շարք դեպքերում տուժողն ընդհանրապես չի միջնորդում գործի նյութերին ծանոթանալու համար: Կարծում ենք՝ նման դեպքերում տուժողը իր դիրքորոշումը կարտահայտի արդեն դատարանում, իսկ արագացված կարգի կիրառման վերաբերյալ տեղեկացնելիս պետք է ղեկավարվել Քր. դատ. օր-ի 277-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, որտեղ ամրագրված է, որ գործը դատարան ուղարկելու մասին դատախազն անմիջապես տեղեկացնում է մեղադրյալին և պաշտպանին, տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին և նրանց ներկայացուցիչներին՝ պարզաբանելով, որ հետագայում նրանք իրավունք ունեն իրենց դիմումները և միջնորդություններն ուղարկել դատարան: Կարծում ենք՝ դատախազը պետք է տեղեկացնի նաև մեղադրյալի արագացված կարգ կիրառելու միջնորդության առկայության մասին, պարզաբանի տուժողին նրա իրավունքը՝ արտահայտել իր դիրքորոշումն արագացված կարգ կիրառելու վերաբերյալ և դրա իրավական հետևանքների մասին:

Տուժողն անպայման պետք է օժտված լինի իրավունքով՝ իմանալ մեղադրյալի կողմից արագացված կարգ կիրառելու միջնորդության առկայության մասին,¹² և այդ հարցում դատախազը կարող է աջակցել տուժողին, որը նույնպես մեղադրանքի կողմից է հանդես գալիս:

Քրեական դատավարություն

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել՝

1. Տուժողի կարծիքը լսելն անհրաժեշտ է արդարացի դատաքննության համար և դատախազն արագացված կարգի դեմ առարկելու կամ չառարկելու հարցը լուծելիս, պետք է հաշվի առնի տուժողի դիրքորոշումը, բայց միևնույն ժամանակ, եթե տուժողն առարկում է արագացված կարգի կիրառման դեմ, ապա դա պարտադիր չէ դատախազի կամ դատարանի համար:

2. ՀՀ քր. դատ. օր-ը պետք է լրացվի այնպիսի դրույթով, համաձայն որի՝ քննիչը պարտավոր լինի պարզաբանել տուժ-

ողին արագացված կարգի կիրառման դատավարական հետևանքները և պարզել տուժողի կարծիքն այդ հարցի վերաբերյալ, իսկ եթե տուժողը չի միջնորդում գործի նյութերին ծանոթանալու համար, ապա դատախազը գործը դատարան ուղարկելիս պետք է տեղեկացնի տուժողին արագացված կարգ կիրառելու մեղադրյալի միջնորդության առկայության մասին, իսկ տուժողն իր դիրքորոշումը կարտահայտի արդեն դատարանում:

1. **Шмарев А. И.** Особый порядок судебного разбирательства (вопросы теории и практики): Автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. Ижевск, 2004, с. 17.

2. **Капиус О. С. Рыбалов К. А.** Процессуальные особенности реализации института особого порядка судебного разбирательства // Право и политика, 2003, N5, с. 77.

3. **Рыбалов К.А.** Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации. М., изд. «Юрлитинформ», 2004, с. 103, 109-110.

4. **Курдова А.В.** Практика применения ускоренного порядка рассмотрения уголовных дел судом в УПК РА (сравнительно-правовой анализ с законодательствами ряда европейских стран, СНГ, США) // Вектор науки ТГУ, 2009, N4(7), с. 41-42.

5. **Վամբարյան Ա., Պողոսյան Տ.** Դատական քննության արագացված կարգը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում: Եր.: «Ֆենոմեն» հրատ., 2008, էջ 33:

6. Միջազգային պրակտիկայում առկա են մեղքի ընդունման գործարքի երկու տարատեսակ: Առաջին տարատեսակի դասական օրինակ է plea-bargaining «պլիբարգեյնը», որը կիրառվում է ԱՄՆ քրեական դատավարությունում: Պլիբարգեյնի էությունն այն է, որ մեղադրյալը պաշտպանի միջոցով համաձայնության է գալիս դատախազի հետ երկու կողմերի համար ընդունելի պայմանների վերաբերյալ, որը հետագայում նրանք ներկայացնում են դատարանի հաստատմամբ: Այդ դեպքում ամբաստանյալը, առավել մեղմ պատժի դիմաց, կամովին իրեն

մեղավոր է ճանաչում իրեն մեղազրկող հանցագործության համեմատ ավելի նվազ ծանրության հանցագործության մեջ: Մեղքի ընդունման մյուս տարբերակը «սելերանտ» («celerantes») (լատիներեն՝ արագ, արագընթաց) գործարքն է, այսինքն՝ պարզեցված դատական ընթացակարգի վերաբերյալ համաձայնության: **Сарсенбаев Т.** Сделка о признании вины в уголовном процессе Республики Казахстан. Юрист, N10 (40), 2004.

7. Ежегодный доклад директора Административного управления судов США, 1990.

8. 2008 թվականի ընթացքում դատարաններում միայն ընդհանուր բնույթի հանցագործությունների վերաբերյալ քննվել է 783 քրեական գործ՝ 958 անձի նկատմամբ: Հիշյալ քրեական գործերից 416-ով 505 անձի նկատմամբ կիրառվել է արագացված կարգ: Տե՛ս հաղորդում Հայաստանի Հանրապետության դատախազության 2008 թվականի գործունեության մասին:

9. **Лазарева В.** Новый УПК: особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением // Уголовное право, 2002, N2, с. 68.

10. **Рыбалов К. А.** Условия применения особого порядка судебного разбирательства // Современное право, 2003, N6, с. 14.

11. **Гричаниченко А.** Особый порядок судебного разбирательства нуждается в совершенствовании // Уголовное право, 2004, N3, с. 75.

Манвел АЛЕКСАНИЯН

*Кандидат юридических наук,
старший прокурор прокуратуры
административного округа
Малатия-Себастья г. Еревана,
советник юстиции 2-ого класса*

НАЗНАЧЕНИЕ И ПРОИЗВОДСТВО ЭКСПЕРТИЗЫ И ПОЛУЧЕНИЕ ОБРАЗЦОВ ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПО УПК РА

Уголовно-процессуальным кодексом Республики Армения определено 15 следственных действий: допрос; очная ставка; предъявление для опознания; задержание подозреваемого; осмотр; освидетельствование; обыск; выемка; наложение ареста на имущество; контроль корреспонденции, почтовых, телеграфных и иных сообщений; прослушивание и запись телефонных переговоров; следственный эксперимент; назначение и производство экспертизы и получение образцов для исследования.

Назначение и производство экспертизы — это следственное действие, суть которого состоит в составлении экспертом — лицом, владеющим специальными знаниями в области науки, техники, искусства или ремесла, заключения в результате выполненных им исследований по вопросам, представленным в постановлении о назначении экспертизы должностным лицом, осуществляющим производство по уголовному делу¹. Процедура осуществления этого следственного действия установлена ст. 243-252 УПК РА.

Назначение и производство экспертизы — это регламентируемое уголовно-процессуальным законодательством

сложное, одновременно необходимое целостное, комплексное и важное следственное действие.

При назначении любой судебной экспертизы, соблюдаются следующие общие правила:

а) экспертиза производится тогда, когда для установления обстоятельств, имеющих значение для уголовного дела, необходимы специальные познания (ст. 243 УПК РА);

б) экспертиза не может быть назначена раньше, чем могут быть собраны достаточные и необходимые материалы для осуществления экспертных исследований;

в) следователь, дознаватель, суд не имеют права отказывать в назначении судебной экспертизы во всех случаях, когда ее назначение обязательно (ст. 108 УПК РА);

г) при назначении экспертизы, на разъяснение эксперта не могут быть представлены правовые вопросы, разрешение которых относится к компетенции органов дознания и предварительного следствия.

Известно, что единственным законодательным актом в уголовном процессе РА, определяющим уголовно-процессуальную процедуру назначения и производства экспертизы (также по-

лучения образцов для исследования), является УПК РА. Мы полагаем, что назрела необходимость в принятии Закона РА «Об экспертизе и экспертной деятельности», рассмотрение которого продолжается с 2005 года², тем более что некоторые постоянно действующие в Армении экспертные организации и по сей день продолжают руководствоваться нормативными актами различных ведомств бывшего СССР.

Что касается постоянно действующих в РА экспертных организаций, наделенных правом производства судебных экспертиз, то ими являются:

1) Государственная некоммерческая организация (ГНО) «Экспертный центр РА» при Минюсте РА, действовавшая под разными наименованиями с 1959г. В составе этой организации действуют 9 исследовательских лабораторий, где производится большинство видов и подвидов судебных экспертиз, за исключением судебно-психологической, судебно-медицинской и судебно-психиатрической экспертизы.

2) ГНО «Национальное бюро экспертиз» при НАН РА. Оно было учреждено 2004г. Правительством РА в соответствии с соглашением о сотрудничестве в сфере контроля над наркотическими средствами и в правоохранительной сфере, подписанным между Правительствами РА и США. Согласно уставу, эта организация была создана с целью осуществления деятельности в области экспертизы. В ее составе имеется 16 отделов, в которых также производится большая часть видов и подвидов судебных экспертиз, за исключением судебно-психиатрической и некоторых видов судебно-медицинской экспертизы.

3) Экспертно-криминалистическое управление (ЭКУ) Полиции РА. Оно является правопреемником Экспертно-криминалистического отдела бывшего

МВД РА. В 2002г. МВД было реорганизовано в Полицию РА. Согласно уставу, Полиция осуществляет криминалистическую деятельность. ЭКУ Полиции состоит из 8 отделов экспертных исследований и выполняет подавляющее большинство криминалистических экспертиз, осуществляемых в РА.

4) ГНО «Судебно-медицинский научно-практический центр» Минздрава РА. Она является правопреемником Бюро судебно-медицинских экспертиз Минздрава, действовавшего до 2002г. В организации действует 7 отделов экспертных исследований, где производятся судебно-медицинская экспертиза трупа, судебно-биологическая экспертиза объектов, имеющих биологическое происхождение, судебно-генетическая, судебно-гистологическая и судебно-одонтологическая экспертизы.

Кроме вышеперечисленных организаций, постоянно действующими, по сути, экспертными структурами являются также Наркологическая клиника ЗАО «Психиатрический медицинский центр» Минздрава РА, межведомственные комиссии стационарной и амбулаторной судебно-психиатрических экспертиз:

— Наркологическая клиника, действующая с 1974 года и являющаяся по своей специфике единственным медицинским учреждением, имеющим клинико-токсикологическую лабораторию. Она осуществляет выявление, лечение больных, страдающих алкоголизмом и наркоманией, диспансерный контроль, производство судебно-токсикологической и судебно-наркологической экспертизы. Экспертизы вышеупомянутых видов клиника производит в соответствии с Законом РА «О медицинской помощи и обслуживании населения» (04.03.1996г.).

— Межведомственные комиссии стационарных и амбулаторных судеб-

но-психиатрических экспертиз были созданы Правительством РА, причем в качестве постоянно действующих комиссий. Межведомственная комиссия стационарных судебно-психиатрических экспертиз была организована на базе ЗАО «Республиканский центр психиатрии», а межведомственная комиссия амбулаторных судебно-психиатрических экспертиз — на базе «Норкской республиканской психиатрической клиники» того же ЗАО. Указанные судебно-психиатрические экспертизы комиссии осуществляют в соответствии с Законом РА «О психиатрической помощи» (25.05.2004г.).

Получение образцов для исследования законодателем определено как самостоятельное следственное действие. Процедуру его осуществления посвящена целая глава 36 УПК РА, в то время как теория и практика уголовно-процессуального права давно рассматривает получение образцов для сравнительного исследования как подготовительную или вспомогательную деятельность для назначения и производства экспертизы³.

В юридической литературе значительная часть специалистов уголовно-процессуального права характеризует получение образцов для исследования, как следственное действие следователя или суда, направленное на получение сравнительных материалов для экспертного исследования с целью установления обстоятельств, имеющих значение для уголовного дела, но как составной элемент экспертизы⁴. Подобная позиция не случайна, если учесть, что получение образцов для сравнительного исследования включена в отдельную главу УПК РФ, касающуюся производства судебной экспертизы.

Согласно ст. 253 УПК РА, следователь вправе лично, а в случае необхо-

димости, с участием эксперта, специалиста, а также понятых получить образцы, характеризующие свойства человека, трупа, животного, вещества и иных объектов, если их исследование имеет значение для дела. Мы находим, что эта законодательная формулировка является неполной и не отражает сути этого следственного действия. Получение образцов для исследования направлено на сбор фактических данных, которые необходимы для экспертного исследования доказательств, имеющих значение в уголовном деле. Образцы используются в экспертном исследовании в том случае, когда непосредственное исследование свойств вещественного доказательства-оригинала не представляется возможным. Упоминание в указанной статье эксперта или специалиста также свидетельствует о том, что это следственное действие играет вспомогательную роль для подготовки и осуществления назначения экспертизы, в процессе которой полученные образцы подвергаются сравнительному исследованию. В этих условиях считать получение образцов самостоятельным следственным действием не логично. Получение образцов следует рассматривать как следственное действие, направленное на обеспечение производства экспертизы, и включить его в главу 35 УПК РА, касающуюся производства экспертизы⁵.

Согласно ст. 57 УПК РА, орган дознания (дознатель) вправе назначить экспертизу, однако полномочиями на получение образцов для исследования, входящими в главу 35 УПК РА статьими, не наделен. На практике дознаватели «восполняют» это законодательное упущение, отбирая для производства назначаемых ими экспертиз, как например, судебно-трассологической, судебно-химической или судебно-медицинской, соответственно образцы от-

Уголовно-процессуальное право

печатков папиллярных линий кожи (отпечатки пальцев, ладони), мочи или крови.

Следователь, дознаватель, считая, что исследование добытых по делу доказательств возможно при наличии образцов для исследования, выносит, в соответствии со ст. 253 УПК РА постановление об их получении, в котором указывается, кто, от кого, в каком виде и количестве должен получить образцы, а также кому должны быть представлены полученные образцы. При получении образцов для исследования во время судебного следствия, суд руководствуется также ст. 351 УПК РА. Законом не указаны лица, от которых следователь, дознаватель, суд вправе получить образцы.

Ст. 63 и 65 УПК РА закреплено, что дача некоторых видов образцов (отпечатков пальцев, крови, выделений тела) является обязанностью подозреваемого и обвиняемого. Согласно ст. 59 и 86 УПК РА, потерпевший или свидетель по требованию органа, осуществляющего уголовное производство, обязаны предоставлять «образцы для сравнительного исследования». Это законодательное оформление неопределенно и бесцельно — оно не свидетельствует о прямой обязанности потерпевшего и свидетеля в отношении дачи ими образцов. Между тем ст. 175 прежней УПК Армянской ССР 1961г. было четко определено, что следователь имеет право также отбирать образцы у свидетеля или потерпевшего, но только при необходимости проверки, не оставили ли указанные лица следы на месте происшествия или вещественных доказательств.

Ст. 254 УПК РА установлен не исчерпывающий перечень веществ и предметов, которые могут являться образцами для исследования. Следователь, дознаватель до получения образ-

цов под расписку ознакомляет с вынесенным постановлением лицо, у которого должны быть получены образцы, в присутствии понятых и с участием специалиста или эксперта получает образцы, которые упаковываются и опечатываются. О ходе и по результатам произведенного следственного действия составляется протокол, в котором указываются предпринятые для получения образцов действия, примененные технические средства, полученные образцы, замечания лиц, участвовавших в этом следственном действии. При осуществлении во время судебного разбирательства этого следственного действия, суд также руководствуется установленными ст. 351 УПК РА правилами — без понятых, а при необходимости — в закрытом судебном заседании.

Статьи УПК РА, касающиеся получения образцов для исследования, несвободны от неполных и лишних формулировок. Установление приобщения к протоколу «полученных образцов» (ч. 2 ст. 256 УПК РА) в качестве цели этого следственного действия нелогично, как нелогична упаковка и опечатывание других полученных образцов, «кроме документов» (ч. 2 ст. 255 УПК РА). Законодатель не разъясняет установление ч. 3 ст. 255 УПК РА «в соответствующих случаях получение образцов осуществляется путем обыска или выемки либо одновременно с их производством». В предъявлении подобного законодательного требования необходимости не имеется. Известно, что получение ряда образцов, а также в случаях осмотра или личного обыска сопровождается раздеванием лица, однако удивительно, что закон не требует участия в этом действии понятых и специалиста одинакового с испытуемым пола⁶.

Таким образом, УПК РА предусмот-

рены следующие условия получения образцов для исследования:

а) образцы для исследования могут быть получены в том случае, если их исследование имеет значение для дела (ч. 1 ст. 243 УПК РА);

б) в случае необходимости, образцы для исследования могут быть получены с участием специалиста или эксперта, профессиональное содействие которых на практике весьма желательно (ч. 3 ст. 253 УПК РА);

в) образцы получают на основании постановления следователя, дознавателя с участием понятых (ч. 2 ст. 253, ч. 1 и 2 ст. 255 УПК РА). Участие понятых в описанном процессуальном действии носит формальный характер и осуществляется только для соблюдения требования закона. В этой связи показателен УПК РФ, который участия понятых при получении образцов

для исследования не требует (ст. 202 УПК РФ);

г) при получении образцов для исследования недопустимо применение таких средств принуждения, которые непосредственно связаны с действиями исследуемого, подвергаемого экспертизе. Например, такой вид образца, как почерк или подпись, невозможно получить с помощью постороннего вмешательства, а полученные при подобном вмешательстве образцы никоим образом не могут отражать объективную картину почерковедческого исследования;

д) запрещается получать образцы для исследования способами, причиняющими человеку психические и физические страдания или угрожающими его здоровью и телесной целостности (ч. 2 ст. 254 УПК РА).

1. *Григорьев В.Н. и другие* Справочник следователя, М., 2008г., с. 285.

2. *Джавадян А., Еремян А., Минасян С. и др.* Концептуальные положения относительно проекта Закона РА «Об экспертизе и экспертной деятельности», Ереван, 2006г.

3. *Шейфер С.А.* Следственные действия: Система и процессуальная форма. М., 1981г., с. 23-34. *Гутерман М.П.* Следственные действия и некоторые спорные вопросы, связанные с их системой. // Вопросы борьбы с преступностью. М., 1985г., N42, с. 72-75.

4. Комментарий к уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. /Под общей редакцией В.В. Мозякова/. М., 2002г., с. 455-457. *Григорьев В.Н. и другие* Справочник следователя. М., 2008г., с. 168-169. Энциклопедия судебной экспертизы. /Под ред. Т.В. Аверьяновой и др. М., 1999г., с. 259-262.

5. *Алексян М.С.* Предварительное следствие, Ереван, 2002г., с. 168.

6. *Алексян М.С.* Предварительное следствие, Ереван, 2002г., с. 169.

Сурен МНОЯН

Председатель суда общей юрисдикции Арагацотнского марза

Армен ТУМАНЯН

Судья Апелляционного гражданского суда РА,
кандидат юридических наук РФ

КЛАССИФИКАЦИЯ ПРИЧИН И УСЛОВИЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Многообразие причин и условий преступности, их иерархическая структура, различные содержание и характер связи с преступным поведением диктуют необходимость надлежащей их дифференциации и классификации. В научном плане такая классификация помогает полнее и глубже раскрыть многосторонний, сложный характер причинной обусловленности данного явления — преступности. А в практическом отношении это необходимо для выявления всего, с чем связано существование преступности в нашем обществе и совершение различных преступлений, разработки и осуществления соответствующих мероприятий, направленных на снижение преступности.

О классификации причин и условий преступности высказаны различные точки зрения, и как отмечено в литературе, дискуссия по данному вопросу «оказалась весьма плодотворной, хотя к единству позиций и не привела».¹

Одним из первых М.Д. Шаргородский писал: «Причинами преступности, в широком смысле этого слова, можно считать все те обстоятельства, без которых она не могла бы возникнуть и не может существовать. Но не все эти обстоятельства играют одинаковую роль. Одни из них создают лишь реальную возможность преступных мотивов, а другие превращают эту возможность в

действительность. Поэтому первые следует рассматривать как условия, а вторые как причины... Причинами преступности являются, как и вообще причиной, те активные силы, которые своим действием порождают ее существование. Причины конкретного преступления — это, таким образом, те активные силы, которые вызывают у субъектов интересы и мотивы для его совершения».²

Ряд ученых, и в их числе Кузнецова Н.Ф., в основу классификации положили философское понятие о полной причине, как совокупности всех обстоятельств, вызывающих наступление следствия, и о причине специфической, т.е. конкретных обстоятельствах, которые ведут к следствию. «Криминогенные детерминанты подразделяют также на полную и специфическую причины. Полная причина — это вся криминогенная система с включением всех причин и условий, детерминирующих преступность. Специфическая причина — это собственно-причина преступности, т.е. подсистема социально-психологической природы (пережитки прошлого). В литературе обычно употребляется понятие и термин полной причины, хотя слово «полная» отсутствует. В тех случаях, когда о причинах говорится без разделения на причины и условия или в единственном числе — «причина», то часто имеется ввиду полная причина, вся криминогенная система без

различения причин и условий».³

Деление на полную и специфическую причины воспринимается не всеми криминологами, хотя оно приводится во всех философских словарях. Признавали подобное деление, например, В.Н. Кудрявцев и П.И. Гришаев. Последний, считая приемлемым использование в криминологии понятия «полная причина преступности», трактовал ее как «взаимодействие всех явлений, приводящих к рождению преступности».⁴ С подобной трактовкой трудно согласиться, так как следует различать, и это очень важно, причины преступного поведения и его механизм. Поэтому приведенное определение П.И. Гришаева, смазывая эти два понятия, скорее все же, относится и к характеристике именно механизма детерминации преступности.

Вышеозначенное приводит к выводу, что данный вид классификации, хотя и распространен в философии, однако слишком абстрактен. В нем смешиваются причины главные и второстепенные, причины первого и второго порядков, а также условия, способствующие совершению преступлений. Так или иначе, но внутри полной (как и специфической) причины необходимо произвести внутреннюю дополнительную классификацию, имея в виду необходимость дальнейшей разработки практических рекомендаций.

Существующие разногласия по поводу классификации причин и условий преступности, как кажется, обусловлены различием в трактовке самих этих понятий, а также терминологическими разногласиями. Вникать в подобные расхождения не является целью сей работы и поэтому хотелось бы изложить свое видение данной проблемы.

Классификация причин и условий преступности проводится по определенным основаниям (критериям), в частнос-

ти, по их содержанию, направленности и механизму связи (действия), по уровню функционирования и пространственной распространенности, по природе возникновения, по источникам, по близости к событию.

В советское время причины и условия преступности классифицировались также по их социальной природе и происхождению. По социальной природе различались коренные и некоренные причины преступности. Коренными считались те социальные явления, которые отражали природу данной общественной формации и по своей сущности были адекватны преступности, а поэтому порождали ее с неизбежной закономерностью и во все возрастающем объеме. Некоренные причины преступности — это явления, не связанные с природой данной социальной формации, имеющие временный, переходящий характер, отдельные стороны которых могут при наличии соответствующих условий питать преступность. По происхождению явления, детерминирующие преступность разделялись на пережиточные, доставшиеся нам от прежних формаций, и возникшие на новой, существующей социальной почве. Примером первых являлись, так называемые «родимые пятна» прошлого в экономике, быту и сознании (сохраняющиеся различия в характере и формах труда, элементы материального неравенства, частнособственническая психология и т.п.); примером вторых — сложности социального развития, отступления от принципов социализма, их нарушение и извращение, упущения и ошибки в экономике, управлении, воспитании. Подобные трактовки были необходимы для утверждения факта превосходства социалистической общественной формации над капиталистической.

На данном этапе развития государств постсоветского пространства, и, в том числе, в Армении, подобное деление по-

теряло смысл, поскольку все означенные явления связаны и присущи современному обществу и являются его неотделимой частью, в результате, по своей сущности, адекватны преступности, т.е. они перешли в категорию коренных причин преступности, не являются пережиточными.

Само исследование причин и условий преступности требует уровневого подхода. В соответствии с дифференциацией преступности на общее, особое и отдельное (единичное), следует выделять:

1. Причины и условия преступности в целом, как определенное социального явления, существующего во всех исторических формациях, независимо от формы собственности и заключающегося в виновном и противоправном общественно-опасном поведении людей (общие причины);

2. Причины и условия различных видов, категорий и групп преступлений, образующих структурные подразделения преступности (корыстные, насильственные, неосторожные, хищения, взяточничество, убийство, изнасилование, рецидивная преступность и т.п.);

3. Причины и условия конкретного преступления.

По уровню (иерархии, субординации) функционирования криминогенные детерминанты классифицируются на причины и условия преступности (называются иногда «общие причины»), причины и условия групп преступлений, дифференцируемых по различным основаниям, и причины и условия отдельных конкретных преступлений, выявляемые по каждому уголовному делу.⁵

Эти три основных уровня причин преступности взаимообусловлены. Процесс взаимосвязи идет как от первого (более общего) уровня к последнему (конкретному), так и наоборот, то есть от причин и условий конкретного преступления к своеобразию и особенностям

видов и групп преступлений, к обобщающим характеристикам причинного комплекса преступности в целом. Различие и, в то же время, взаимосвязь понятий причин и условий преступности в данном случае отражают сложную диалектическую связь общего и единичного, общего и особенного, целого и части, системы, подсистем и элементов. Высшая ступень обобщения заключена в явлениях и понятиях причин и условий преступности в целом. Максимально конкретизированы причины и условия отдельных преступлений. Среднее положение занимает характеристика причин и условий видов преступлений, например, корыстных и насильственных, несовершеннолетних и взрослых, первичных и рецидивных, умышленных и неосторожных. По количеству и содержанию элементы причин и условий преступности на каждом из этих уровней не совпадают, например, отсутствие контроля над материальными ценностями или банковскими операциями становится криминогенным условием для экономических преступлений, и не столь существенно для других преступлений, например, насильственных. «Система причин и условий преступности содержит наиболее крупные, обобщенные криминогенные детерминанты. Максимально индивидуализирована подсистема причин и условий конкретного преступления. Среднее положение занимает подсистема причин и условий различных групп преступлений: рецидивных, преступлений несовершеннолетних, корыстных и т.д. Отсюда не все элементы системы причин и условий преступности оказываются в подсистеме групп преступлений и в подсистеме причин и условий конкретного преступления».⁶

Первый из названных уровней, с точки зрения исследовательской деятельности, имеет общетеоретическое значение и является научной основой решения общих проблем борьбы с преступ-

ностью (направление и перспективы этой борьбы) и исходной базой анализа причин и условий преступности на последующих ее уровнях. Изучение причин и условий отдельных видов и групп преступлений позволяет установить конкретные явления и факты общественной жизни, детерминирующие подобные преступления, и на этой основе разработать практические мероприятия в целях их предупреждения. Наконец, выявление причин и условий конкретного преступления является одной из процессуальных задач по каждому уголовному делу, способствуя, с одной стороны, надлежащему его разрешению, в частности правильному определению ответственности и наказания, а с другой — принятию мер по устранению причин и условий вскрытого преступления.

Здесь следует отметить, что вопрос о соотношении причин и условий преступности на всех трех уровнях вызвал в криминологической литературе различные суждения. Одни авторы считают, что общая причина правонарушений может быть только совокупностью конкретных причин. «Если общее существует только в отдельном и через отдельное, - пишет Г.А. Аванесов, - то общие причины преступности следует искать в причинах конкретных преступлений... Причины преступности в целом — это совокупность типичных причин всех или подавляющего большинства отдельных преступлений».⁷ По мнению других: Причина конкретного преступления всегда представляет собой некоторую индивидуальную совокупность, и в этой конкретной причине не может не усматриваться непосредственно той социальной обусловленности, которая порождает преступность в целом».⁸ Утверждают также, что «причины преступности существуют независимо от причин, порождающих конкретное преступление».⁹

И даже высказывается предположение, что общая причина преступности «может быть... вообще не существует, а есть лишь причины конкретных преступлений (насильственных, имущественных, по службе и т.п.), которые в своей совокупности не образуют единой причины, а так и остаются причиной одной группы преступлений и не имеют прямого отношения к другой».¹⁰

Представляется, что соотношение причин и условий преступности на различных уровнях их функционирования соответствует соотношению уровней самой преступности и имеет прежде всего качественное содержание. Как преступность есть не простая сумма отдельных преступлений, а новое качественное явление, так и причины преступности (общие причины) — не сумма непосредственных причин. Обобщая данные о причинах конкретных преступлений, мы не просто суммируем их, а осмысливая их содержание, сущность, значение, связь с явлениями и процессами, характеризующими общество и социальную действительность, выходим на новый уровень обобщения — на такие явления и процессы, которые, как правило, непосредственно не проявляются в отдельных преступлениях. Общие причины и условия преступности определяют саму возможность существования этого негативного социального явления на данном этапе развития нашего общества, объясняя наличие в структуре общественного и индивидуального сознания индивидуалистических взглядов и побуждений, лежащих в основе антиобщественного преступного поведения. Причины и условия отдельных видов и групп преступлений характеризуют те специфические обстоятельства, благодаря которым формируются и проявляются мотивы и побуждения, лежащие в основе соответствующих преступлений и видов преступной деятельности и, наконец, причи-

ны отдельного преступления конкретизируют эти групповые обстоятельства применительно к данному случаю. Здесь много сугубо индивидуального, субъективного, ситуативного, порой просто случайного (особенности личности, ее индивидуальный жизненный опыт, связи, знакомства, влияния, стечение обстоятельств и т.п.). Индивидуальные обстоятельства совершения конкретного преступления могут быть нетипичными, однако в индивидуальных случаях всегда проявляется нечто общее. Поэтому научно-практическое изучение причин и условий преступности основывается на обобщенных данных, полученных из анализа совокупности конкретных уголовных дел и данных уголовной статистики, выявляющего из совокупности индивидуальных случаев статистические закономерности отдельных видов преступлений и преступности в целом.

Другой вид уровневого подхода предполагает выявление причин и условий преступности (в целом и отдельных структурных подразделений) с учетом ее распространенности: а) на уровне всего общества, б) отдельных его регионов, социальных групп и сфер общественной жизни, в) на уровне отдельного индивида. Эти уровни также взаимосвязаны, но содержание причин и условий преступности на каждом из них нетождественно.

Причины и условия преступности на общесоциальном уровне в значительной мере совпадают с уже рассмотренными выше общими причинами преступности. На уровне отдельных регионов, социальных групп и сфер общественной жизни фиксируется специфика причин и условий преступности в городах и сельской местности, мужчин и женщин, несовершеннолетних и молодежи, преступности в сфере экономики и экономической деятельности, против общественной безопасности и т.д.

Данный уровень преступности, по логике вещей, должен привлекать повышенное внимание криминологов, поскольку имеет наиболее актуальное научно-практическое значение, так как позволяет предельно конкретизировать наши знания о детерминантах преступности (в целом и по отдельным ее видам) и организовывать эффективную ее профилактику с учетом особенностей социальных условий, в которых она имеет место.¹¹

На индивидуальном уровне изучения причин и условий преступности речь идет о механизме индивидуального преступного поведения, его общей модели и особенностей мотивации, принятия решения и его реализации, взаимодействия личности и ситуации в различных видах преступлений. На данном уровне вырабатываются научные основы индивидуального предупреждения преступности.

С точки зрения временной и пространственной распространенности различают причины и условия, действующие относительно постоянно и временно (в связи с какими-либо разовыми обстоятельствами или событиями): на всей территории государства, отдельных его регионах и специфических зонах, а также имеющие местный, локальный характер. Указанные обстоятельства существенны для организации противодействия преступности — разработки и осуществления соответствующих профилактических мероприятий.

Причины и условия преступности можно различать и по направленности, механизму их действия. Одни из них детерминируют неблагоприятное нравственное формирование личности — возникновение, укрепление, обострение антисоциальной, индивидуалистической психологии (недостатки семейного и школьного воспитания, отрицательное влияние бытового окружения, средств массовой информации и т.д.). Другие

связаны с условиями и ситуациями, способствующими, облегчающими или даже провоцирующими проявление антисоциальных взглядов и побуждений в конкретном преступном посягательстве (недостаточная охрана материальных ценностей, недостатки правоохранительной работы, злоупотребление алкоголем, различные конфликты и т.п.). Вышеозначенная первая группа детерминант больше проявляется как причины преступности, вторая — по преимуществу является условиями совершения преступлений.

Для практической деятельности важное значение имеет классификация причин и условий преступности по характеру содержания.

Различают следующие детерминанты преступности:

1. Политические;
2. Экономические;
3. Идеологические;
4. Социально-психологические;
5. Организационно-управленческие.

По природе возникновения детерминанты преступности принято подразделять на объективные, объективно-субъективные и субъективные. Первые две категории не зависят или мало зависят от воли людей и поэтому не могут быть устранены волевым воздействием, по крайней мере в тех условиях, в которых развивается современное общество. Их можно только нейтрализовать, блокировать, сократить, препятствовать их развитию.

«В социологическом смысле причины преступности (в отличие от условий) всегда субъективны, так как относятся к сфере психологии. Но они объективны в философском понимании, потому что не могут быть полностью и немедленно устранены, ибо связаны с объективными гносеологическими и детерминистическими законами».¹²

В литературе также указывается:

«Абсолютно объективных или абсолютно субъективных явлений в обществе не существует. Большинство криминогенных детерминант носит объективно-субъективный характер с преобладанием объективного или субъективного».¹³ Это положение подлежит определенному уточнению, а именно — объективные и субъективные детерминанты преступности «срабатывают» взаимосвязано. Действие объективных явлений часто зависит от условий субъективного характера.

Здесь следует подчеркнуть также, что социальные явления, выступающие в качестве причин и условий преступности, обязательно должны трансформироваться в факторы сознания, чувств, воли, желаний и т.д. «Все побудительные силы, вызывающие его (человека) действия, неизбежно должны пройти через его голову, должны превратиться в побуждения его воли».¹⁴ Следовательно при всем разнообразии содержания причин и условий преступности, их проявление, непосредственно детерминирующее преступное поведение, имеет социально-психологический характер. При этом, существенной особенностью социально-психологических детерминант преступности является, то что будучи производными от определенных социальных условий, они обладают известной самостоятельностью и устойчивостью, и могут «сработать», вызвав соответствующий антиобщественный поступок, когда породившие их социальные условия уже отпали.

Социально-психологические факторы — это взгляды, традиции, привычки, которые и именуют субъективными причинами преступности, а все, что находится вне индивида и влияет на его психологию — объективными детерминантами.¹⁵

Иногда к субъективным детерминантам преступности относят не только социально-психологические явления, но и

иные личностные обстоятельства и характеристики субъекта — его образование, материальное положение, связи и т.п. Подобная классификация причин и условий преступности выполняет определенную практическую роль: «позволяет выделить то, что влияет на человеческое поведение извне, а что, в большей степени, зависит от самого человека, мотивов и целей его преступного поведения»,¹⁶ иными словами указывает направления и точки приложения профилактических усилий, а в зависимости от этого и сам характер и содержание

профилактических мероприятий.

Причины и условия преступности классифицируются также по источникам. Таковыми являются причины и условия внутренние и внешние. Внутренние детерминанты преступности связаны с внутренними противоречиями нашего общества, внешние — с имеющими международный характер.

По близости к событию преступления или к их определенной совокупности причины и условия подразделяются на ближайшие и отдаленные, непосредственные и опосредованные.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. *Аванесов Г.А.* Криминология и социальная профилактика. М., 1980.

2. Влияние социальных условий на преступность. М., 1983.

3. *Вытелкин В.П., Радько Т.Н.* Некоторые методологические вопросы классификации причин преступности. Сборник «История органов внутренних дел и борьба с преступностью». Волгоград, 1976.

4. *Гришаев П.И.* Структура полной причины преступности. М., 1984.

5. *Джекебаев У.С.* Преступность как криминологическая проблема. Алма-Ата, 1974.

6. *Загородников Н.И.* Рецензия на книгу Карпеца И.И. «Современные проблемы уголовного права и криминологии» — Советское государство и право, 1977, №5.

7. *Кузнецова Н.Ф.* Проблемы криминологической детерминации. Издательство Московского университета, 1984.

8. Курс советской криминологии. М., 1985.

9. *Маркс К., Энгельс Ф.* Соч., т. 21.

10. *Миклош Вермеш.* Основные проблемы криминологии. М., 1978.

11. *Шаргородский М.Д.* Преступность и ее причины и условия в социалистическом обществе // Преступность и ее предупреждение. Л., 1966.

1. Курс советской криминологии. М., 1985, с. 210.

2. *Шаргородский М.Д.* Преступность и ее причины и условия в социалистическом обществе // Преступность и ее предупреждение. Л., 1966, с. 30.

3. *Кузнецова Н.Ф.* Проблемы криминологической детерминации. Издательство Московского университета, 1984, с. 54.

4. *Гришаев П.И.* Структура полной причины преступности. М., 1984, с. 23.

5. *Кузнецова Н.Ф.* Проблемы криминологической детерминации. Издательство Московского университета, 1984, с. 52.

6. Ibid, p. 52.

7. *Аванесов Г.А.* Криминология и социальная профилактика. М., 1980, с. 185.

8. *Джекебаев У.С.* Преступность как криминологическая проблема. Алма-Ата, 1974, с. 5.

9. *Вытелкин В.П., Радько Т.Н.* Некоторые методологические вопросы классификации причин преступности. - В сб.: История органов внутренних дел и борьба с преступностью. Волгоград, 1976, с. 96.

10. *Загородников Н.И.* Рецензия на книгу Карпеца И.И. «Современные проблемы уголовного права и криминологии» — Советское государство и право. 1977, №5, с. 151.

11. Влияние социальных условий на преступность. М., 1983.

12. *Кузнецова Н.Ф.* Проблемы криминологической детерминации. Издательство Московского университета, 1984, с. 53.

13. Ibid, p. 53.

14. *Маркс К., Энгельс Ф.* Соч., т. 21, с. 310.

15. *Миклош Вермеш.* Основные проблемы криминологии. М., 1978, с. 175.

16. Курс советской криминологии. М., 1985, с. 211.

СОЦИАЛЬНАЯ ЭКОЛОГИЯ – КАК НАПРАВЛЕНИЕ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

Особое внимание к решению проблем преступности в быту и общественных местах (на социальных объектах) объясняется тем, что они порождают комплекс обстоятельств, формирующих криминальный облик российских городов и других населенных пунктов, который оценивается исходя из степени защищенности их населения. Общество же во все времена «крайне нуждалось в реальном обеспечении безопасности своих членов»¹.

Пространственного распределения преступности имеет тесные связи с понятиями географии и топографии преступности², где:

география преступности - пространственно-временное распределение уголовно-наказуемых деяний (по уровню, структуре, динамике), связанное со спецификой различных регионов мира, разных стран или административно-территориальных единиц одной страны, с численностью, структурой и с расселением населения на изучаемых территориях, со своеобразными формами организации жизни людей, условиями их труда, быта, отдыха, культуры, национальных традиций и особенностей³;

топография преступности позволяет изучить конкретные (картографические) места совершения преступлений, проблемы наличия чувства безопасности у населения в них. Топография преступности сосредоточивается на анализе мест преступления, которые применительно, например, к общественным местам, могут быть на площадях, в скверах, парках, на пляжах и непосредственно на улицах населенных пунктов⁴.

Используя различные классификации населенных пунктов, криминологи распределяют преступления по месту их совершения в различные группы и на этой основе разрабатывают частные методики, отражающие особенности предупреждения таких деяний. Так, В.А. Серебрякова структурные звенья преступности предлагала разграничивать по территориальным признакам: преступность в городской и сельской местности, в крупных, сверхкрупных и малых городах⁵.

В настоящее время разработаны методики предупреждения преступлений в сельской местности⁶ и в городах различного типа⁷.

Кроме пространственного аспекта учитываются и социально-структурные характеристики мест совершения преступлений (анонимность, отрешенность населения, слабый социальный контроль и др.)⁸. Так, экология преступности — это организация жизни людей, условия их труда, быта, отдыха, культуры, национальных традиций и особенности места проживания (месторасположение жилья; состав зданий и сооружений; характеристика проживающих и посещающих их лиц).

Таким образом, топография — это место нахождения объекта на карте города, а экология — социальная характеристика такого места нахождения.

Экология — вид биологической науки, которая изучает отношения между организмами и их средой. Robert Park был первым ученым, который применил окружающую обстановку к социологии, изучая рост городов в Соединенных Штатах⁹. Человек, как социальная экологическая мо-

дель позже была рассмотрена в криминологии Clifford Shaw и Henry McKay (1931г.), которые описали ее как “социальную дезорганизацию”. Эти авторы выдвигали гипотезу о том, что проступок является не просто продуктом внутренних личных конфликтов, но и факторов окружающей среды, особых к определенным обстоятельствам. Они пришли к заключению, что проступок является результатом “отделения от обычных групп”, вызванных социальной дезорганизацией в определенных областях города. Sampson и Groves (1989г.) повторно проверили эту теорию и определили пять индикаторов социальной дезорганизации: (1) более низкий экономический статус жителей; (2) разнообразные этнические фоны жителей; (3) частый жилой товарооборот; (4) высокий уровень дисфункции в семьях; и (5) урбанизация¹⁰. Таким образом, Clifford Shaw и Henry McKay обеспечили теоретические корни экологической криминологии, которая основана на важной роли “места” или окружающей среды в формировании преступления.

В 1961г. Jane Jacobs исследовала отношения между физической средой и преступлением в своей книге *The Death and Life of Great American Cities* (Смерть и жизнь больших американских городов). Ее вывод касался того, что уменьшение анонимности и изоляции приводит к сокращению преступлений в городских жилых районах. С. Ray Jeffrey в книге *Crime Prevention Through Environmental Design* (1971г.) (Предупреждение преступности Посредством изменения Окружающей обстановки) утверждала, что изменение определенных особенностей окружения уменьшит количество преступлений. В 1972г. Oscar Newman утверждал, что общество должно установить “защищенное пространство” — это название его книги. Согласно Newman, защищенное пространство “является моделью для жилой окружающей среды, которая запрещает преступление”¹¹. И Jeffrey и Newman предпо-

жили, что изменение архитектуры городских окрестностей уменьшит преступление. Учитывая соответствующие условия жизни, население изменит свое поведение и обеспечит защиту своей территории от преступников¹². К середине 1970-ых годов для проверки данных гипотез были осуществлены главные демонстрационные проекты. Правительство финансировало многомиллионный проект расширяющий понятие защищенного пространства к окружающей среде, такой как жилой район, система транспортировки, коммерческая полоса и школа. В связи с этим при разработке и городском планировании «защищенное пространство» и «предупреждение преступности посредством изменения обстановки» стали известными понятиями.

В 1979г. Cohen и Felson в теории преступления предложили понятие “обычных действий”. Они утверждали, что преступление заканчивается, когда три элемента сходятся в пространстве и во времени: (1) мотивированный преступник; (2) подходящая цель; и (3) отсутствие должной охраны (надзора)¹³. Согласно теории обычных действий, преступление произойдет наиболее вероятней тогда, когда эти три условия возникнут одновременно в некоторое время и в определенном месте. Например, если владельцы нового автомобиля (подходящая цель) оставляют свои ключи в замке зажигания, выходят из салона и посещают магазин (отсутствие должной охраны) при соседстве высокого уровня преступности (объединение мотивированных преступников), тогда вероятность угона автомобиля увеличивается.

Теория обычных действий предназначена для предупреждения преступности. Так, чтобы предотвратить преступление, необходимо изменить, по крайней мере, один из его “компонентов”: преступник, цель, или степень защиты/охраны. Самые эффективные стратегии предупреждения преступности сосредоточены на всех трех из этих элементов.

В 1981г. Paul и Patricia Brantingham

объединили идеи социальной экологии, социальной теории дезорганизации, предупреждения преступности с экологическим дизайном, защитным пространством, и теорией обычных действий в единую теоретическую структуру в своей книге «Экологическая Криминология» (Environmental Criminology). Согласно Brantingham, преступный случай — это конвергенция во времени и пространстве закона, преступника и цели. В отличие от большинства криминологов, которые сосредоточены на “первопричинах” преступления, экологические криминологи обеспокоены преступным случаем непосредственно. Экологическая криминология выдвинула на первый план «существенную роль “места” в производстве преступных событий»¹⁴.

В то время как стратегии предупреждения преступности в большинстве своем неявны, в теории экологической криминологии эти меры предупреждения нацелены на ситуативность преступления. В течение конца 1970-ых и в начале 1980-ых годов Ronald Clarke разрабатывал ситуативную стратегию предупреждения преступности. Вместо того чтобы основывать стратегии предупреждения преступности на традиционной теории “первопричины”, стратегии предупреждения преступности Clarke представляют прикладную форму экологической криминологии, сосредотачиваясь на практических стратегиях уменьшения вероятности преступной ситуации (случая). Ситуативное предупреждение преступности направлено на уменьшение возможности совершения определенных преступлений, управляя непосредственной окружающей средой, чтобы увеличить риск общепасных действий, уменьшая предполагаемые от их совершения дивиденды.

Существует большое количество ситуативных стратегий предупреждения преступности. Например, аэропорты устанавливают металлоискатели, чтобы предотвратить проникновение в здания и на борт корабля оружия и боеприпасов. Ма-

газины усложняют возможность кражи товаров, устанавливая электронные вставки управления доступом к их защите. Программы удостоверения личности сокращают количество непристойных телефонных звонков, исключая их анонимность¹⁵.

Можно видеть, что данные практические стратегии не пытаются изменить поведение преступников, направлены они исключительно на предотвращении преступного случая и в отличие от многих других стратегий, полиция не ответственна за управление ситуативным предупреждением преступности. Это делают правительство, бизнесмены, архитекторы и другие, лично заинтересованные в сокращении количества преступлений. Поскольку органы внутренних дел применяют проблемно-ориентированные стратегии обеспечения охраны, полагаются они и на ситуативные методы предупреждения преступности, чтобы проанализировать и предотвратить различные типы нарушений. Можно сказать, что экологическая криминология и ситуативное предупреждение преступности появились независимо от полиции, но обе они теперь имеют важное влияние на профилактическую практику.

Предупреждение преступности непосредственно силами общества основано на той предпосылке, что частные лица могут играть главную роль в предотвращении преступлений, совершаемых в их окружении. Программы предупреждения преступности обществом сосредоточены на том, чтобы “увеличивать участие отдельных граждан, небольших групп, и добровольных общественных организаций в деятельности по уменьшению преступности и улучшению качества окружающей их жизни”¹⁶.

Согласно Rosenbaum, предупреждение преступности силами общества последовательно развивалось с 1960-ых годов, когда большинство формальных программ предупреждения преступлений полицией стало основываться на более чем “тактике связей с общественностью”. В середине

1970-ых годов полиция начала инструктировать граждан об индивидуальных и коллективных методах предупреждения преступности, определила круг обязанностей, которыми она наделила граждан, позволяя им действовать как “глаза и уши” для правоохранительных органов. К концу 1970-ых годов две федеральные инициативы предупреждения преступности ассигновали деньги на программы общественные, а не полицейские: Программа Антипреступления Сообщества 1977 года и в 1980г. — Городская Программа Предупреждения преступности. Rosenbaum заявляет: “без поддержки проведения законов в жизнь, соответствующего финансирования и значительной технической помощи общественные группы ограничены в предотвращении городского преступления”¹⁷.

Три программы (известные как “Большая тройка”) играют главную роль в предупреждении преступности в Соединенных Штатах: обзоры безопасности в предупреждении преступности, Операционная Идентификация, и Присмотр за окрестностями (соседями).

Обзоры безопасности долго использовались как инструмент для того, чтобы идентифицировать цели, которые уязвимы для преступления, это — или плохо освещенный проход или незамкнутое окно. Rosenbaum описывает обзор безопасности как «подробный локальный осмотр живущей единицы и окружающего пространства экспертом по предупреждению преступности, чтобы идентифицировать недостатки или угрозы безопасности, определить потребности защиты и сделать рекомендации по минимизации преступных посягательств»¹⁸. Не удивительно, что местная полиция — это эксперты по предупреждению преступности, призывает проводить такие обзоры чаще.

Операционная Идентификация, начатая в Калифорнии в 1963г., связана с гравировкой и/или маркировкой движимого имущества уникальным кодом, опознаваемым владельцем. Маркировка движимого

имущества предназначена для того, чтобы удержать потенциальных воров и грабителей, уменьшить ценность товаров (отмеченная собственность стоит меньше чем немаркированная). Владелец также в состоянии будет опознать отмеченную собственность, которая в свою очередь может использоваться для установления связи между преступником и местом совершения преступления, повысит вероятность задержания. В 1994г. Whitaker установил, что 25 процентов всех американских домашних хозяйств участвовали в Операционной Идентификации¹⁹.

Программы присмотра за окрестностями направлены на то, чтобы уменьшить возможности совершить преступление, увеличить контроль, осуществляемый местными жителями. Такой присмотр поощряет жителей оказывать содействие в создании более безопасного окружения, присматривать за собственностью друга, повышать принадлежность к коллективу.

Интересен в этой связи опыт департамента полиции Ливуда (США), реализующего программу «Наблюдение с целью предупреждения опасных ситуаций и преступности» («Block Watch»), когда граждане сообщают обо всех криминальных проявлениях в полицейские участки. Полицейское агентство распространяет брошюру, где перечисляется более 35 ситуаций, в которых жители города должны звонить по телефону 911. В число таких ситуаций входит: шум, напоминающий сигнал опасности; запах газа, подозрительно открытая дверь, разбитое окно; подозрительный человек, полицейский, которому требуется помощь, передозировка наркотика, нападение, похищение ребенка. В брошюре дается описание подозрительных видов деятельности, и перечисляются примеры наиболее распространенных видов необычного поведения, шумов или действий²⁰.

Действительно, если граждане чувствуют активность властей в обеспечении общественного порядка в их районе,

то они готовы помочь полиции; это относится даже к тем из них, кто никогда этого и не делал.

Garafole и McLeod рассмотрели 550 программ Присмотра и установили, что наиболее в них включены — идентификация собственности (81 процент), домашние обзоры безопасности (68 процентов), обмен информацией о соседях (61 процент), и информационные бюллетени района (54 процента). Таким образом, Присмотр за окрестностями иногда это форум для того, чтобы объединить отдельные стратегии предупреждения преступности.

Таким образом, у предупреждения преступности силами общества есть своя собственная история. Вместе с тем, как отмечает Rosenbaum, общество - только один элемент системы предупреждения преступности. Работая в отрыве от иных субъектов профилактики преступлений и без финансирования, граждане, вероятно, достигнут немногого. Сотрудничая с агентствами местной полиции, у них повышается возможность предотвратить преступление. Это - один из фундаментальных элементов охраны общества. Под философией охраны общества следует понимать установление органами внутренних дел новых отношений с обществом, консультация и мобилизация их для того, чтобы взять на себя частичную ответственность за то, что именно оно (его члены) должны предотвращать преступление в их собственном окружении.

Современные полицейские организации созданы для того, чтобы предотвратить и пресечь преступление. Исследования оценки традиционных стратегий охраны, проводимых в течение нескольких десятилетий, было подвергнуто сомнению. Полицейские организации во всем мире экспериментируют с новыми методами для управления и предотвращения преступлений. Появилось несколько стратегий предупреждения преступности независимых от полиции. В течение 1980-ых и 1990-ых

годов, полицейские организации обращались к обществу как методу сокращения и предотвращения преступлений, улучшали отношения с ними. В этот период несколько направлений предупреждения преступности (экологическая криминология, ситуативное предупреждение преступности, предупреждение преступности сообщества, и проблемно-ориентированная охрана) стали сходить в единую стратегию. В то время как движение охраны обществом продолжало распространяться, оно оказывало все большее влияние на полицейскую политику. Однако, несмотря на то, что предупреждение преступности имеет много источников, полиция продолжает играть главную роль в данной сфере.

Так, и для Российской Федерации немаловажное значение в профилактике преступлений, совершаемых в быту и в общественных местах (окрестностях) в современный период играют общественные формирования правоохранительной направленности и население. То есть к участию в обеспечении правопорядка могут привлекаться представители общественных формирований правоохранительной направленности, работники предприятий, осуществляющих негосударственную частную охранную деятельность, и иные граждане Российской Федерации с активной жизненной позицией.

Следует отметить, что вопросы расширения форм влияния населения на обеспечение правопорядка были в центре внимания Международной конференции “Преступность и безопасность в городах Европы: роль органов местного самоуправления в обеспечении общественной безопасности”, организованной Конгрессом местных и региональных властей Совета Европы в г. Эрфурте (Германия) 26-28 февраля 1997г.

В выработанной на конференции рекомендации местным и региональным властям европейских государств, в частности, предлагалось поощрять участие общест-

венности в решении вопроса предотвращения преступности с помощью местных общин и других механизмов участия граждан в деле защиты своей безопасности и благосостояния и в сотрудничестве с местными органами власти²¹.

В настоящее время МВД России проводит активную и целенаправленную работу по укреплению доверия населения к милиции, повышению его активности в охране общественного порядка и предупреждению правонарушений.

Стратегическими направлениями решения данных задач на сегодняшний день являются:

- реанимация и модернизация системы профилактики преступности, подразумевающей укрепление связей милиции с населением, государственными, самодельными, частными, благотворительными организациями, непрерывный поиск новых форм их участия в решении социальных проблем;

- максимально возможное привлечение граждан к участию в охране общественного порядка²².

В свою очередь коллективное участие граждан в охране общественного порядка на настоящий момент осуществляется в следующих формах:

- 1) общественные пункты охраны порядка;

- 2) общественные объединения, уставные цели которых предусматривают оказание содействия правоохранительным органам в обеспечении общественного порядка;

- 3) народные дружины, студенческие (молодежные) оперативные отряды.

Общественные объединения правоохранительной направленности:

- участвуют в охране общественного порядка в населенных пунктах, на транспортных магистралях, в местах массового отдыха граждан, при проведении культурных и спортивных мероприятий;

- оказывают содействие правоохранительным органам в борьбе с отдельными

видами преступлений, предупреждении правонарушений среди несовершеннолетних, детской безнадзорности и др.

В настоящее время в нашей стране насчитывается около 36 тыс. таких формирований численностью 380,1 тыс. человек, а так же 69,6 тыс. внештатных сотрудников милиции, оказывающих значительную помощь в охране общественного порядка. С их участием в 2008г. раскрыто более 60 тыс. преступлений, выявлено около 900 тыс. административных правонарушений.

В г. Екатеринбурге действуют дружины по охране общественного порядка, специализированные дружины по линии ГИБДД, патрульно-казачьи дружины, студенческие отряды охраны общественного порядка; в Костромской области - Советы общественности, добровольные народные дружины, группы поддержки участковых уполномоченных милиции в сельской местности, молодежные оперативные отряды, внештатные сотрудники милиции; в Томской области - добровольные народные дружины, студенческие оперативные отряды, круглосуточные посты и группы патрулирования в местах массового пребывания граждан, общественные пункты охраны порядка, советы (группы) профилактики правонарушений.

Для создания и регулирования деятельности общественных формирований за последние годы в 61 субъекте Российской Федерации приняты нормативные правовые акты органов законодательной и исполнительной власти.

В 22 субъектах Российской Федерации законодательная база, регламентирующая деятельность общественных формирований в области охраны правопорядка, отсутствует.

Так, Администрацией города и Правительством Свердловской области был принят ряд нормативных документов, регламентирующих порядок привлечения к охране общественного порядка частных охраняемых предприятий, служб безопасности,

создания и содержания территориальных центров охраны правопорядка (ТЦОП). Руководителями таких центров являются бывшие сотрудники ОВД, имеющие опыт работы с населением. Совет ТЦОП объединяет действия сотрудников милиции, общестественности, ЖКХ, ЧОП и СБ, других структур в обеспечении общественного порядка в микрорайонах города.

Дислокация частных охранных предприятий, ТЦОП, студенческих оперативных отрядов Свердловской области включена в единую дислокацию, разработаны дополнительные посты и маршруты для общественных формирований.

Общественные пункты охраны правопорядка (далее - ОПОП) создаются по месту жительства граждан для содействия правоохранительным и другим государственным органам в обеспечении охраны общественного порядка из расчета один общественный пункт охраны правопорядка на 10 тысяч населения соответствующей территории. Они объединяют усилия добровольных народных дружин, трудовых коллективов предприятий различных форм собственности и других органов общественной самодеятельности в охране общественного порядка, предупреждении и пресечении правонарушений на закрепленной территории.

Деятельность ОПОП направляет глава местной администрации муниципального района (городского округа) через своего представителя (начальника ОПОП). Глава местной администрации муниципального района (городского округа) обеспечивает взаимодействие советов ОПОП с государственными органами, заслушивает отчеты об их работе, а также сообщения руководителей организаций независимо от форм собственности и ведомственной подчиненности по вопросам оказания местной администрации муниципального района (городского округа) помощи в укреплении общественного порядка и профилактике правонарушений. Общественные пункты охраны правопорядка работают в тесном

контакте с органами территориального общественного самоуправления²³.

Основной формой образования добровольных народных дружин является создание дружин по производственному принципу. Такие дружины, как правило, образуются из представителей коллектива одного предприятия, организации или учреждения. Они осуществляют большинство возложенных на дружины функций: охрану порядка в общественных местах, воспитательную работу среди населения и др. Это не исключает создания в дружинах специализированных групп, например, по работе с несовершеннолетними.

По территориальному принципу образуются народные дружины из числа лиц, работающих на нескольких предприятиях, в учреждениях или организациях.

Опыт работы городских народных дружин показывает, что привлечение добровольцев к обеспечению порядка на улицах города - реальный механизм повышения эффективности работы правоохранительных органов.

В сфере деятельности общественных формирований по охране правопорядка на улицах, заслуживает внимания опыт привлечения к этому казаков. Так, в январе 2008г. при Управлении по внутренней политике администрации Астраханской области был создан отдел по взаимодействию с казачеством. В настоящее время на территории Астраханской области действует 4 казачьи дружины (на добровольной основе), в количестве 48 человек.

В УВД по Ивановской области предпринимаются организационные меры по возрождению студенческих оперативных отрядов. В целях более активного привлечения молодежи к охране общественного порядка совместно с областным Комитетом по делам молодежи разработано «Положение о деятельности молодежных (студенческих) отрядов правоохранительной направленности».

В порядке эксперимента для обеспечения охраны общественного порядка на

территории учебных заведений и студенческих городков Екатеринбурга (всего в городе обучается более 120 тысяч студентов) организовано совместное несение службы милиционеров полка ППСМ УВД г. Екатеринбурга со студенческими отрядами охраны правопорядка.

В Нижегородской государственной медицинской академии действует студенческий отряд ДНД численностью 32 человека. Члены отряда активно участвуют в проводимых сотрудниками милиции рейдах, по вечерам патрулируют территорию студенческого городка и прилегающие улицы. Ежемесячно 7-8 дружинников, отличившихся в охране общественного порядка, приказом ректора поощряются денежными премиями. Кроме того, члены отряда бесплатно получают талоны на питание в столовой.

Вместе в профилактике преступности еще не достаточно используются возможности других форм самоорганизации граждан, в частности, по месту жительства. Например, слабо используется опыт организации дежурства жильцов в подъездах, во дворах, прилегающей к домам территории²⁴. Эта форма охраны правопорядка в свое время приобрела большую актуальность в г. Москве после террористических актов, связанных со взрывами домов в сентябре 1999г.

В субъектах Федерации принимаются нормативные акты об участии населения в охране общественного порядка. Например, Закон «Об участии жителей Москвы в охране общественного порядка» от 28 марта 2001г. №9, Постановление Правительства Астраханской области от 26 октября 2005г. N 393-П «Об участии населения в охране общественного порядка на территории Астраханской области» и др.

От уровня проработанности соответствующих законопроектов зависит решимость жителей города оказывать ОВД такую помощь. Так, в Проекте Закона «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка в Астраханской области»

говорится, что каждый гражданин в Астраханской области имеет право принимать участие в обеспечении общественного порядка в целях защиты своей жизни, достоинства и собственности, а также жизни, достоинства и собственности других лиц от противоправных посягательств, используя все способы и средства, не запрещенные законом.

Анализ профилактических мер, предпринимаемых в отдельных регионах нашей страны, показал, что общественность вовлечена как в стратегии, связанные с «первопричинами» преступлений, так и меры социальной экологии, нацеленные на ситуативность преступления, где:

а) действия по минимизации причин и условий это:

пропаганда правовых знаний;

содействие органам внутренних дел в предотвращении и пресечении преступлений и административных правонарушений;

оказание помощи органам внутренних дел в профилактической работе с лицами, склонными к совершению преступлений;

содействие в работе по предупреждению детской безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних;

б) ситуативные стратегии предупреждения преступности — это:

меры содействия органам внутренних дел в обеспечении правопорядка на улицах, площадях, в парках, на транспортных магистралях, вокзалах, в аэропортах и других общественных местах;

препятствование совершению противоправных действий, направленные на незаконное ограничение прав и свобод граждан, унижение чести и достоинства человека и гражданина, и их пресечению;

сообщение в правоохранительные органы о ставших известными событиях и фактах, угрожающих безопасности граждан, юридических лиц, государства;

меры по спасению людей, имущества, а также по охране места происшествия.

1. **Побегайло Э.Ф.** Борьба с тяжкими насильственными преступлениями и роль органов внутренних дел в ее осуществлении (криминологические и уголовно-правовые аспекты). Дисс. ... докт. юрид. наук. М., 1988, с. 3.
2. **Аванесов Г. А.** Криминология. М., Академия МВД СССР, 1984, с. 45.
3. **Шнайдер Г.Й.** Криминология. М., Издательская группа "Прогресс", Универс, 1994, с. 202.
4. **Золотухин С.Н.** Уличная насильственная преступность и ее предупреждение (по материалам Уральского региона). Дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2000, с. 75; **Лукиных И.Д.** Уличная преступность и ее предупреждение. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2009, с. 22.
5. **Серебрякова В.А.** Преступность: основные направления исследования // Методологические проблемы изучения преступности и ее причин. М., 1986, с. 37.
6. **Антонян Ю.М.** Преступность в сельской местности и ее профилактика. М., 1980, с. 56; **Забрянский Г.И.** Актуальные проблемы профилактики преступлений сельской местности. Краснодар, 1983, с. 80; **Заварзин А.В.** Предупреждение правонарушений на селе. Воронеж, 1983, с. 112; **Журавлев Р.А.** Организационные формы и методы профилактики преступлений в сельской местности // Вопрос совершенствования работы подразделений милиции общественной безопасности. М., 1995. с. 18-31; **Киселевская Д.М., Овчинский В.С.** Организация профилактики правонарушений в сельской местности // Проблемы преступности в городах и сельской местности и пути совершенствования предупредительной деятельности орган внутренних дел. М., 1986, с. 77-85.
7. **Ананич В.А.** Особенности повышения эффективности предупреждения преступлений органами внутренних дел в крупных городах. Минск, 1986. с. 72; **Бабаев М.М., Королева М.В.** Преступность приезжих в столичном городе. М, 1990, с. 80; **Гладких В.И.** Преступность в сверхкрупном городе и ее предупреждение органами внутренних дел. М, 1996 с. 214; **Королева М.В.** Некоторые обстоятельства, способствующие рецидивной преступности в условиях особо крупного города // Причины отдельных видов преступности и проблемы борьбы с ними. М., 1989, с. 47-54; **Миндагулов А.Х., Пискарев В.А.** Организация профилактики правонарушений в сверхкрупном городе. М., 1982, с. 72; **Соколов Д.И.** Преступность в городе-новостройке. Волгоград, 1978, с. 94, **Сухов П.К.** Города "особого типа" и их криминологическая характеристика // Профилактика правонарушений. М., 1980, №10, с. 88-91; **Овчинский С.С., Царев А.И.** Предупреждение преступности в средних и малых городах. М., ВНИИ МВД СССР, 1974; **Мозеров В.И.** Организация индивидуальной профилактики в городах-курортах // Проблемы борьбы с преступностью в курортных городах. М., 1982. с. 81-95; **Сухов П.К.** Особенности профилактики правонарушений в городе - туристском центре, входящем в число городов "Золотого кольца" // Профилактика правонарушений. М., 1980. №11 с. 72-75; **Бабурич В.В.** Особенности корыстных преступлений, совершаемых

- в условиях агропромышленного поселка, и их предупреждение // Предупреждение преступлений аппаратами уголовного розыска. Омск, 1985, с. 104-110.
8. **Кивич Ю.В., Кивич Ю.В.** Криминологическая характеристика и предупреждение уличной преступности в условиях города. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 1999, с. 18.
9. **ВОНМ, ROBERT M. A** Primer on Crime and Delinquency. Belmont, Calif.: Wadsworth Publishing Company, 1997.
10. **SAMPSON, ROBERT J., and GROVES, W. BYRON** "Community Structure and Crime: Testing Social Disorganization Theory." American Journal of Sociology 94 (1989): 774—802.
11. **NEWMAN, OSCAR.** Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design. New York: Macmillan, 1972. P. 3.
12. **MURRAY, CHARLES** "The Physical Environment." In Crime. Edited by James Q. Wilson and Joan Petersilia. San Francisco, Calif.: ICS Press, 1995. Pages 349—362.
13. **FELSON, MARCUS** Crime & Everyday Life. Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press, 1998, p. 53.
14. **BRANTINGHAM, PAUL J., and BRANTINGHAM, PATRICIA L.** Environmental Criminology. Beverly Hills, Calif.: Sage, 1981, p. 18.
15. **CLARKE, RONALD V.** Situational Crime Prevention. New York: Harrow and Heston, 1992, p. 22.
16. **ROSENBAUM, DENNIS P.** "Community Crime Prevention: A Review and Synthesis of the Literature." Justice Quarterly 5, no. 3 (1988), p. 324.
17. **ROSENBAUM, P.** 325.
18. **ROSENBAUM, P.** 341
19. **WHITAKER C. J.** Crime Prevention Measures. Washington, D.C.: National Institute of Justice, Bureau of Justice Statistics, 1986.
20. Обзорная информация (зарубежный опыт) / составитель О.И. Пояркова. М., ГИЦ МВД России. Вып. №2, 2000, с. 10.
21. **Черепанов Е.А.** Общественный порядок в Москве: правовые и организационные проблемы деятельности милиции общественной безопасности // Проблемы борьбы с преступностью в регионах России / под ред. А.В. Борбата: Материалы научно-практической конференции, посвященной 10-летию НИЛ-9 ВНИИ МВД России. М., ВНИИ МВД России, 1999, с. 30.
22. **Гирько С.И.** Об особенностях концептуальных подходов к созданию теории общественной безопасности и стратегии правоохранительной деятельности по обеспечению общественной безопасности в Российской Федерации: актуальные проблемы и основные гипотезы. Научный доклад к заседанию секции по актуальным проблемам нейтрализации внутренних угроз национальной безопасности научного совета при Совете Безопасности Российской Федерации. М., ВНИИ МВД России, 2009, с. 161.
23. Примерное положение об общественном пункте охраны правопорядка в Астраханской области. Утв. Постановлением Правительства Астраханской области от 26 октября 2005г. N 393-П.
24. **Золотухин С.Н.** Указ. соч., с. 109.

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵՍԿԱՆ ԴԱՍԱԾԸ (ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2011 թվականի փետրվարի 24-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Մարատ Արամայիսի և Կարեն Կառլենի Սարգսյանների վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2010 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշման դեմ դիմող Վարդան Օհանյանի, դիմող Կարեն Միրզոյանի ներկայացուցիչ Վ.Քոսյանի և տուժող Նվեր Մովսիսյանի վճռաբեկ բողոքները,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2009 թվականի մարտի 25-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 13114309 քրեական գործը:

Նախաքննության մարմնի 2009 թվականի մայիսի 4-ի որոշմամբ Մարատ Արամայիսի Սարգսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով, իսկ նույն թվականի մայիսի 5-ի որոշմամբ նրա նկատմամբ հայտարարվել է հետախուզում:

2009 թվականի մայիսի 20-ին Մ.Սարգսյանը հայտնաբերվել է, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Մ.Սարգսյանին առաջադրված մեղադրանքի ծավալը մի քանի անգամ փոփոխվել է, և վերջնական արդյունքում նախաքննության մարմնի 2009 թվականի հոկտեմբերի 29-ի որոշմամբ նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 185-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 200-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 38-325-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Նախաքննության մարմնի 2009 թվականի հոկտեմբերի 11-ի որոշմամբ Կարեն Կառլենի Սարգսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-38-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

2009 թվականի նոյեմբերի 9-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի դատավճռով ամբաստանյալ Մարատ Սարգսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 185-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 200-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 38-325-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով և դատապարտվել՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով՝ ազատազրկման 4 (չորս) տարի ժամկետով՝ առանց գույքի բռնագրավման, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով՝ ազատազրկման 6 (վեց) տարի ժամկետով՝ գույքի կեսի բռնագրավմամբ, սակայն ոչ ավելի 26.300.000 (քսանվեց միլիոն երեք հարյուր հազար) ՀՀ դրամից, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կե-

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՐԻՆՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

տով՝ ազատագրված 3 (երեք) տարի ժամկետով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ տուգանքի նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկի՝ 100.000 (մեկ հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ տուգանքի նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկի՝ 50.000 (հիսուն հազար) ՀՀ դրամի չափով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 200-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ տուգանքի նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկի՝ 200.000 (երկու հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-325-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ տուգանքի նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկի՝ 200.000 (երկու հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ տուգանքի նվազագույն աշխատավարձի երեքհարյուրապատիկի՝ 300.000 (երեք հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի հիման վրա՝ պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով Մ.Սարգսյանը վերջնական դատապարտվել է ազատագրված 11 (տասնմեկ) տարի ժամկետով՝ գույքի կեսի բռնագրավմամբ, սակայն ոչ ավելի 26.300.000 (քսանվեց միլիոն երեք հարյուր հազար) ՀՀ դրամից և տուգանքի՝ նվազագույն աշխատավարձի վեցհարյուրապատիկի՝ 600.000 (վեց հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով:

Ամբաստանյալ Կարեն Սարգսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-38-178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և դատապարտվել է ազատագրված 4 (չորս) տարի ժամկետով՝ առանց գույքի բռնագրավման:

Քաղաքացիական հայցվոր «Արդշինինվեստբանկ» փակ բաժնետիրական ընկերության հայցը բավարարվել է՝ ամբաստանյալ Մ.Սարգսյանից հօգուտ տուժող «Արդշինինվեստբանկ» ՓԲԸ-ի բռնագանձվել է 17.333.393 (տասնյոթ միլիոն երեք հարյուր երեսուներեք հազար երեք հարյուր իննսուներեք) ՀՀ դրամ՝ որպես հանցագործության հետևանքով պատճառված վնասի հատուցում: Քաղաքացիական հայցվոր Ն.Նավոյանի քաղաքացիական հայցը բավարարվել է և ամբաստանյալ Մ.Սարգսյանից հօգուտ տուժող Ն.Նավոյանի բռնագանձվել է 2500 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ՝ որպես հանցագործության հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցում: Քաղաքացիական հայցվոր Ն.Մովսիսյանի և Մ.Վարոսյանի քաղաքացիական հայցերը թողնվել են առանց քննության:

2009 թվականի մայիսի 19-ի, մայիսի 21-ի, մայիսի 27-ի և հոկտեմբերի 9-ի որոշումներով «Տոյոտա Լենդ Կրուիզեր» մակնիշի 15 ՍԼ 637 պետհամարանիշի ավտոմեքենայի, «Մերսեդես-Բենց Էմ Էլ 55 Էյ Էմ Ջի (ML 55 AMG)» մակնիշի 15 ՍԼ 166 պետհամարանիշի ավտոմեքենայի, «Տոյոտա Քամրի 2.4 Ջի Էյ Էս (GAS)» մակնիշի ավտոմեքենայի, «Մերսեդես-Բենց Ջի Էլ Էս (GLS) 350» մակնիշի 02 LO 101 պետհամարանիշի ավտոմեքենայի վրա դրված կալանքը թողնվել է անփոփոխ՝ մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը:

Դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո 2009 թվականի օգոստոսի 1-ի, 2009 թվականի հոկտեմբերի 2-ի և 2009 թվականի հոկտեմբերի 9-ի որոշումներով իրեղեն ապացույց ճանաչված «Տոյոտա Լենդ Կրուիզեր» մակնիշի 15 ՍԼ 637 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հանձնվել է «Արդշինինվեստբանկ» ՓԲ ընկերության տիրապետմանը, «Մերսեդես Բենց Էմ Էլ 55 Էյ Էմ Ջի (ML 55 AMG)» մակնիշի 15 ՍԼ 166 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հանձնվել է այդ ավտոմեքենայի սեփականատեր Գրիգոր Ավետիսյանին, «Տոյոտա Քամրի 2.4 Ջի Էյ Էս (GAS)» մակնիշի ավտոմեքենան հանձնվել է «Յունիբանկ» ՓԲ ընկերության տիրապետմանը, «Մերսեդես-Բենց Ջի Էլ Էս (GLS) 350» մակնիշի 02 LO 101 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հանձնվել է այդ ավտոմեքենայի սեփականատեր Արմեն Թոռչյանին:

3. Ամբաստանյալներ Մարատ և Կարեն Սարգսյանների, ամբաստանյալ Կ.Սարգսյանի պաշտպան Ի.Հակոբյանի, դիմող Վարդան Օհանյանի ներկայացուցիչ Տ.Փուլոյանի, վկա Ջատուր Արամյանի ներկայացուցիչ Ն.Բարսեղյանի և դիմող Կարեն Սիրզոյանի ներկայացուցիչ Վ.Քոսյանի վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2010 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշմամբ վկա Ջ.Արամյանի ներկա-

Դատական պրակտիկա

յացուցիչ Ն.Բարսեղյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարել է, իրեղեն ապացույց ճանաչված «Մերսեդես Բենց Էմ Էլ 55 Էյ Էմ Ջի (ML 55 AMG)» մակնիշի 15 ՍԼ 166 պետհամարանիշ-ի ավտոմեքենան սեփականատեր Գրիգոր Ավետիսյանին հանձնելու մատով բեկանել է Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի դատավճիռը և այդ մատով գործն ուղարկել է նույն դատարան՝ նոր քննության, իսկ ամբաստանյալների, պաշտպանի, դիմող Վ.Օհանյանի ներկայացուցիչ Տ.Փոլադյանի և դիմող Կ.Սիրգոյանի ներկայացուցիչ Վ.Քոչյանի վերաքննիչ բողոքները մերժել է՝ Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի դատավճիռը մնացած մասերով թողնելով անփոփոխ:

4. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոքներ են ներկայացրել տուժող Ն.Մովսիսյանը (այսուհետև՝ նաև առաջին բողոքաբեր), դիմող Կ.Սիրգոյանի ներկայացուցիչ Վ.Քոչյանը (այսուհետև՝ նաև երկրորդ բողոքաբեր) և դիմող Վ.Օհանյանը (այսուհետև՝ նաև երրորդ բողոքաբեր), որոնք Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի փետրվարի 14-ի որոշմամբ ընդունվել են վարույթ:

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Ամբաստանյալ Մ.Սարգսյանը մեղավոր է ճանաչվել այն բանի համար, որ ուրիշի գույքը խարդախությամբ հափշտակելու դիտավորությամբ չարաշահելով «Արդշինինվեստբանկ» ՓԲԸ-ի վստահությունը՝ պատրաստել է կեղծ տեղեկանք այն մասին, որ աշխատում է ԼՂՀ Ստեփանակերտ քաղաքի «Ծիածան» ԱԶ-ում՝ որպես փոխտնօրեն և ստանում 450.000 ՀՀ դրամ աշխատավարձ, որը 2008 թվականի հոկտեմբերի 18-ին ներկայացրել է Երևանի Պուշկինի 21/1 հասցեում գտնվող, նույն բանկի «Կենտրոն» մասնաճյուղին: Վերոնշյալ տեղեկանքի հիման վրա Մ.Սարգսյանը 2008 թվականի հոկտեմբերի 18-ին կնքել է թիվ ԵԱՎ 0737 սպառողական վարկային պայմանագիրը, այնուհետև «Տոյոտա Լանդ Կրաուզեր» մակնիշի 05 ՍԼ 550 պ/հ ավտոմեքենան քաղաքացի Վարդան Ջհանգիրյանից գնելու նպատակով ստացել 7.800.000 ՀՀ դրամ՝ 36 ամիս մարման ժամկետով, որի դիմաց՝ որպես նյութական երաշխիք գրավադրել է իր «Տոյոտա Լենդ Կրուիզեր» մակնիշի 05 ՍԼ 550 պետհամարանիշի ավտոմեքենան: Չկատարելով նշված պայմանագրով նախատեսված իր պարտավորությունները, չվճարելով գումարները՝ Մ.Սարգսյանը բանկում գրավադրված, իր անվամբ հաշվառված 22 ՕՏ 033 պետհամարանիշի ավտոմեքենան 2009 թվականի մարտի 26-ին հանել է հաշվառումից, նույն օրը 11.000.000 ՀՀ դրամով վաճառել է քաղաքացի Վարդան Օհանյանին և խաբեությամբ տիրացել է բանկին պատկանող, առանձնապես խոշոր չափերի հասնող՝ 7.800.000 ՀՀ դրամին:

Այնուհետև Մ.Սարգսյանը «Տոյոտա Լենդ Կրուիզեր» մակնիշի 22 ՕՏ 033 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հաշվառումից հանելու նպատակով «Արդշինինվեստբանկ» ՓԲԸ-ի Կենտրոն մասնաճյուղի ռեկվիզիտներով պատրաստել է կեղծ տեղեկանք այն մասին, որ նշված ավտոմեքենան բանկում արգելանքի տակ չի գտնվում, և այն 2008 թվականի մարտի 26-ին ներկայացրել է ԼՂՀ-ի ՃՈ վարչության հաշվառման քննչական բաժին:

Բացի այդ, Մ.Սարգսյանը 2008 թվականի ապրիլ ամսին իր ծանոթ Նաիրա Նավոյանի պարանոցից և ձեռքից բացահայտ հափշտակել է խոշոր չափերի հասնող՝ ընդհանուր 772.500 ՀՀ դրամին համարժեք 2.500 ԱՄՆ դոլար արժողությամբ 1 հատ ոսկյա շղթա՝ կարիճ տեսակի կազմագարդով, և մեկ հատ ոսկյա ապարանջան:

Այնուհետև Մ.Սարգսյանը, կրկին ուրիշի գույքը խարդախությամբ հափշտակելու նպատակով չարաշահելով «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ի Ամիրյան մասնաճյուղի վստահությունը, իր բարեկամ Կարեն Սարգսյանի անունով վարկ ձևակերպելու պատրվակով բանկ է ներկայացրել կեղծ տեղեկանքներ այն մասին, որ Կ.Սարգսյանն աշխատում է «Արսեն Պետրոսյան» ԱԶ-ում որպես օպերատոր և ամսական ստանում է 320.000 ՀՀ դրամ աշխատավարձ

և որպես փոխտնօրեն՝ ամսական 420.000 ՀՀ դրամ աշխատավարձ: Ստանալով 7.400.000 ՀՀ դրամի վարկ՝ գնել է 2007 թվականի արտադրության «Տոյոտա Քենրի 2.4 Ջի էյ Էս GAS» մակնիշի 10 LՍ 439 պ/հ ավտոմեքենա: 2009 թվականի մայիսի 29-ին ԼԳՀ ճանապարհային ոստիկանության հաշվառման քննական բաժնից ստացված կեղծ ժամանակավոր հաշվառման վկայագիրն օգտագործելով՝ Մ.Սարգսյանը վերոնշյալ մեքենան 2009 թվականի հունիսի 4-ին վաճառել է Վ.Օհանյանին և խաբեությամբ տիրացել «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ի՝ առանձնապես խոշոր չափերի հասնող՝ 7.400.000 ՀՀ դրամին:

Բացի այդ, Մ.Սարգսյանը «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ի Ամիրյան մասնաճյուղում Կ.Սարգսյանի անվամբ վարկ ստանալու համար բանկի պահանջով Կ.Սարգսյանի անվամբ աշխատանքի մասին տեղեկանքներ ներկայացնելու նպատակով 2009 թվականի մայիսի 20-ին դիմել է Արսեն Պետրոսյանին: Վերջինս չի մերժել Մ.Սարգսյանի խնդրանքը: Մ.Սարգսյանը դրդել է Արսեն Պետրոսյանին պատրաստել տեղեկանքներ այն մասին, որ Կ.Սարգսյանն աշխատում է «Արսեն Պետրոսյան» ԱԶ-ում որպես օպերատոր և ամսական ստանում է 320.000 ՀՀ դրամ աշխատավարձ և որպես փոխտնօրեն՝ ամսական 420.000 ՀՀ դրամ աշխատավարձ, որոնք Մ.Սարգսյանը ներկայացրել է «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ի Ամիրյան մասնաճյուղ:

Մ.Սարգսյանը «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ի Ամիրյան մասնաճյուղից 7.400.000 ՀՀ դրամի վարկ ստանալուց երկու օր անց նույն մասնաճյուղի վարկային բաժնի պետ Բենիամին Սեյրանյանին իր տուն՝ Արովյան քաղաք ուղեկցելիս Կ.Սարգսյանի ներկայությամբ 740.000 ՀՀ դրամի չափով կաշառք է տվել՝ Կ.Սարգսյանի օգտին գործողություններ կատարելու համար:

Այնուհետև Մ.Սարգսյանը «Տոյոտա Քենրի 2.4 GAS» մակնիշի 14 ՍԼ 437 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հաշվառումից հանելու նպատակով «Յունիբանկ» ՓԲԸ-ի Ամիրյան մասնաճյուղի ռեկվիզիտներով 2008 թվականի հունիսի 2-ին թիվ 297 թվագրմամբ պատրաստել է կեղծ գրություն այն մասին, որ նշված ավտոմեքենան բանկում արգելանքի տակ չի գտնվում, և այն 2008 թվականի հունիսի 3-ին ներկայացրել է ԼԳՀ-ի ՃՈ վարչության հաշվառման քննական բաժնի:

Բացի այդ, Մ.Սարգսյանը, կրկին ուրիշի գույքին խաբեությամբ տիրանալու դիտավորությամբ չարաշահելով Մուշեղ Վարդսյանի վստահությունը, հանդես գալով որպես միջնորդ՝ 2008 թվականի օգոստոսի 16-ին վերջինիս պատկանող՝ Երևան քաղաքի Տիչինայի 1/10 տունը 12.000.000 ՀՀ դրամով Մասիսի շրջանի Դուկասավան գյուղի բնակիչ Հակոբ Շամոյանին վաճառելու պատրվակով, Հ.Շամոյանի և Մ.Վարդսյանի միջև առուվաճառքի պայմանագիրը կնքելուց հետո մի քանի օր անց՝ 2008 թվականի օգոստոսի 16-ին, Հ.Շամոյանից վերցրել է առանձնապես խոշոր չափերի հասնող՝ 11.449.400 ՀՀ դրամին համարժեք 38.000 ԱՄՆ դոլար և տիրացել այդ գումարին:

Մ.Սարգսյանը, կրկին չարաշահելով Մ.Վարդսյանի վստահությունը, ավտոմեքենան վերանորոգելու պատրվակով 2008 թվականի օգոստոսի 16-ին 2 օր ժամանակով նրանից վերցրել է առանձնապես խոշոր չափերի հասնող 3.010.000 ՀՀ դրամին համարժեք 10.000 ԱՄՆ դոլար և խաբեությամբ տիրացել այդ գումարին:

Բացի այդ, Մ.Սարգսյանը, կրկին ուրիշի գույքին խաբեությամբ տիրանալու դիտավորությամբ չարաշահելով Գրիգոր Ավետիսյանի վստահությունը, վերջինիս անունով ձևակերպված և իր փեսա Նվեր Մովսիսյանին պատկանող Մերսեդես-Բենց ML 55 AMG 15 ՍԼ 166 պետհամարանիշի ավտոմեքենան իբր բանկում գրավ դնելու և վարկ ստանալու պատրվակով, 2009 թվականի մարտի 9-ին Գ.Ավետիսյանի հետ կնքել է առուվաճառքի պայմանագիր, խաբեությամբ տիրացել է առանձնապես խոշոր չափերի հասնող 8.395.000 ՀՀ դրամին համարժեք 23.000 ԱՄՆ դոլար արժողությամբ հիշյալ ավտոմեքենային, որից հետո այն վաճառել ԼԳՀ բնակիչ Ջատր Արամյանին:

Այնուհետև Մ.Սարգսյանն իրեն պատկանող սպիտակ գույնի Նիվա մակնիշի 05 ՕՕ 045 պետհամարանիշի ավտոմեքենան 2009 թվականի մայիսի 4-ի առուվաճառքի պայման-

Դատական պրակտիկա

նագրով փոխանցել է Ալիկ Լևոնյանին և նույն օրը, առանց հավիշտակելու նպատակի, ապօրինաբար տիրացել այդ ավտոմեքենային՝ Ա.Լևոնյանին հրել և դուրս է գցել մեքենայից ու վարելով այն՝ հեռացել:

Բացի այդ, Մ.Սարգսյանը, ուրիշի գույքը դիտավորությամբ վնասելու նպատակով, Ա.Լևոնյանին պատկանող սպիտակ գույնի Նիվա մակնիշի 05 ՕՕ 045 պետհամարանիշի ավտոմեքենան 2009 թվականի մայիսի 4-6-ն ապօրինաբար տիրապետելու ընթացքում ավտոմեքենայի շարժիչի մեջ ավազ է լցրել, որի հետևանքով Ա.Լևոնյանին հասցրել է զգալի չափերի հասնող՝ 155.000 ՀՀ դրամի վնաս:

Այնուհետև Մ.Սարգսյանը, գտնվելով կալանքի տակ, կրկին ուրիշի գույքին խաբեությամբ տիրանալու դիտավորությամբ, չարաշահելով Արմեն Թոռչյանի վստահությունը, վերջինիս պատկանող Մերսեդես-Բենց Ջի Էլ Էս (GLS) 350 մակնիշի 02 LO 101 պետհամարանիշի ավտոմեքենան իբր բանկում գրավ դնելու և վարկ ստանալու պատրվակով 2009 թվականի հուլիսի 28-ին հանձնարարել է Կ.Սարգսյանին իր փոխարեն Ա.Թոռչյանի հետ կնքել առուվաճառքի պայմանագիր և փորձել է խաբեությամբ տիրանալ առանձնապես խոշոր չափերի հասնող՝ 13.870.000 ՀՀ դրամին համարժեք 38.000 ԱՄՆ դոլար արժույթով հիշյալ ավտոմեքենային, սակայն արարքն ավարտին չի հասցվել՝ իր կամքից անկախ հանգամանքներով, քանի որ նշված ավտոմեքենան հաշվառումից հանելու պահին Կ.Սարգսյանը ձերբակալվել է:

6. Կ.Սարգսյանը մեղավոր է ճանաչվել այն բանի համար, որ նա, 2009 թվականի հուլիս ամսվա վերջին համաձայնության գալով կալանքի տակ գտնվող Մ.Սարգսյանի հետ, օժանդակել է վերջինիս կողմից խարդախության, Ա.Թոռչյանին պատկանող, առանձնապես խոշոր չափերի հասնող՝ 13.870.000 ՀՀ դրամին համարժեք 38.000 ԱՄՆ դոլար արժույթով Մերսեդես-Բենց Ջի Էլ Էս (GLS) 350 մակնիշի 02 LO 101 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հավիշտակելու հանցագործությանը: Կ.Սարգսյանը Մ.Սարգսյանին օժանդակելու վերաբերյալ պայմանավորվածության համաձայն՝ հանդիպել է Ա.Թոռչյանին և խաբեությամբ Մ.Սարգսյանին ներկայացրել է որպես գործունյա, պարտաճանաչ անձնավորություն: Մ.Սարգսյանի հանձնարարությամբ, չարաշահելով Ա.Թոռչյանի վստահությունը վերջինիս պատկանող Մերսեդես-Բենց Ջի Էլ Էս (GLS) 350 մակնիշի 02 LO 101 պետհամարանիշի ավտոմեքենան բանկում գրավ դնելու և վարկ ստանալու պատրվակով 2009 թվականի հուլիսի 28-ին Մ.Սարգսյանի փոխարեն Ա.Թոռչյանի հետ կնքել է առուվաճառքի պայմանագիր, որից հետո մեկնել է ԼՂՀ նշված ավտոմեքենան հաշվառումից հանելու և Կ.Սիրգոյանին վաճառելու նպատակով, սակայն արարքն ավարտին չի հասցվել իր և Մ.Սարգսյանի կամքից անկախ հանգամանքներով, քանի որ խաբեությունը բացահայտվելու պատճառով նշված ավտոմեքենան հաշվառումից հանելու պահին Կ.Սարգսյանը բերման է ենթարկվել ԼՂՀ Ստեփանակերտ քաղաքի ոստիկանության բաժին:

7. Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտում առկա է հետևյալ ձևակերպումը. «Քննարկելով քաղաքացիական հայցվոր Նվեր Մովսիսյանի քաղաքացիական հայցը և հաշվի առնելով, որ հայցվոր կողմը խնդրել է չքննել հայցը՝ հետագայում քաղաքացիական դատավարության կարգով հայց ներկայացնելու նպատակով, դատարանը գտնում է, որ հայցը պետք է թողնել առանց քննության» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 6-րդ, էջ 229):

8. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշման մեջ առկա է հետևյալ ձևակերպումը. «Վարդան Օհանյանը, նրա ներկայացուցիչ Տ.Փոլադյանը, Կարեն Սիրգոյանը և նրա ներկայացուցիչ Վ.Քոսյանը դատավարության մասնակից և ներկայացուցիչ ճանաչելու մասին պահանջով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին չեն դիմել, քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը որոշում չի կայացրել նրանց դատավարության մասնակից և ներկայացուցիչ ճանաչելու մասին, ուստի սույն գործով վերջիններս դատավարության մասնակից չեն հանդիսանում, հետևաբար ընդհանուր իրավասության դատարանի դատական ակտը նրանց բողոքների շրջանակներում նշված պատճառաբանությունները հիմք չեն կարող ծառայել

նրանց պահանջները բավարարելու համար» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 7-րդ, էջ 246):

9. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, 2010 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշմամբ բավարարելով վկա Ջատուր Արամյանի ներկայացուցիչ Նվեր Բարսեղյանի վերաքննիչ բողոքը, այն պատճառաբանել է հետևյալ կերպ. «Վերաքննիչ դատարանը, անդրադառնալով Ջատուր Արամյանի ներկայացուցիչ Նվեր Բարսեղյանի վերաքննիչ բողոքին, արձանագրում է, որ վերջինիս կողմից պատշաճ կարգով ընդհանուր իրավասության դատարան է ներկայացվել դիմում՝ դատավարության մասնակից ճանաչելու պահանջի մասին, սակայն ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից չի պահպանվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջը, քննության չի առնվել ներկայացված միջնորդությունը: Ընդհանուր իրավասության դատարանի կողմից վերոհիշյալ միջնորդությունը քննության չառնելով՝ խախտվել է ՀՀ Սահմանադրությամբ և ՄԻԵԴ-ի 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության իրավունքը» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 7-րդ, էջ 246):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

10. Բողոքաբեր, տուժող Ն.Մովսիսյանը փաստարկել է, որ Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի պահանջը: Մասնավորապես, առաջին բողոքաբերը նշել է, որ վեճի առարկա հանդիսացող ավտոմեքենայի վերաբերյալ ստորադաս դատարաններում սույն քրեական գործի շրջանակներում քաղաքացիական հայց հարուցված չի եղել, իսկ Ջատուր Արամյանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգով իրեն քաղաքացիական հայցվոր ճանաչելու պահանջ դատարանին չի ներկայացրել, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված կարգով քաղաքացիական հայց չի ներկայացրել: Վերոշարադրյալից առաջին բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ Ջ.Արամյանը քրեական գործի քննության ընթացքում չի օգտվել իր՝ վերը նշված դատավարական իրավունքից, հետևաբար անհիմն է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջները պահպանված չլինելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի պնդումը: Առաջին բողոքաբերի պնդմամբ Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածը, որը կիրառվել էր ստորադաս դատարանի կողմից:

11. Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը՝ առաջին բողոքաբերը խնդրել է մասնակիորեն՝ Ջ.Արամյանի ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքի մասով բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի դատավճռին:

12. Բողոքաբեր Կ.Միրզոյանի ներկայացուցիչ Վ.Քոսյանը փաստարկել է, որ Վերաքննիչ դատարանը սխալ է կիրառել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 31-րդ կետի, 154-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի, 158-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերի և 164-րդ հոդվածի պահանջները, ինչի արդյունքում անտեսել է Կ.Միրզոյանին գործով տուժող ճանաչելու մասին դիմումը:

Երկրորդ բողոքաբերի պնդմամբ ստորադաս դատարանները չեն կիրառել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի, 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ և 4-րդ կետերի, 155-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և 358-րդ հոդվածի պահանջները, խախտել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 371-րդ հոդվածի, ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջները: Ի հիմնավորումն իր փաստարկի՝ երկրորդ բողոքաբերը նշել է, որ ստորադաս դատարանների դատական ակտերը կայացվել են օրենքի պահանջների խախտմամբ, դատարանները չեն հիմնվել դատաքնն-

Դատական պրակտիկա

նությամբ հետազոտված ապացույցների վրա և չեն պատճառաբանել դատավճիռն ու որոշումը:

13. Ելնելով վերոգրյալից՝ Կ.Միրզոյանի ներկայացուցիչ Վ.Քոսյանը խնդրել է մասնակիորեն՝ իրենց վերաքննիչ բողոքը մերժելու մասով բեկանել և փոփոխել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշումը և «Մերսեդես-Բենց» մակնիշի 20 LL 014 պետհամարանիշի ավտոմեքենան վերադարձնել օրինական տիրոջը՝ Կ.Միրզոյանին:

14. Բողոքաբեր Վ.Օհանյանն իր վճռաբեկ բողոքում նշել է, որ վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի պահանջները: Բողոքաբերը փաստարկել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանն իր բողոքի մասով չի իրականացրել դատավարական նորմերի պահպանման խնդրի ստուգում, այլ եզրահանգել է, որ Վ.Օհանյանի բողոքները չեն կարող հիմք հանդիսանալ նրա պահանջները բավարարելու համար, քանի որ վերջինս Առաջին ատյանի դատարանում չի եղել դատավարության մասնակից:

Ըստ երրորդ բողոքաբերի՝ խախտվել են նաև ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածի և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին Արձանագրության 1-ին հոդվածի պահանջները:

15. Վերոգրյալի հիման վրա՝ դիմող Վ.Օհանյանը խնդրել է մասնակիորեն փոփոխել ստորադաս դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի դատավճիռը և իր սեփականությունը հանդիսացող՝ «Տոյոտա Քամրի 2.4 ՋԻ Էյ ԷՍ» մակնիշի 14 ՍԼ 437 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հանձնել իր տիրապետմանը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քրեական դատավարության մասնակից չհանդիսացող անձի կողմից բողոք բերելու իրավունքը.

16. Մույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. Վերաքննիչ դատարանն իրավասո՞ւ էր արդյոք Վ.Օհանյանի և Կ.Միրզոյանի ներկայացուցիչների վերաքննիչ բողոքները մերժել այն պատճառաբանությամբ, որ վերջիններս դատավարության մասնակից չեն հանդիսանում:

17. ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք: (...)»:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև (...) հավասար պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք: (...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր շահերին առնչվող քրեական գործի քննության իրավունք»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքները և պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: (...)»:

18. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման երաշխիքներից է նաև դատարանի մատչելիու-

թյան իրավունքի ապահովումը: Թեև դատարանի մատչելիության իրավունքն ուղղակիորեն սահմանված չէ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում, սակայն Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն այդ իրավունքը ճանաչել է որպես 6-րդ հոդվածի անբաժանելի տարր՝ գտնելով, որ եթե անձը գրկված է դատարանի մատչելիության իրավունքից, ուրեմն իմաստագուրկ է նաև արդար դատաքննության իրավունքը: Այսպես՝ *Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իրավական դիրքորոշում է արտահայտել այն մասին, որ արդարադատության մատչելիության իրավունքը «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված իրավունքների անբաժանելի մասն է: Ընդ որում, այս եզրակացությունը հիմնված է 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի առաջին նախադասության տերմինաբանության վրա, որը մեկնաբանվել է այդ հոդվածի համատեքստում՝ հաշվի առնելով «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի նպատակն ու առարկան, ինչպես նաև իրավունքի համընդհանուր սկզբունքները (տե՛ս *Goldner v. The United Kingdom*, 1975թ. փետրվարի 21, գանգատ թիվ 4451/70, 28 և 36 կետեր):

Էյրին ընդդեմ Իռլանդիայի գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան ուղղված է ոչ թե նրան, որ երաշխավորի տեսական կամ պատրանքային իրավունքներ, այլ որ երաշխավորի կենսագործելի ու արդյունավետ իրավունքներ: Մասնավորապես՝ դա վերաբերում է դատարանի մատչելիության իրավունքին՝ հաշվի առնելով այն կարևոր տեղը, որը ժողովրդավարական հասարակությունում ունի արդար դատաքննության իրավունքը (տե՛ս *Airey v. Ireland*, 1979թ. հոկտեմբերի 9, գանգատ թիվ 6289/73, կետ 24):

Հիրշորն ընդդեմ Ռումինիայի գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշել է, որ դատարան դիմելու իրավունքը բացարձակ չէ և կարող է որոշակի սահմանափակումների ենթարկվել. դրանք թույլատրված են այն կանխադրույթի հիման վրա, որ դիմելու իրավունքն իր բնույթով պահանջում է Պետության կողմից սահմանված կարգավորման առկայություն: Այս առումով Պայմանավորվող պետություններն ունեն հայեցողության որոշակի սահման, թեև Կոնվենցիայի պահանջների պահպանման կապակցությամբ վերջնական որոշումը կայացնում է [Եվրոպական] Դատարանը: Անհրաժեշտ է հիմնավորել, որ կիրառված սահմանափակումներն անձին վերապահված դիմելու իրավունքն այնպես չեն սահմանափակում կամ նվազեցնում, որ խաթարվի իրավունքի բուն էությունը: Բացի դրանից, սահմանափակումը չի համապատասխանի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին, եթե այն օրինական նպատակ չի հետապնդում, և եթե գործադրված միջոցի և հետապնդված նպատակի միջև առկա չէ համաչափության ողջամիտ հարաբերակցություն (*Hirschhorn v. Romania*, 2007թ. հուլիսի 26, գանգատ թիվ 29294/02, կետ 50):

19. Վերոնշյալ սահմանադրական, օրենսդրական և կոնվենցիոն դրույթների, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումների վերլուծությունից հետևում է, որ դատական պաշտպանության իրավունքը ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնարար իրավունք է:

20. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 31-րդ կետի համաձայն. «Դատավարության մասնակիցներ են դատախազը (մեղադրողը), քննիչը, հետաքննության մարմինը, ինչպես նաև տուժողը, քաղաքացիական հայցվորը, նրանց օրինական ներկայացուցիչները, պաշտպանը, քաղաքացիական պատասխանողը և նրա ներկայացուցիչը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 33-րդ կետի համաձայն. «Յուրաքանչյուր անձ, որը դիմել է դատարան, քրեական հետապնդման մարմիններին իր խախտված իրավունքների պաշտպանության համար համարվում է դիմող»:

Դատական պրակտիկա

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «(...) Քաղաքացիական հայցի մասով վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունք ունեն նաև տվյալ գործով կողմեր չհանդիսացող անձինք, եթե դատական ակտն առնչվում է նրանց շահերին (...)»:

21. Շարադրված դրույթների վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը հնարավորություն է տալիս նաև դատավարության մասնակից չհանդիսացող անձին մասնակցել քրեադատավարական իրավահարաբերություններին, եթե վերջիններս առնչվում են այդ անձի իրավունքներին և օրինական շահերին (mutatis mutandis, տե՛ս Ստեփան Սահակյանի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ի թիվ ԵԿԳ/0059/11/10 որոշումը):

22. Սույն որոշման մախորդ կետում շարադրված իրավական դիրքորոշման հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ եթե անձը դատավարության մասնակից չէ, սակայն վարույթն իրականացնող մարմնի ընդունած ակտով խախտվում են նրա իրավունքներն ու օրինական շահերը կամ այդ ակտն առնչվում է նրա իրավունքներին և օրինական շահերին, ապա անձն իրավունք ունի դիմել թե՛ դատարան և թե՛ վերադատության կարգով բողոքարկել դատական ակտը՝ իր իրավունքների պաշտպանության կամ խախտված իրավունքները վերականգնելու համար, իսկ դատարանները պարտավոր են քննության առնել նրանց դիմումները և բողոքները:

23. Հիմք ընդունելով վերոշարադրյալ իրավական հիմնավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատական պաշտպանության հիմնարար իրավունքը վերաբերում է նաև այն անձանց, ովքեր դատավարության մասնակից չեն, սակայն վարույթն իրականացնող մարմինների ընդունած որոշումն առնչվում է նրանց օրինական շահերին, ենթադրաբար խախտում է նրանց իրավունքներն ու ազատությունները:

Վճռաբեկ դատարանն անձանագրում է նաև, որ դատավարության մասնակից չհանդիսացող անձանց դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը պետք է լինի իրական, այսինքն՝ անձն իր իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի ենթադրյալ խախտման յուրաքանչյուր դեպքում պետք է դատարան դիմելու և իր խախտված իրավունքներն ու ազատությունները վերականգնելու իրական հնարավորություն ունենա:

24. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը Վ.Օհանյանի ներկայացուցիչ Տ.Փոլադյանի և Կ.Միրզոյանի ներկայացուցիչ Վ.Քոսյանի վերաքննիչ բողոքները մերժել է այն պատճառաբանությամբ, որ վերջիններս դատավարության մասնակից և ներկայացուցիչ ճանաչելու մասին պահանջով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին չեն դիմել, քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը որոշում չի կայացրել նրանց դատավարության մասնակից և ներկայացուցիչ ճանաչելու մասին, ուստի սույն գործով վերջիններս դատավարության մասնակից չեն (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

Մեջբերված փաստական հանգամանքների վերլուծությունից երևում է, որ Վերաքննիչ դատարանը մերժել է դատավարության մասնակից չհանդիսացող անձի կողմից ներկայացված բողոքը:

25. Սույն որոշման 17-23 կետերում շարադրված իրավական հիմնավորումների լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 24-րդ կետում շարադրված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ թեև Վ.Օհանյանը և Կ.Միրզոյանը սույն գործով չեն հանդիսացել դատավարության մասնակիցներ, սակայն Առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացված դատավճիռն առնչվել է նրանց իրավունքներին և օրինական շահերին, մասնավորապես՝ սեփականության իրավունքին:

Ուստի, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանն իրավասու չէր Վ.Օհանյանի և Կ.Միրզոյանի ներկայացուցիչների վերաքննիչ բողոքները մերժել այն պատճառաբանությամբ, որ վերջիններս դատավարության մասնակից չեն:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

II. Իրեղենն ապացույցների տնօրինումը քրեական դատավարությունում.

26. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է. Առաջին աստիճանի դատարանն իրավասո՞ւ էր արդյոք իրեղեն ապացույցների տնօրինման հարցը լուծել քրեական դատավարության ընթացակարգով՝ այն դեպքում, երբ դրանց վերաբերյալ առկա էր վեճ:

27. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Դատարանի դատավճռում, ինչպես նաև քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշման մեջ իրեղեն ապացույցների հարցի լուծումը կատարվում է հետևյալ կանոնների պահպանմամբ՝

(...)

3. Դրամը, այլ արժեքները և մյուս առարկաները, որոնք օրինական տիրապետումից դուրս են եկել հանցագործության կամ օրենքով չթույլատրված այլ գործողությունների հետևանքով, հանձնվում են տիրապետողին, սեփականատիրոջը կամ նրանց իրավահաջորդներին:

(...):»

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 158-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայց կարող է հարուցվել յուրաքանչ-յուր պահի՝ սկսած քրեական գործի հարուցումից մինչև դատավճիռ կայացնելու համար դատարանի հեռանալը խորհրդակցական սենյակ»:

28. Նախորդ կետում մեջբերված դրույթների վերլուծությունից երևում է, որ քրեադատավարական օրենսդրությունը սահմանում է հանցագործության գույքային հետևանքները վերացնելու տարբեր իրավական մեխանիզմներ, մասնավորապես՝

1) իրեղեն ապացույցները՝ դրամը, այլ արժեքները և մյուս առարկաները, որոնք օրինական տիրապետումից դուրս են եկել հանցագործության կամ օրենքով չթույլատրված այլ գործողությունների հետևանքով, տիրապետողին, սեփականատիրոջը կամ նրանց իրավահաջորդներին վերադարձնելը կամ քրեադատավարական ռեստիտուցիան: Ընդ որում, սա հանդիսանում է հանցագործության ուղղակի հետևանք, ուստի դատարանի կողմից իրեղեն ապացույցի մասով որոշումը կայացվում է հանրայնության կարգով, ի պաշտոնե (*ex officio*)՝ առանց որևէ մեկի պահանջի կամ դիմումի: Տվյալ մեխանիզմը վերաբերում է *status quo* գույքային դրությունը վերականգնելուն՝ պայմանով, որ տվյալ գույքի պատկանելության վերաբերյալ վեճ չկա.

2) քաղաքացիական հայցի միջոցով քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով պատճառված գույքային վնասների հատուցման ինստիտուտը, որի դեպքում հայցի հարուցումը պարտադիր է, սակայն բացառիկ դեպքերում, երբ քաղաքացին զրկված է իր գույքային շահերն անձամբ պաշտպանելու հնարավորությունից, դատարանն իրավունք ունի սեփական նախաձեռնությամբ որոշում կայացնել հանցագործության հետևանքով պատճառված վնասը հատուցելու մասին:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հանցագործության գույքային հետևանքները վերացնելուն ուղղված վերոնշյալ դատավարական ինստիտուտները փոխկապակցված դատավարական մեխանիզմներ են և լրացնում են մեկը մյուսին: Կոնկրետ հանցագործության հանգամանքներով պայմանավորված՝ վերոնշյալ մեխանիզմներից մեկի կիրառումը կանխորոշում է մյուսի կիրառումը: Մասնավորապես, եթե հանցագործության հետևանքով գույքային վնաս է պատճառվել երկու և ավելի անձանց, սակայն պարզ չէ, թե նրանցից որ մեկին է վնասը պատճառվել բնեղենով և որն ունի պատճառված գույքային վնասը հատուցելու պահանջի իրավունք, ապա անհրաժեշտ է այդ կապակցությամբ բազմակողմանի քննություն իրականացնել, ինչպես հայցի, այնպես էլ իրեղեն ապացույցների տնօրինման մասով օրինական և հիմնավորված որոշում կայացնելու համար:

29. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն. «Եթե գործին որպես իրեղեն ապացույց կցված առարկայի նկատմամբ իրավունքի մասին

Դատական պրակտիկա

վեճը ենթակա է քննության քաղաքացիական դատավարության կարգով, տվյալ առարկան պահվում է մինչև քաղաքացիական գործով վճիռն ուժի մեջ մտնելը»:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական դատավարության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի իրավական արժեքն այն է, որ քրեական վարույթի ընթացքում չլուծվեն անձանց սեփականության իրավունքին վերաբերող այնպիսի հարցեր, որոնց լուծումը դուրս է քրեական գործի առարկայի շրջանակներից: Մասնավորապես, բոլոր այն դեպքերում, երբ իրեղեն ապացույց ճանաչված առարկայի վերաբերյալ առկա է գույքային վեճ, որը ենթակա է լուծման քաղաքացիական դատավարության կարգով, քրեական գործը քննող դատարանը պետք է այդ գույքային վեճը թողնի առանց քննության, իսկ իրեղեն ապացույց ճանաչված առարկաները պահի քրեական գործում՝ մինչև քաղաքացիական դատավարության կարգով այդ վեճի լուծումը:

30. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իր դատական ակտում նշել է, որ դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո իրեղեն ապացույցներ ճանաչված «Մերսեդես Բենց Էմ Էլ 55 Էյ Էմ Ջի» մակնիշի 15 ՍԼ 166 պետհամարանիշի ավտոմեքենան պետք է հանձնվի ավտոմեքենայի սեփականատեր Գրիգոր Ավետիսյանին, «Տոյոտա Քամրի 2.4 Ջի Էյ Էս» մակնիշի ավտոմեքենան՝ «Յունիքանկ» ՓԲ ընկերության տիրապետմանը, իսկ «Մերսեդես-Բենց Ջի Էլ Էս 350» մակնիշի 02 LO 101 պետհամարանիշի ավտոմեքենան՝ ավտոմեքենայի սեփականատեր Արմեն Թողչյանին (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ կետը):

Մինչդեռ Սարատ և Կարեն Սարգսյանների կատարած հանցագործության հետևանքով վնաս էր պատճառվել ոչ միայն Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռում նշված անձանց, այլ նաև այլ անձանց, և սույն գործով իրեղեն ապացույց ճանաչված ավտոմեքենաների վերաբերյալ վերոնշյալ անձանց միջև առկա էր գույքային վեճ:

31. Սույն որոշման 27-29-րդ կետերում շարադրված իրավական հիմնավորումները համադրելով սույն որոշման 30-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքների հետ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանն իրավասու չէր իրեղեն ապացույցների տնօրինման հարցը լուծել քրեական դատավարության ընթացակարգով այն դեպքում, երբ դրանց վերաբերյալ առկա էր վեճ:

32. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 16-31-րդ կետերում շարադրված իրավական վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով ստորադաս դատարանները թույլ են տվել քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ:

33. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա: (...)»:

Դատարանների կողմից թույլ տված խախտումները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի իմաստով էական են և հիմք են հանդիսանում իրեղեն ապացույցների տնօրինման մասով Առաջին ատյանի և Վերաքննիչ դատարանների դատական ակտերը բեկանելու և գործն Առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության ուղարկելու համար: Բեկանումը պայմանավորված է իրեղեն ապացույցների տնօրինման հարցն օրենքի պահանջներին համապատասխան լուծելու անհրաժեշտությամբ:

Վերոգրյալի հիման վրա և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքները բավարարել մասնակիորեն: Ամբաստանյալներ Մարատ Արամայիսի Սարգսյանի և Կարեն Կառլենի Սարգսյանի վերաբերյալ քրեական գործով իրեղեն ապացույցներ հանդիսացող՝ «Մերսեդես Բենց Էմ Էլ 55Էյ Էմ Ջի» (ML55 AMG) մակնիշի 15 ՍԼ 166 պետհամարանիշի ավտոմեքենան սեփականատեր Գրիգոր Ավետիսյանին հանձնելու մասով, «Տոյոտա Քամրի 2.4 Ջի Էյ Էս (GAS)» մակնիշի 14 ՍԼ 437 պետհամարանիշի ավտոմեքենան «Յունիբանկ» փակ բաժնետիրական ընկերության տիրապետմանը հանձնելու մասով և «Մերսեդես-Բենց ՋԻ Էլ Էս (GLS) 350» մակնիշի 02 LO101 պետհամարանիշի ավտոմեքենան սեփականատեր Արմեն Թոռչյանին հանձնելու մասով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի հունիսի 2-ի դատավճիռը և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 1-ի որոշումը բեկանել և այդ իրեղեն ապացույցները տնօրինելու մասով գործն ուղարկել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍԵ (ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2011 թվականի փետրվարի 24-ին

Երևան քաղաքում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Արսեն Հայկի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի պաշտպան Կ.Գրիգորյանի վճռաբեկ բողոքը,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2009 թվականի փետրվարի 2-ին ՀՀ կառավարությանն առընթեր ազգային անվտանգության ծառայության քննչական վարչությունում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի, 190-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերի և 34-190-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 58201209 քրեական գործը՝ մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ առանձնապես խոշոր չափի՝ 12.808.000 ՀՀ դրամի գողություն կատարելու, ապա հանցավոր ճանապարհով ստացված նշված գումարից խոշոր չափի 5.892.000 ՀՀ դրամը օրինականացնելու, ինչպես նաև հափշտակված գումարի տարբերություն կազմող 6.916.000 ՀՀ դրամն օրինականացնելու փորձ կատարելու դեպքերի առթիվ:

2009 թվականի փետրվարի 10-ին Արսեն Հայկի Սարգսյանը ձերբակալվել է:

Նախաքննության մարմնի 2009 թվականի փետրվարի 12-ի որոշմամբ Ա.Սարգսյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 190-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերով և 34-190-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերով:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 13-ի որոշմամբ մեղադրյալ Ա.Սարգսյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է կիրառվել կալանավորումը:

2009 թվականի մայիսի 7-ին Ա.Սարգսյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել, լրացվել է, և նրան նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

2009 թվականի մայիսի 21-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի ապրիլի 14-ի դատավճռով Ա.Սարգսյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նա դատապարտվել է ազատազրկման 5 տարի ժամկետով՝ 17.163.000 ՀՀ դրամին համարժեք գույքի բռնագրավմամբ, 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով՝ ազատազրկման 7 տարի ժամկետով՝ հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի՝ 17.163.000 ՀՀ դրամի բռնագրավմամբ՝ այն տարածելով նաև «Էյթիլէյ մորբայլ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության՝ «Ինեկոբանկ» փակ բաժնետիր-

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րական ընկերությունում ունեցած հաշվեհամարում առկա գումարների և Ա.Սարգսյանի միջոցով «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի կողմից որպես վնասի փոխհատուցում «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ին վճարված 6.585.294 ՀՀ դրամի վրա:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի կարգով՝ նշանակված պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով Ա.Սարգսյանի նկատմամբ վերջնական պատիժ է նշանակվել ազատազրկում 9 տարի ժամկետով՝ 17.163.000 ՀՀ դրամին համարժեք գույքի և հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի՝ 17.163.000 ՀՀ դրամի բռնագրավմամբ՝ այն տարածելով նաև «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի՝ «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում ունեցած հաշվեհամարում առկա գումարների և Ա.Սարգսյանի միջոցով «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի կողմից որպես վնասի փոխհատուցում «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ին վճարված 6.585.294 ՀՀ դրամի վրա:

3. Ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի պաշտպան Կ.Գրիգորյանի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա քննության առնելով քրեական գործը՝ Վերաքննիչ դատարանը 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ին որոշում է կայացրել բողոքը մերժելու, Առաջին աստիճանի դատարանի 2010 թվականի ապրիլի 14-ի դատավճիռը օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի պաշտպան Կ.Գրիգորյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի դեկտեմբերի 21-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունվել:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Գործի փաստական հանգամանքները

5. Ա.Սարգսյանը դատապարտվել է այն բանի համար, որ հանդիսանալով «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի միակ հիմնադիր և Երևանի Թումանյան 27 հասցեում նշված կազմակերպության կողմից վարձակալած «Գլոբալ մոբայլ» վաճառատարահում իրականացնելով բջջային հեռախոսների մանրածախ առևտուր՝ միջոցներ է ձեռնարկել բանկային քարտերով ապրանքների վաճառք իրականացնելու համար նախատեսված Pos-տերմինալ ձեռք բերելու համար, որի արդյունքում նշված սարքը «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի և «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ի միջև 2008 թվականի հունիսի 23-ին կնքված պայմանագրի համաձայն տեղադրվել է վաճառատարահում: Այնուհետև Ա.Սարգսյանը քննությանը չպարզված անձանցից ձեռք է բերել բանկային քարտերի կեղծ կրկնօրինակներ և 2008 թվականի սեպտեմբերի 29-ից մինչև հոկտեմբերի 25-ն ընկած ժամանակահատվածում այդ քարտերը գործածելով նշված Pos-տերմինալում 18 գործարքով Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում գործող բանկերի հաճախորդների հաշվեհամարներից գողացել է ընդհանուր առմամբ 17.163.000 ՀՀ դրամին համարժեք գումար և այն փոխանցել է «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի՝ «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում բացված հաշվեհամարին՝ միաժամանակ այդ գործարքները ձևակերպելով իբրև վաճառատարահից իրացված ապրանքի դիմաց վճարում՝ դրանով իսկ խեղաթյուրելով 17.163.000 ՀՀ դրամի չափով գողոնի իրական բնույթը և ծագման աղբյուրը, այսինքն՝ օրինականացրել է առանձնապես խոշոր չափի հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտները: Նշված գումարի մի մասը Ա.Սարգսյանը ելքագրել է «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի հաշվեհամարից և տնօրինել իր հայեցողությամբ:

Մասնավորապես, 2008 թվականի սեպտեմբերի 29-ին Ա.Սարգսյանն իբրև վաճառված ապրանքի դիմաց վճարում «Գլոբալ մոբայլ» վաճառատարահում տեղադրված Pos-տերմինալի միջոցով 5466264001383577 համարի բանկային քարտի կեղծ կրկնօրինակով կատարված գործարքի արդյունքում «CHASE MANHATTAN BANK USA NA» ամերիկյան կազմակերպության հաճախորդի 4001383577 հաշվեհամարից 427.000 ՀՀ դրամին համարժեք գումարը փոխանցել է «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում բացված «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի հաշվեհամարին և անձամբ ամբողջությամբ կանխիկացրել է նշված գումարը:

2008 թվականի հոկտեմբերի 3-ին նույն եղանակով 5490998311026349 համարի բան-

Դատական պրակտիկա

կային քարտի կեղծ կրկնօրինակով կատարված գործարքի արդյունքում «MBNA AMERICA BANK» ամերիկյան կազմակերպության հաճախորդի 8311026349 հաշվեհամարից գողացված 982.000 ՀՀ դրամին համարժեք գումարը փոխանցել է «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում բացված «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի հաշվեհամարին և անձամբ ամբողջությամբ կանխիկացրել է նշված գումարը:

2008 թվականի հոկտեմբերի 8-ին նույն եղանակով 549099370256355 համարի բանկային քարտի կեղծ կրկնօրինակով կատարված 3 գործարքների արդյունքում «MBNA AMERICA BANK» ամերիկյան կազմակերպության հաճախորդի 9370256355 հաշվեհամարից գողացված 2.946.000 ՀՀ դրամին համարժեք գումարը փոխանցել է «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում բացված «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի հաշվեհամարին և անձամբ ամբողջությամբ կանխիկացրել է նշված գումարը:

2008 թվականի հոկտեմբերի 17-ին նույն եղանակով 5490990213934498 համարի բանկային քարտի կեղծ կրկնօրինակով կատարված 6 գործարքների արդյունքում «MBNA AMERICA BANK» ամերիկյան կազմակերպության հաճախորդի 0213934498 հաշվեհամարից գողացված 5.892.000 ՀՀ դրամին համարժեք գումարը փոխանցել է «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում բացված «Էյ Թի Էյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի հաշվեհամարին և անձամբ ամբողջությամբ կանխիկացրել է նշված գումարը:

2008 թվականի հոկտեմբերի 25-ին նույն եղանակով 5490990089627168 համարի բանկային քարտի կեղծ կրկնօրինակով կատարված 7 գործարքների արդյունքում «MBNA AMERICA BANK» ամերիկյան կազմակերպության հաճախորդի 0089627168 հաշվեհամարից գողացված 6.916.000 ՀՀ դրամին համարժեք գումարը փոխանցել է «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում բացված «ԷյթիԷյ մոբայլ» ՍՊԸ-ի հաշվեհամարին, սակայն գողոնը չի հասցրել կանխիկացնել՝ հանցագործության բացահայտման պատճառով:

3. Վճարել բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճարել բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

6. Բողոքի հեղինակը փաստարկել է, որ Ա.Սարգսյանի նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը թողնելով օրինական ուժի մեջ՝ Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներ: Մասնավորապես, խախտվել են ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ, 190-րդ հոդվածների, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ, 23-րդ, 25-րդ, 107-րդ, 108-րդ, 127-րդ, 216-րդ, 353-րդ, 358-րդ, 360-րդ և 365-րդ հոդվածների պահանջները:

Ի հիմնավորումն ասվածի՝ բողոքի հեղինակը շարադրել և վերլուծել է սույն գործի փաստական հանգամանքները, այնուհետև եզրակացություն արել առ այն, որ Ա.Սարգսյանին առաջադրված մեղադրանքն անհիմն և ապօրինի է: Ըստ բողոքարեթի՝ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտում շարադրված՝ ամբաստանյալի մեղավորության մասին հետևությունները հիմնված են միայն ենթադրությունների վրա և հաստատված չեն գործին վերաբերող, փոխկապակցված, հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ:

7. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշումը և ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի նկատմամբ կայացնել արդարացման դատավճիռ:

4. Վճարել դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճարել դատարանը գտնում է, որ սույն գործով առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման (փողերի լվացման) հանցակազմի հատկանիշների ճիշտ մեկնաբանման կապակցությամբ:

Դրանից ելնելով՝ նախքան բողոքում բարձրացված հարցին անդրադառնալը՝ Վճռա-

բեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում քրեաիրավական վերլուծության ենթարկել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման (փողերի լվացման) հանցակազմը՝ նպատակ ունենալով նշված հանցագործության համար քրեական պատասխանատվության ոլորտում ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառություն:

1. Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման (փողերի լվացման) հանցակազմի հատկանիշները.

8. Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացումը դասվում է անդրազգային (տրանսնացիոնալ) բնույթ կրող այնպիսի հանցագործությունների շարքին, ինչպիսիք են ահաբեկչությունը, մարդկանց առևտուրը, թմրաբիզնեսը և այլն:

Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման հանրային բարձր վտանգավորությամբ է պայմանավորված դրա դեմ պայքարին նվիրված միջազգային-իրավական մի շարք փաստաթղթերի առկայությունը: Այսպես՝ միջազգային իրավական համակարգում հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացում («լվացում») հասկացությունը սահմանվել է «Թմրամիջոցների և հոգեմեդրոնոն նյութերի անօրինական շրջանառության դեմ պայքարի մասին» Միացյալ ազգերի կազմակերպության 1988 թվականի Վիեննայի կոնվենցիայով (այսուհետ՝ Վիեննայի կոնվենցիա), որին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 1993 թվականին: Թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությունը կանխելու նպատակով Վիեննայի կոնվենցիան նախատեսում է միջազգային-իրավական համալիր միջոցառումների անցկացում և որպես նշված միջոցառումների բաղկացուցիչ մաս միջազգային մակարդակում առաջին անգամ ճանաչում է հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման դեմ պայքարը: Վիեննայի կոնվենցիան մասնակից պետություններին պարտավորեցնում է իրենց օրենսդրությամբ քրեական պատասխանատվություն սահմանել հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման համար:

Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման դեմ պայքարը միջազգային իրավական համակարգում իր զարգացումն է ստացել Եվրախորհրդի 1990 թվականի՝ «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, ազդարարման և բռնագրավման մասին» Ստրասբուրգի կոնվենցիայում (այսուհետ՝ Ստրասբուրգի կոնվենցիա), որին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 2003 թվականին: Ստրասբուրգի կոնվենցիան առաջին միջազգային-իրավական փաստաթուղթն է, որն ամբողջությամբ նվիրված է հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման դեմ պայքարին: Ստրասբուրգի կոնվենցիան պարտավորեցնում է մասնակից պետություններին ներպետական մակարդակում քրեաիրավական միջոցներ ձեռնարկել հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման դեմ պայքարի, ինչպես նաև քրեական գործերի քննության ընթացքում միջազգային համագործակցության զարգացման ուղղությամբ:

Վիեննայի և Ստրասբուրգի կոնվենցիաները պետությունների համար անկյունաքար են հանդիսացել հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման դեմ պայքարի բնագավառում ներպետական օրենսդրությունները մշակելու համար:

1989 թվականին Փարիզում հիմնադրվել է «Փողերի լվացման դեմ պայքարի ֆինանսական միջոցառումների աշխատանքային խումբը» (այսուհետ՝ ՖԱԹՖ), որն ի սկզբանե նպատակ է հետապնդել համակարգելու փողերի լվացման ուղղությամբ միջազգային գործունեությունը: ՖԱԹՖ-ի կողմից տարբեր տարիների ընթացքում մշակված հանձնարարականները Եվրախորհրդի անդամ պետությունների համար նախատեսում են քրեական արդարադատության ոլորտի և իրավական կարգավորման համակարգի միջոցառումներ, որոնցով պետք է հակազդել փողերի լվացմանը և ահաբեկչության ֆինանսավորմանը: Հանձնարարականները ներառում են նաև միջազգային համագործակցության և կան-

Դատական պրակտիկա

խարզելման միջոցառումներ, որոնք պետք է ձեռնարկվեն ֆինանսական հաստատությունների, ինչպես նաև այլ կազմակերպությունների և անձանց կողմից: ՖԱԹՖ-ի հանձնարարականները լայն տարածում են գտել՝ վերածվելով փողերի լվացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի համաշխարհային չափանիշների:

Միացյալ ազգերի կազմակերպության կողմից 2000 թվականին ընդունվել է «Անդրագային կազմակերպված հանցավորության դեմ» Պալերմոյի կոնվենցիան (այսուհետ՝ Պալերմոյի կոնվենցիա), որին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 2003 թվականին: Պալերմոյի կոնվենցիան, մասնակից պետություններին պարտավորեցնելով հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացումը դիտարկել որպես հանցագործություն, միաժամանակ որպես նախորդող հանցակազմ առաջարկում է դիտարկել բոլոր ծանր հանցագործությունները: Պալերմոյի կոնվենցիան անդրադառնում է նաև դատական համագործակցության, հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների բռնագրավման հարցերին:

Եվրոպայի խորհրդի կողմից 2005 թվականին ընդունվել է «Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների լվացման, հետախուզման, ազդրվման ու բռնագրավման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» Վարշավայի կոնվենցիան (այսուհետ՝ Վարշավայի կոնվենցիա), որին Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 2008 թվականին: Վարշավայի կոնվենցիան, ըստ էության, Ստրասբուրգի կոնվենցիայի կատարելագործված խմբագրությունն է: Այն Ստրասբուրգի կոնվենցիայի առումով ավելի է զարգացնում հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման դեմ պայքարի քրեաիրավական կանխարգելիչ միջոցները: Վարշավայի կոնվենցիան կարգավորում է ահաբեկչության ֆինանսավորման, ներպետական մակարդակում ձեռնարկվող միջոցառումների, միջազգային համագործակցության, մոնիտորինգի մեխանիզմների, վեճերի լուծման հետ կապված հարցեր:

ՀՀ տարածքում փողերի լվացմանը հակազդելու իրավական կառուցակարգերի սահմանման նպատակով 2008 թվականի մայիսի 26-ին ընդունվել է «Փողերի լվացման և ահաբեկչության ֆինանսավորման դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենքը:

9. ՀՀ օրենսդրության մեջ փողերի լվացման հասկացությունը տրված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածում, որի համաձայն.

«1. [Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացումն է] [հ]անցավոր ճանապարհով ստացված գույքի փոխարկումը (կոնվերտացումը) կամ փոխանցումը (եթե հայտնի է, որ այդ գույքն ստացվել է հանցավոր գործունեության արդյունքում), որը նպատակ է ունեցել թաքցնել կամ խեղաթյուրել այդ գույքի հանցավոր ծագումը կամ օժանդակել որևէ անձի, որպեսզի նա խուսափի իր կատարած հանցանքի համար պատասխանատվությունից, կամ գույքի իրական բնույթը, ծագման աղբյուրը, գտնվելու վայրը, տնօրինման եղանակը, տեղաշարժը, իրավունքները կամ պատկանելությունը թաքցնելը կամ խեղաթյուրելը (եթե հայտնի է, որ այդ գույքն ստացվել է հանցավոր գործունեության արդյունքում) կամ գույք ձեռք բերելը կամ տիրապետելը կամ օգտագործելը կամ տնօրինելը (եթե այդ գույքի ստացման պահին հայտնի էր, որ այն ստացվել է հանցավոր գործունեության արդյունքում) (...):

5. Սույն հոդվածի իմաստով հանցավոր ճանապարհով ստացված գույք է հանդիսանում ցանկացած գույքը, ներառյալ՝ դրամական միջոցները, արժեթղթերը և գույքային իրավունքները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում՝ քաղաքացիական իրավունքների այլ օբյեկտներ, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի առաջացել կամ ստացվել են սույն օրենսգրքի 104-րդ, 112-113-րդ, 117-րդ, 122-րդ, 131-134-րդ, 166-րդ, 168-րդ, 175-224-րդ, 233-235-րդ, 238-րդ, 261-270-րդ, 281-րդ, 284-րդ, 286-289-րդ, 291-292-րդ, 295-րդ, 297-298-րդ, 308-313-րդ, 329-րդ, 352-րդ, 375-րդ, 383-րդ, 388-րդ և 389-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունների կատարման արդյունքում»:

Քննարկվող հանցագործությունը դասվում է տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների շարքին, ուստի նշված քրեաիրավական արգելքի հիմնական նպատակն է հանցավոր ճանապարհով ստացված դրամական միջոցների կամ այլ գույքի չվերահսկվող շրջանառությունից պաշտպանել պետության տնտեսական համակարգը, ինչպես նաև պայքարել ոչ օրինաչափ եղանակով դրամական միջոցների (գույքի) ձեռքբերմանն ու դրանց օրինական (լեգալ) տեսք հաղորդելուն ուղղված հանցագործությունների դեմ:

10. Տնտեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործությունների, այդ թվում՝ հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման տեսակային օբյեկտն է բնականոն տնտեսական գործունեության ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերությունների համակցությունը: Քննարկվող հանցագործության անմիջական օբյեկտն է օրինական գույքային և դրամավարկային շրջանառության ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները:

Քննարկվող հանցագործության լրացուցիչ օբյեկտները բազմատեսակ են: Այդպիսիք կարող են լինել հասարակական անվտանգության շահերը (եթե հանցավոր եկամուտների օրինականացումը կապված է կազմակերպված հանցավոր խմբավորումների գործունեության հետ), բնակչության առողջությունը (եթե հանցագործության առարկա են զենքը, թմրանյութերը և այլն), պետական ծառայության շահերի ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները (եթե առկա է պաշտոնեական դիրքի օգտագործում) և այլն:

11. Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացում հանցագործության առարկա կարող են լինել դրամական միջոցները, արժեթղթերը, ցանկացած գույք կամ գույքային իրավունք, որը ձեռք է բերվել ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ այլ երկրներում:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածն ուղղակիորեն սահմանում է գույքի ստացման եղանակը՝ հանցավոր ճանապարհով, այսինքն՝ քրեական օրենքով արգելված արարքի կատարման արդյունքում: Ընդ որում, հոդվածի 5-րդ մասը սպառնիչ թվարկում է այն հանցագործությունները, որոնց կատարման արդյունքում ձեռք բերված գույքը կամ գույքային իրավունքը կարող է հանդիսանալ փողերի լվացման հանցակազմի առարկա:

Հետևաբար, արարքը կարող է որակվել որպես հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացում միայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի 5-րդ մասում թվարկված հանցագործություններից որևէ մեկի առկայության դեպքում: Ընդ որում, վերջինս պետք է ժամանակային առումով նախորդի հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացմանը, և դրա արդյունքում ձեռք բերված գույքը պետք է հանդիսանա նշված հանցակազմի առարկա: Նախորդող հանցագործության բացակայությունը բացառում է հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման հանցակազմի գոյությունը, ուստի նմանատիպ գործերով մեղադրական դատավճիռ կայացնելիս դատարանը նախ պետք է հաստատված համարի նախորդող հանցագործության դեպքը, ինչպես նաև փողերի լվացման առարկա հանդիսացող գույքի՝ նախորդող հանցագործության արդյունքում ձեռք բերված լինելու հանգամանքը:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել նաև, որ տվյալ դեպքում պարտադիր չէ նախորդող հանցագործության վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի առկայությունը, ինչպես նաև պարտադիր չէ, որ հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման մեջ մեղադրվող անձը որևէ առնչություն ունենա նախորդող հանցագործության հետ: Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման համար անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը լուծելիս պետք է ապացուցվի, որ գույքը ստացվել է հանցավոր ճանապարհով և որ անձը գիտակցել ու նախատեսել է դրա՝ հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված լինելը:

12. «Գույքի բռնագրավումը» վերտառությունը կրող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն. «Հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի, այդ թվում՝

Դատական պրակտիկա

հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման և սույն օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով նախատեսված արարքների կատարման արդյունքում ուղղակի կամ անուղղակի առաջացած կամ ձեռք բերված գույքի, ներառյալ՝ այդ գույքի օգտագործումից ստացված եկամուտների կամ այլ տեսակի օգուտների, այդ արարքների կատարման համար օգտագործված կամ օգտագործման համար նախատեսված գործիքների, իսկ հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի չհայտնաբերման դեպքում՝ այդ գույքին համարժեք այլ գույքի բռնագրավումը պարտադիր է: Այդ գույքը ենթակա է բռնագրավման՝ անկախ դատապարտյալի կամ որևէ երրորդ անձի սեփականությունը հանդիսանալու կամ նրանց կողմից տիրապետելու հանգամանքից»:

13. Հիմք ընդունելով սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված օրենսդրական կարգավորումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության առարկա հանդիսացող գույքը, ինչպես նաև այդ գույքի օգտագործումից ստացված օգուտները ենթակա են բռնագրավման՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ում սեփականությունն են հանդիսանում կամ ում կողմից են տիրապետվում:

14. Քննարկվող հանցակազմն ունի բարդ և այլընտրանքային օբյեկտիվ կողմ: Արարքը որպես հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացում որակելու հիմքում ընկած է այն նախապայմանը, որ գույքի և գույքային իրավունքների հետ կապված գործողությունները կատարվում են՝ գիտակցելով դրանց՝ հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված լինելու հանգամանքը և հետապնդելով հատուկ նպատակ՝ թաքցնել կամ քողարկել գույքի (գույքային իրավունքի) հանցավոր ծագումը կամ օժանդակել հանցակցին խուսափելու իրավական հետևանքներից:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայի վերլուծությունից հետևում է, որ քննարկվող հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է հետևյալ գործողություններով.

ա) հանցավոր ճանապարհով ստացված գույքի փոխարկում (կոնվերտացում) կամ փոխանցում (եթե հայտնի է, որ այդ գույքն ստացվել է հանցավոր գործունեության արդյունքում), որը նպատակ է ունեցել թաքցնել կամ խեղաթյուրել այդ գույքի հանցավոր ծագումը կամ օժանդակել որևէ անձի, որպեսզի նա խուսափի իր կատարած հանցանքի համար պատասխանատվությունից,

բ) գույքի իրական բնույթը, ծագման աղբյուրը, գտնվելու վայրը, տնօրինման եղանակը, տեղաշարժը, իրավունքները կամ պատկանելությունը թաքցնել կամ խեղաթյուրել (եթե հայտնի է, որ այդ գույքն ստացվել է հանցավոր գործունեության արդյունքում),

գ) գույք ձեռք բերել կամ տիրապետել կամ օգտագործել կամ տնօրինել (եթե այդ գույքի ստացման պահին հայտնի էր, որ այն ստացվել է հանցավոր գործունեության արդյունքում):

Փողերի լվացման հանցակազմը ձևական է, այն ավարտված է համարվում վերը նշված գործողություններից որևէ մեկի կատարման պահից:

15. Հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների օրինականացման համար պատասխանատվություն նախատեսող քրեաիրավական նորմը գնահատելով՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դրա ոչ հստակ ձևակերպումը որոշ դեպքերում կարող է դժվարություններ առաջացնել հանցակազմի կիրառման, ինչպես նաև հարակից հանցակազմերից սահմանազատման առումով:

Խոսքը, մասնավորապես, վերաբերում է հետևյալ ձևակերպմանը. «(...) կամ գույք ձեռք բերելը կամ տիրապետելը կամ օգտագործելը կամ տնօրինելը (եթե այդ գույքի ստացման պահին հայտնի էր, որ այն ստացվել է հանցավոր գործունեության արդյունքում)», որի տառացի մեկնաբանության արդյունքում ստացվում է, որ եթե անձը հանցագործության արդյունքում ստացված միջոցները ձեռք է բերում և օգտագործում է իր անձնական կարիքները բավարարելու համար, ապա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի վերոնշյալ պայմանի ուժով մեխանիկորեն դառնում է քննարկվող հանցագործության սուբյեկտ:

Նման մոտեցումը չի համապատասխանում գույքի օրինականացման էությանը, քանի որ տվյալ պարագայում բացակայում է այն «զվանալուն» ուղղված դիտավորությունը: Այլ կերպ՝ անձը դիտավորություն չի ունեցել օրինական շրջանառության մեջ դնել հանցավոր ճանապարհով ստացված միջոցները, այլ ընդամենը ցանկացել է օգտվել դրանցից, քանի որ, ի վերջո, հանցագործությունը կատարվել է հենց այդ միջոցները ձեռք բերելու և դրանցից օգտվելու նպատակով:

Այս դեպքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի դիսպոզիցիան օբյեկտիվ կողմից կարող է համընկնել հանցագործության օժանդակության հետ, եթե գույքի ձեռքբերումը եղել է նախապես խոստացված, կամ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 216-րդ հոդվածի դիսպոզիցիայի հետ, եթե գույքի ձեռքբերումը նախապես խոստացված չի եղել:

Մինչդեռ տվյալ դեպքում անձը հանցավոր գործունեության արդյունքում ստացված գույքի հետ կապված բոլոր գործողությունները կատարում է մեկ դիտավորությամբ՝ համապատասխան միջոցների ծագման իրական աղբյուրը քողարկել կամ խեղաթյուրել և դրանց հաղորդել օրինական տեսք:

16. Հիմք ընդունելով սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված հիմնավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածում լիարժեք հստակեցված չէ այս հանցագործության սուբյեկտիվ կողմի գլխավոր, էական հատկանիշը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածով նկարագրված գործողությունների արդյունքում համապատասխան միջոցների ծագման իրական աղբյուրի քողարկման կամ խեղաթյուրման նպատակը:

Հետևաբար, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի գործնական կիրառումը պետք է կառուցվի այն եզրահանգման վրա, որ քննարկվող հանցագործության սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշն իրենում պարունակում է հատուկ նպատակ՝ հանցավոր ճանապարհով ստացված միջոցների իրական աղբյուրները քողարկել, քաբցնել և այդ միջոցներն օրինական շրջանառության մեջ ներգրավել: Այդպիսի նպատակի բացակայությունը բացառում է այս հանցագործության հանցակազմի առկայությունը:

17. Հանցագործության սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Հանցավորը գիտակցում է հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտն իր կողմից օրինականացնելու փաստը և ցանկանում է դա:

Փողերի վաճառման սուբյեկտ կարող է լինել 16 տարին լրացած, մեղսունակ ֆիզիկական անձը, ով հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված դրամական միջոցների կամ այլ գույքի հետ ֆինանսական կամ այլ գործարքներ է կատարում կամ տվյալ նյութական արժեքները օգտագործում է ձեռնարկատիրական կամ այլ տնտեսական գործունեության համար (ընդհանուր սուբյեկտ): Որպես նշված հանցակազմի հատուկ սուբյեկտ կարող է հանդես գալ միայն պաշտոնատար անձը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետ):

II. Առանձնապես խոշոր չափերով գողություն կատարելու և նշված հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտն օրինականացնելու մեջ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի մեղավորության հաստատված լինելը.

18. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված հարցը հետևյալն է՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված արարքների կատարման մեջ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի մեղավորությունը հաստատված է արդյոք գործին վերաբերող, փոխկապակցված, հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ:

19. Վճռաբեկ դատարանը, ներկայացված բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում ստուգման ենթարկելով քրեական գործի փաստական հանգամանքների բացահայտման և քրեական օրենքի կիրառման ճշտությունը, ինչպես նաև գործը քննելիս և լուծելիս քրեադատավարական օրենքի պահանջների պահպանումը, ուսումնասիրության

Դատական պրակտիկա

և գնահատման ենթարկելով քրեական գործում առկա նյութերը, հանգում է այն հետևություն, որ ստորադաս դատարանները, պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հիմքում դրված ապացույցների ձեռք բերման աղբյուրները, յուրաքանչյուր ապացույց գնահատելով թույլատրելիության, վերաբերելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից, ղեկավարվելով օրենքով, ներքին համոզմամբ, ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի մեղավորության վերաբերյալ հանգել են ճիշտ հետևության:

Ա.Սարգսյանի մեղքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով մեղսագրված արարքներում հաստատված է, իսկ բողոքաբերի պատճառաբանությունները հերքված են վկաներ Ա.Պողոսյանի, Ա.Օկիշորի, Հ.Կտիկյանի, Գ.Սերոբյանի ցուցմունքներով, «Իրեղեն ապացույց ճանաչելու մասին» և «Այլ փաստաթղթերն ապացույց ճանաչելու և քրեական գործին կցելու մասին» նախաքննության մարմնի 2009 թվականի մայիսի 7-ի որոշումներով ապացույց ճանաչված և սույն գործով դատական ակտերում շարադրված փաստաթղթերով, դատահաշվապահական փորձաքննությունների թիվ 09-0361 և թիվ 09-0779 եզրակացություններով:

20. Վերը նշված ապացույցներն իրենց համակցության մեջ բավարար են հաստատված համարելու, որ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանը քննությամբ չպարզված անձանցից ձեռք բերված բանկային քարտերի կեղծ կրկնօրինակների գործածմամբ, իրեն պատկանող՝ բջջային հեռախոսների մանրածախ առևտրի վաճառատնապահում տեղադրված Pos-տերմինալի միջոցով 2008 թվականի սեպտեմբերի 29-ից մինչև հոկտեմբերի 25-ն ընկած ժամանակահատվածում 18 գործարքով Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում գործող բանկերի հաճախորդների հաշվեհամարներից գողացել է ընդհանուր առմամբ 17.163.000 ՀՀ դրամին համարժեք գումար: Այսինքն՝ կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված հանցավոր արարք:

Բացի այդ, քրեական գործում առկա ապացույցներով հաստատված է, որ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանը գողացված գումարը փոխանցել է «ԷյթիԷյ մորայ» ՍՊԸ-ի՝ «Ինեկոբանկ» ՓԲԸ-ում բացված հաշվեհամարին՝ այդ գործարքները ձևակերպելով իբրև վաճառատնապահից իրացված ապրանքի դիմաց վճարում՝ դրանով իսկ խեղաթյուրելով 17.163.000 ՀՀ դրամի գողոնի իրական բնույթը, ծագման աղբյուրը և նշված հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտներին հաղորդելով օրինական տեսք:

Վերը նշված փաստական հանգամանքների նկատմամբ կիրառելով սույն որոշման 8-17-րդ կետերում առկա իրավական վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը հաստատված է համարում նաև այն, որ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված հանցավոր արարք:

21. Այսպիսով, առանձնապես խոշոր չափերով գողություն կատարելու և նշված հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտն օրինականացնելու մեջ ամբաստանյալ Ա.Սարգսյանի մեղավորությունը հաստատված է գործին վերաբերող փոխկապակցված հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ, այդ առումով Վերաքննիչ դատարանի հետևությունները հիմնավորված ու պատճառաբանված են, իսկ գործի փաստական հանգամանքների մասին դատարանի հետևությունները հետագոտված ապացույցներից չհամապատասխանելու և ամբաստանյալին առաջադրված մեղադրանքները հիմնավորված չլինելու վերաբերյալ բողոքաբերի փաստարկները գործի նյութերում իրենց հաստատումը չեն գտնում, հետևաբար հիմք չեն կարող հանդիսանալ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար:

22. Հիմք ընդունելով վերոգրյալ հիմնավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ներկայացված վճռաբեկ բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում Վերաքննիչ դատարանի որոշումն օրինական, հիմնավորված և պատճառաբանված է, նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումների վերաբերյալ բողոքաբերի փաստարկներն իրենց հաստատումը քրեական գործի նյութերում չեն գտնում, ուստի վճռաբեկ բողոքը

Դատական պրակտիկա

պետք է թողնել առանց բավարարման:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Ամբաստանյալ Արսեն Հայկի Սարգսյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 190-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի հոկտեմբերի 14-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՄԱՏԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

83

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶՐԵԱԿԱՆ ՊԱՍԱԶ (ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2011 թվականի փետրվարի 24-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով Շողակաթ Ժուլվերնի Ամիրխանյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, Գառնիկ Մարտիրոսի Ֆարմանյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2010 թվականի նոյեմբերի 24-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանի պաշտպանի և ամբաստանյալ Գ.Ֆարմանյանի վճռաբեկ բողոքները,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական մախապատմությունը.

1. 2008 թվականի հոկտեմբերի 9-ին Մասիսի քննչական բաժանմունքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով հարուցվել է թիվ 44114109 քրեական գործը՝ Շողակաթ Ժուլվերնի Ամիրխանյանի կողմից խարդախությամբ Սարգիս Վանիկի Եփրեմյանի՝ առանձնապես խոշոր չափերի՝ 4.645.200 ՀՀ դրամին համարժեք 15.000 ԱՄՆ դոլար արժեքով «Օպել-Օմեգա» մակնիշի ավտոմեքենան հափշտակելու դեպքի առթիվ:

ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնական բաժնի ավագ հետաքննիչ Ս.Պողոսյանի 2009 թվականի մայիսի 14-ի որոշմամբ Ս.Մելքումյանի հաղորդման առթիվ մախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է՝ հանցակազմի բացակայության հիմքով:

ՀՀ գլխավոր դատախազի 2009 թվականի օգոստոսի 5-ի որոշմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին վերոնշյալ որոշումը վերացվել է, և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով հարուցվել է թիվ 61204209 քրեական գործը:

2009 թվականի նոյեմբերի 5-ին Շողակաթ Ամիրխանյանը թիվ 44114109 քրեական գործով ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով: Նույն օրվա որոշմամբ մեղադրյալ Շ.Ամիրխանյանի նկատմամբ հայտարարվել է հետախուզում:

Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի նոյեմբերի 6-ի որոշմամբ մեղադրյալ Շ.Ամիրխանյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրվել է կալանք 2 ամիս ժամկետով:

2010 թվականի հունվարի 30-ին Շ.Ամիրխանյանը ձերբակալվել է:

2010 թվականի հունվարի 31-ին թիվ 61204209 քրեական գործով Շ.Ամիրխանյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով:

2010 թվականի փետրվարի 15-ի որոշմամբ թիվ 44114109 քրեական գործը միացվել է թիվ 61204209 քրեական գործին:

2010 թվականի հուլիսի 22-ին Շ.Ամիրխանյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով առաջադրված մեղադրանքը լրացվել, և նրան նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և

ՄԱՑԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

2010 թվականի հուլիսի 24-ին թիվ 61204209 քրեական գործով Գառնիկ Մարտինի Ֆարմանյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով: Նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց է կիրառվել ստորագրություն չհեռանալու մասին:

2010 թվականի օգոստոսի 3-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 30-ի դատավճռով, դատական քննության արագացված կարգի կիրառմամբ Շողակաթ Ամիրխանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նա դատապարտվել է ազատազրկման 4 (չորս) տարի ժամկետով՝ առանց գույքի բռնագրավման, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով՝ ազատազրկման 2 (երկու) տարի ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա՝ պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով, Շ.Ամիրխանյանը վերջնական դատապարտվել է ազատազրկման 5 (հինգ) տարի 6 (վեց) ամիս ժամկետով:

Գառնիկ Ֆարմանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և դատապարտվել է ազատազրկման 4 (չորս) տարի ժամկետով՝ առանց գույքի բռնագրավման:

3. Ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանի, Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանի, մեղադրողի և տուժող Ս.Եփրեմյանի ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքների հիման վրա քննության առնելով քրեական գործը՝ Վերաքննիչ դատարանը 2010 թվականի նոյեմբերի 24-ի որոշմամբ ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանի, Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանի վերաքննիչ բողոքները մերժել է, մեղադրողի վերաքննիչ բողոքը բավարարել է ամբողջությամբ, իսկ տուժողի ներկայացուցչի բողոքը՝ մասնակիորեն. այն է՝ Շողակաթ Ամիրխանյանի մասով բեկանել և փոփոխել է Առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 30-ի դատավճիռը, իսկ Գառնիկ Ֆարմանյանի մասով՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

Վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ Շ.Ամիրխանյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով նա դատապարտվել է ազատազրկման 5 (հինգ) տարի 4 (չորս) ամիս ժամկետով՝ առանց գույքի բռնագրավման, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով՝ ազատազրկման 2 (երկու) տարի ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիման վրա՝ պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով, Շ.Ամիրխանյանը վերջնական դատապարտվել է ազատազրկման 7 (յոթ) տարի ժամկետով:

4. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 24-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոքներ են բերել ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանի պաշտպան Ա.Ջուվանովյան (այսուհետ նաև՝ առաջին բողոքաբեր) և ամբաստանյալ Գ.Ֆարմանյանը (այսուհետ նաև՝ երկրորդ բողոքաբեր):

Վճռաբեկ դատարանը 2011 թվականի փետրվարի 10-ի որոշմամբ բողոքները վարույթ է ընդունել:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքների պատասխան չի ուղարկվել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Ամբաստանյալներ Շ.Ամիրխանյանը և Գ.Ֆարմանյանը դատապարտվել են

Դատական պրակտիկա

հետևյալ արարքների համար. 2008 թվականի ապրիլ ամսից մինչև 2009 թվականի դեկտեմբեր ամիսն ընկած ժամանակահատվածում Շ.Ամիրխանյանն ինչպես միայնակ, այնպես էլ որդու՝ Գառնիկ Ֆարմանյանի հետ նախնական համաձայնությամբ, վստահությունը չարաշահելու և խաբեության եղանակով, կրկին անգամ, հափշտակել է Սերիկ Սելջումյանի, Աշոտ Սարգսյանի, Գայանե Աբրահամյանի, Ամասիա Բարսեղյանի, Նելա Սարգսյանի, Արտակ Հովակիմյանի, Սարգիս Եփրեմյանի, «ՎՏԲ Հայաստան Բանկ» ՓԲԸ-ի «Շենգավիթ» մասնաճյուղի, «Գարանտ Պլյուս» ՓԲԸ-ի՝ ընդհանուր առմամբ, առանձնապես խոշոր չափերի՝ 149.589.234 ՀՀ դրամ արժողությամբ գույքն ու գումարները:

Բացի այդ, Գոհար Վարդանյանի հետ նախնական համաձայնությամբ Շ.Ամիրխանյանը կեղծել և Գառնիկ Ֆարմանյանի հետ նախնական համաձայնությամբ օգտագործել է իրավունք վերապահող պաշտոնական փաստաթղթեր:

6. Ըստ 2010թ. հունվարի 30-ի ձեռնարկված մասին արձանագրության՝ Շ.Ամիրխանյանը պաշտպան ունենալ չի ցանկացել (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 4-րդ, էջեր 120-122):

Կասկածյալի իրավունքները բացատրելու մասին արձանագրության համաձայն՝ Շ.Ամիրխանյանը պաշտպան ունենալ չի ցանկացել (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 4-րդ, էջ 124):

Ըստ մեղադրյալի կողմից պաշտպանից հրաժարվելու մասին 2010 թվականի հունվարի 31-ի արձանագրության՝ Շ.Ամիրխանյանը պաշտպան ունենալ չի ցանկացել (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 4-րդ, էջ 136):

2010 թվականի հունիսի 24-ին որպես մեղադրյալ լրացուցիչ հարցաքննության ժամանակ Շ.Ամիրխանյանը հայտնել է, որ պաշտպան ունենալ չի ցանկանում (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 7-րդ, էջ 114):

Մեղադրյալի իրավունքները բացատրելու մասին 2010 թվականի հուլիսի 23-ի արձանագրության համաձայն՝ Շ.Ամիրխանյանը պաշտպան ունենալ չի ցանկացել (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 7-րդ, էջ 204):

7. Ըստ քրեական գործի նյութերին ծանոթանալու արձանագրության՝ մեղադրյալ Շ.Ամիրխանյանը, չցանկանալով պաշտպան ունենալ, իրեն լիովին մեղավոր է ճանաչել և խնդրել է իր «նկատմամբ կիրառել արագացված դատաքննություն» (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 7-րդ, էջ 285):

8. 2010 թվականի օգոստոսի 18-ին Շ.Ամիրխանյանը «Աբովյան» քրեակատարողական հիմնարկից դիմել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի դատավոր Կ.Կազարյանին և խնդրել իրեն տրամադրել հանրային պաշտպան: Նա ցանկություն է հայտնել, որ իր շահերը պաշտպանի փաստաբան Աննա Ջուվանովյան: Դիմումը դատարանում ստացվել է 2010 թվականի օգոստոսի 25-ին (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 8-րդ, էջ 46):

Առաջին ատյանի դատարանի դատական նիստի նախապատրաստական մասում նույնպես ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանը դիմել է հանրային պաշտպան ունենալու խնդրանքով և ցանկացել է անվճար նշանակված պաշտպան: Դատարանը որպես պաշտպան երաշխավորել է Անահիտ Հովհաննիսյանին, որը մինչ այդ որևէ առնչություն չի ունեցել սովյալ քրեական գործի հետ, իսկ ամբաստանյալներ Շ.Ամիրխանյանը և Գ.Ֆարմանյանը նրան ընդհանրապես չեն ճանաչել: Երբ նա որպես պաշտպան ներկայացել է ամբաստանյալներին, Շ.Ամիրխանյանը հայտնել է, որ նրան առաջին անգամ է տեսնում և խնդրել է դատարանին, որ Ա.Հովհաննիսյանն անպայման ծանոթանա գործի նյութերին: Այս պայմաններում Ա.Հովհաննիսյանն ստանձնել է Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանությունը: Ընդ որում, անտեսվել է պաշտպանի՝ գործի նյութերին ծանոթանալու մասին ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանի խնդրանքը և առանց 7 հատորանոց գործի նյութերին ծանոթանալու, համոզված չլինելով, որ իր պաշտպանյալների մեղադրանքը գործի նյութերով հաստատված է, առանց նրանց հետ խորհրդակցելու, Ա.Հովհաննիսյանը միջնորդել է կիրառել դատական քննության արագացված կարգ (տե՛ս Առաջին ատյանի դատարանի

դատական նիստի ձայնագրային արձանագրության լազերային կրիչը և դատական նիստի արձանագրման համառոտագրումը, Քրեական գործ, հատոր 8-րդ, էջեր 49-52, 53-57, 58):

9. Մեղադրյալի իրավունքները բացատրելու մասին 2010 թվականի հուլիսի 24-ի արձանագրության համաձայն՝ Գ.Ֆարմանյանը հայտնել է, որ պաշտպան ունենալ չի ցանկանում (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 7-րդ, էջ 222):

Քրեական գործի նյութերին ծանոթանալու արձանագրությունից երևում է, որ մեղադրյալ Գ.Ֆարմանյանը, չցանկանալով պաշտպան ունենալ, առաջադրված մեղադրանքում իրեն լիովին մեղավոր է ճանաչել և խնդրել է իր «նկատմամբ կիրառել արագացված դատաքննություն» (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 7-րդ, էջ 284):

10. 2010 թվականի օգոստոսի 24-ին Առաջին ատյանի դատարանի դատական նիստի նախապատրաստական մասում դատական նիստի քարտուղարը, դատարանին զեկուցելով կողմերի՝ դատարան ներկայանալու մասին, ներկայացած անձանց մեջ նշել է նաև պաշտպան Անահիտ Հովհաննիսյանին: Վերջինս արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու միջնորդություն է ներկայացրել, ինչից հետո նման միջնորդություններ են արվել ամբաստանյալների կողմից (տե՛ս Առաջին ատյանի դատարանի դատական նիստի ձայնագրային արձանագրության լազերային կրիչը և դատական նիստի արձանագրման համառոտագրումը, Քրեական գործ, հատոր 8-րդ, էջեր 53, 58):

Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է սակայն, որ դրանցում բացակայում են պաշտպան Անահիտ Հովհաննիսյանի իրավավիճակը հաստատելու համար ներկայացվող՝ անձը հաստատող փաստաթուղթը, փաստաբանների պալատի կողմից տրված՝ նրա փաստաբան լինելու հանգամանքը հաստատող փաստաթուղթը, ինչպես նաև որպես պաշտպան հանդես գալու՝ ամբաստանյալի ստորագրությամբ վավերացված փաստաթղթային հաստատումը կամ պաշտպան նշանակելու վերաբերյալ իրավասու մարմնի որոշումը:

Գործի նյութերում բացակայում է նաև որևէ տվյալ այն մասին, որ պաշտպան Ա.Հովհաննիսյանը ծանոթացել է քրեական գործի նյութերին (7 հատոր), իսկ ամբաստանյալներ Շ.Ամիրխանյանն ու Գ.Ֆարմանյանը արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը ներկայացրել են պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո:

11. Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռում արձանագրվել է. «Մինչև դատաքննությունն սկսվելը ամբաստանյալներ Շողակաթ Ամիրխանյանն ու Գառնիկ Ֆարմանյանը միջնորդեցին դատական քննությունն անցկացնել արագացված կարգով և հայտարարեցին, որ առաջադրված մեղադրանքն իրենց պարզ է, համաձայն են մեղադրանքի հետ, միջնորդությունը ներկայացրել են կամավոր, խորհրդակցել են պաշտպանի հետ, գիտակցում են արագացված կարգով դատաքննություն անցկացնելու հետևանքները» (տե՛ս Քրեական գործ, հատոր 8-րդ, էջեր 75-89):

Վճռաբեկ բողոքները քննվում են հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

12. Ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանի պաշտպանն իր բողոքում նշել է, որ ամբողջ քրեական գործի վարույթի ընթացքում խախտվել է Շ.Ամիրխանյանի պաշտպանության իրավունքը, որն առաջացրել է ծանր հետևանքներ:

13. Ի հիմնավորումն իր վերոնշյալ փաստարկի՝ առաջին բողոքաբերը նշել է, որ Առաջին ատյանի դատարանում Շ.Ամիրխանյանի շահերը պաշտպանել է փաստաբան Ա.Հովհաննիսյանը, որի հետ, սակայն, ո՛չ Շ.Ամիրխանյանը, ո՛չ Գ.Ֆարմանյանը և ո՛չ էլ նրանց հարազատները պայմանագիր չեն կնքել և չեն դիմել նրան իրավաբանական օգնություն ցույց տալու խնդրանքով: Փաստաբանը նախապես չի խորհրդակցել ամբաստանյալների հետ, չի ծանոթացել քրեական գործի նյութերին և չի կնքել իրավաբանական ծառայությունների մատուցման վճարովի կամ անվճար պայմանագիր:

Դատական պրակտիկա

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ Առաջին ատյանի դատարանը սեփական նախաձեռնությամբ երաշխավորել է փաստաբանին հանդես գալու որպես ամբաստանյալների պաշտպան՝ դրանով իսկ խախտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 69-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի և 70-րդ հոդվածի պահանջները:

14. Պաշտպանը փաստարկել է նաև, որ խախտվել են դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու նորմերը, մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375²-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջները:

Ի հիմնավորումն իր պնդման՝ առաջին բողոքաբերը նշել է, որ Առաջին ատյանի դատարանում իրականացվել է դատաքննության արագացված կարգ, սակայն Շ.Ամիրխանյանը չի ընկալել դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու հետևանքները, չի խորհրդակցել պաշտպանի հետ: Մինչդեռ Առաջին ատյանի դատարանը պետք է համոզվեր, թե արդյո՞ք պահպանվել են արագացված դատական քննություն իրականացնելու բոլոր նախադրյալները, մասնավորապես՝ ամբաստանյալներն ունեցե՞լ են արդյոք իրենց ընտրությամբ պաշտպան ունենալու, պաշտպանի հետ ազատորեն շփվելու և բազմադրվագ քրեական գործի բոլոր հանգամանքները քննարկելու հնարավորություն:

15. Ուստի, գտնելով, որ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար և վերաքննիչ քրեական դատարանի կողմից թույլ է տրված առերևույթ դատական սխալ, որը կարող է առաջացնել կամ առաջացրել է ծանր հետևանքներ, Շ.Ամիրխանյանի պաշտպանը խնդրել է բեկանել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 30-ի դատավճիռը, ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 24-ի որոշումը և գործն ուղարկել առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

16. Ամբաստանյալ Գ.Ֆարմանյանն իր բողոքում նշել է, որ ստորադաս դատարանները խախտել են «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով, ՀՀ Սահմանադրությամբ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված մի շարք նորմեր:

17. Ի հիմնավորումն իր փաստարկի՝ երկրորդ բողոքաբերը նշել է, որ Առաջին ատյանի դատարանում ինքն ընդունել է մեղքը, գոջացել է կատարած արարքի համար և խնդրել է գործը քննել արագացված դատական քննության կարգով՝ չնայած չի հասկացել արագացված դատաքննության հետևանքները, քանի որ իր պաշտպանի հետ չի խորհրդակցել և չի գիտակցել դրա էությունը: Վերաքննիչ դատարանում ինքը պնդել է վերաքննիչ բողոքի փաստարկները և խնդրել է իր նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել:

18. Երկրորդ բողոքաբերը նշել է նաև, որ Վերաքննիչ դատարանում չի կարողացել վիճարկել Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռով հաստատված որևէ փաստական հանգամանք, որովհետև գործը քննվել է արագացված դատաքննության կարգով, սակայն գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանը խախտել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 126-րդ և 127-րդ հոդվածների պահանջները, ապացույցները չի ենթարկել բազմակողմանի և օբյեկտիվ ստուգման, յուրաքանչյուր ապացույց չի գնահատել վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից: Դատարանը մանրամասն չի ուսումնասիրել և ճիշտ չի գնահատել գործում առկա փաստարկները:

19. Գտնելով, որ ստորադաս դատարանների կողմից թույլ են տրվել նյութական և դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումներ, որոնք ազդել են գործի ելքի վրա և առաջացրել են ծանր հետևանքներ՝ Գ.Ֆարմանյանը խնդրել է վճռաբեկ բողոքն ընդունել վարույթ, ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 24-ի որոշումը բեկանել, փոփոխել և իր նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

20. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով առկա է արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու կարգի ու պայմանների, արագացված դատաքննության կարգով գործի քննության վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնելու, ինչպես նաև գործով վարույթին պաշտպանի մասնակցության հիմքերի հետ կապված օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է նաև, որ վճռաբեկ բողոքներում վկայակոչված՝ դատավարական իրավունքի ենթադրյալ խախտումները փոխկապակցված են. ամբաստանյալների պաշտպանության իրավունքի ենթադրյալ խախտումը հետևանք է Առաջին ատյանի դատարանի կողմից արագացված դատական քննություն անցկացնելու կարգի ու պայմանների ենթադրյալ խախտման: Ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առաջին հերթին անհրաժեշտ է քննության առնել Առաջին ատյանի դատարանի կողմից արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելիս թույլ տված դատավարական իրավունքի ենթադրյալ խախտման հարցը:

I. Արագացված կարգով գործի քննությունը.

21. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է՝ Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի վերաբերյալ գործն արագացված դատական քննության կարգով քննելիս Առաջին ատյանի դատարանը թույլ է տվել արդյոք դատավարական իրավունքի խախտում:

22. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375¹-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Եթե մեղադրողը մեղադրական եզրակացությունում չի առարկել արագացված կարգ կիրառելու դեմ, ապա ամբաստանյալը կամ մեղադրյալն իրեն առաջադրված մեղադրանքի հետ համաձայնվելու դեպքում իրավունք ունի միջնորդելու արագացված դատական քննության կարգ կիրառելու մասին այն հանցագործություններով, որոնց համար ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված պատիժը չի գերազանցում 10 (տասը) տարի ժամկետով ազատազրկումը:

Սինչև դատաքննությունն սկսելը մեղադրողը դատարանի առաջարկությամբ կարող է իր դիրքորոշումը փոխել, թեպետ արագացված կարգ կիրառելու դեմ առարկել է մեղադրական եզրակացությունում»:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է.

«Սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված դեպքում դատարանը կիրառում է դատական քննության արագացված կարգ, եթե՝

- 1) ամբաստանյալը գիտակցում է իր կողմից ներկայացված միջնորդության բնույթը և հետևանքները, և
- 2) միջնորդությունը ներկայացված է կամավոր, և
- 3) պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո, եթե ամբաստանյալն ունի այդպիսին»:

Մեջբերված հոդվածի բովանդակության վերլուծությունից երևում է, որ դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու հիմքն ամբաստանյալի կամ մեղադրյալի կողմից իրեն առաջադրված մեղադրանքի ամբողջ ծավալի հետ համաձայնվելն է: Այլ կերպ՝ դատական քննության արագացված կարգ կիրառվում է այն դեպքում, երբ մեղադրյալը կամ ամբաստանյալը համաձայն է կատարված արարքի փաստական հանգամանքների, մեղքի ձևի, շարժառիթների, արարքի իրավական գնահատականի, ինչպես նաև պատճառված վնասի բնույթի ու չափի վերաբերյալ մեղադրական եզրակացության մեջ առկա ենթադրության հետ:

23. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը միաժամանակ կարգավորել է այն դեպքերը, երբ ամբաստանյալը կամ մեղադրյալը համաձայն է առաջադրված մեղադրանք-

Դատական պրակտիկա

քին, սակայն միևնույն ժամանակ հարուցված է քաղաքացիական հայց:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375¹-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն. «Եթե տվյալ գործով հարուցված է նաև քաղաքացիական հայց, և ամբաստանյալը (մեղադրյալը) կամ քաղաքացիական պատասխանողը ընդունում է այն, ապա դատարանը դատավճռով բավարարում է նաև քաղաքացիական հայցը, եթե այն չի հակասում օրենքին: Այդ դեպքում դատարանը պետք է լրացուցիչ պարզի, թե արդյոք հայցի ընդունումը կամավոր է, և արդյոք այն վերաբերում է այլ անձանց իրավունքներին: Դատարանը, գտնելով, որ հայցի ընդունումը հակասում է օրենքին կամ կամավոր չէ կամ վերաբերում է այլ անձանց իրավունքներին, հայցը թողնում է առանց քննության՝ քաղաքացիական հայցվորին բացատրելով քաղաքացիական դատավարության կարգով հայց ներկայացնելու նրա իրավունքը: Իսկ այն դեպքում, երբ ամբաստանյալը կամ քաղաքացիական պատասխանողը քաղաքացիական հայցը չի ընդունում, ապա դատարանը քաղաքացիական հայցը թողնում է առանց քննության՝ քաղաքացիական հայցվորին բացատրելով քաղաքացիական դատավարության կարգով հայց ներկայացնելու նրա իրավունքը»:

24. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 22-23-րդ կետերում շարադրված իրավական վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատական քննության արագացված կարգի կիրառման համար, ի թիվս այլոց, անհրաժեշտ են հետևյալ պայմանները.

1) ամբաստանյալը կամ մեղադրյալն իր միջնորդության մեջ հայտարարել է առաջադրված մեղադրանքի հետ համաձայն լինելու և արագացված դատական քննության կարգ կիրառելու մասին,

2) ամբաստանյալը կամ մեղադրյալը գիտակցում է իր ներկայացրած միջնորդության բնույթն ու հետևանքները,

3) միջնորդությունը ներկայացված է կամավոր, պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375² -րդ հոդվածով նախատեսված ժամանակահատվածում, այն է՝ քրեական գործը դատարան ուղարկելու պահից մինչև դատաքննությունն սկսվելը,

4) մեղադրողը չի առարկում արագացված կարգ կիրառելու դեմ,

5) անձը մեղադրվում է այնպիսի հանցանք գործելու մեջ, որի համար նախատեսված պատիժը չի գերազանցում 10 տարի ժամկետով ազատազրկումը:

25. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերը շարադրված պայմանների հետ մեկտեղ, դատական քննության արագացված կարգի կիրառման համար անհրաժեշտ է նաև հետևյալ պայմանների առկայությունը.

1) դատարանը ճշտել է դատական քննության արագացված կարգի կիրառման կապակցությամբ տուժողի դիրքորոշումը (տե՛ս Տիգրան Քամայանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի ԵՇԳ/0097/01/09 որոշման 19-րդ կետը).

2) ամբաստանյալը կամ մեղադրյալը անչափահաս չէ և ենթադրյալ հանցանքը կատարելու պահին նրա տասնութ տարին լրացած է եղել.

3) բացակայում են քրեական գործը կարճելու հիմքերը:

26. Սույն որոշման 24-25-րդ կետերում թվարկված պայմաններից որևէ մեկի բացակայության դեպքում դատական քննության արագացված կարգի կիրառումն անթույլատրելի է: Այլ կերպ՝ միայն նշված բոլոր պայմանների համակցությունն է դատարանին իրավունք տալիս դատավճիռ կայացնել՝ առանց ընդհանուր կարգով դատական քննություն անցկացնելու: Ուստի, դատական քննության արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը մերժելու հիմք են՝

1) մեղադրողի համաձայնության բացակայությունը,

2) առաջադրված մեղադրանքի հետ ամբաստանյալի կամ մեղադրյալի մասնակի համաձայնությունը,

3) ամբաստանյալին կամ մեղադրյալին մեղսագրվող հանցագործության՝ առանձնապես ծանր լինելը,

4) ամբաստանյալի կամ մեղադրյալի կողմից միջնորդությունը ներկայացվել է ճնշման տակ, այսինքն՝ հարկադրաբար,

5) ամբաստանյալը կամ մեղադրյալը չի գիտակցում ներկայացված միջնորդության բնույթն ու հետևանքները:

27. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 22-26-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ եթե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375¹-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերում ամրագրված և սույն որոշման 23-րդ կետում թվարկված պայմաններից որևէ մեկը չի պահպանվել, ապա դատարանը պետք է որոշում կայացնի արագացված դատական քննություն չկիրառելու և ընդհանուր կարգով դատաքննություն անցկացնելու մասին:

28. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375²-րդ հոդվածն ամրագրել է միջնորդությունը ներկայացնելու կարգը: Նշված հոդվածի համաձայն.

«1. Ամբաստանյալը (մեղադրյալը) դատական քննության արագացված կարգով անցկացնելու միջնորդություն կարող է ներկայացնել քրեական գործը դատարան ուղարկելու պահից մինչև դատաքննությունն սկսվելը:

2. Ներկայացված միջնորդությունը դատարանում պետք է հաստատվի պաշտպանի ներկայությամբ և նրա հետ խորհրդակցելուց հետո: Այն դեպքում, երբ ամբաստանյալը (մեղադրյալը) ներկայացրել է արագացված կարգ կիրառելու միջնորդություն և չունի պաշտպան, ապա դատարանը պարտավոր է ամբաստանյալին ապահովել պաշտպանով: Եթե ամբաստանյալին հնարավոր չէ անհապաղ ապահովել պաշտպանով, ապա դատարանը պաշտպանի մասնակցությունն ապահովելու նպատակով դատական նիստը հետաձգում է: Եթե ամբաստանյալը հրաժարվում է պաշտպան ունենալուց, ապա դատարանը արագացված կարգ կիրառելու միջնորդությունը մերժում է՝ անցնելով ընդհանուր կարգով գործի քննությանը»:

Արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու և դատավճիռ կայացնելու կարգն ամրագրած՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375³-րդ հոդվածը սահմանում է.

«(...)

2. Դատական քննությունն արագացված կարգով անցկացնելու մասին ամբաստանյալի միջնորդության քննությունն սկսվում է մեղադրողի կողմից ամբաստանյալին առաջադրված մեղադրանքի ներկայացմամբ:

3. Դատավորը հարցեր է տալիս ամբաստանյալին համոզվելու համար՝ պարզ է արդյոք նրան առաջադրված մեղադրանքը, համաձայն է արդյոք նա մեղադրանքի հետ, պնդում է արդյոք արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու մասին միջնորդությունը, արդյոք միջնորդությունը ներկայացվել է կամավոր, մինչև միջնորդությունը ներկայացնելն արդյոք խորհրդակցել է պաշտպանի հետ (եթե ամբաստանյալն ունի այդպիսին), գիտակցում է արդյոք արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու հետևանքները:

4. Հարցերի արդյունքում դատարանը, համոզվելով, որ առկա են սույն օրենսգրքի 375¹-րդ հոդվածով նախատեսված պայմանները, որոշում է կայացնում արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու մասին: Հակառակ դեպքում դատական քննությունն իրականացվում է ընդհանուր կարգով:

(...):»:

29. Դատական քննության արագացված կարգի կիրառումը կանոնակարգող՝ վերը շարադրված նորմերի բովանդակությունից երևում է, որ արագացված կարգ կիրառելու միջնորդություն ներկայացնելու իրավունքը վերապահված է ամբաստանյալին (մեղադրյալին), այն էլ՝ միայն պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո: Բացի այդ, մինչև միջնորդությունը ներկայացնելը պաշտպանի հետ խորհրդակցելը չպետք է կրի ձևական բնույթ. խորհրդակցելու նպատակն այն է, որպեսզի ամբաստանյալին (մեղադրյալին) հանգամանորեն պարզաբանվի արագացված կարգով դատաքննություն անցկացնելու էությունը,

Դատական պրակտիկա

հետևանքները, դատավճիռ կայացնելու և այն բողոքարկելու կարգը: Ընդ որում, մինչև խորհրդակցելը պաշտպանը պետք է ծանոթանա գործի նյութերին և համոզված լինի, որ իր պաշտպանյալի մեղադրանքը հիմնավորված է և հաստատվում է գործով հավաքված ապացույցներով:

30. Սույն գործի նյութերից երևում է, որ նախաքննության ընթացքում Շ.Ամիրխանյանը և Գ.Ֆարմանյանը պաշտպան չեն ունեցել: Քրեական գործի նյութերին ծանոթանալիս նույնպես նրանք պաշտպան ունենալ չեն ցանկացել և իրենց մեղավոր ճանաչելով՝ խնդրել են կիրառել արագացված դատաքննություն (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ և 9-րդ կետերը): Հետևաբար, այս պարագայում խոսք չէր կարող լինել պաշտպանի հետ խորհրդակցելու մասին:

Առաջին ատյանի դատարանում որպես ամբաստանյալներ Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի պաշտպան է ներկայացվել Անահիտ Հովհաննիսյանը, ով արագացված կարգի կիրառման միջնորդություն է ներկայացրել, ինչից հետո նման միջնորդություններ են արվել ամբաստանյալների կողմից: Չնայած վերոնշյալ հանգամանքներին՝ Առաջին ատյանի դատարանը դատավճռում նշել է, որ ամբաստանյալները խորհրդակցել են պաշտպանի հետ և գիտակցում են արագացված դատական քննություն անցկացնելու հետևանքները (տե՛ս սույն որոշման 10-11-րդ կետերը):

31. Սույն որոշման 21-29-րդ կետերում շարադրված իրավանորմերի և իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 30-րդ կետերում շարադրված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի վերաբերյալ գործն արագացված դատական քննության կարգով քննելիս Առաջին ատյանի դատարանը թույլ է տվել դատավարական իրավունքի խախտում, որը դրսևորվում է արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու կարգի ու պայմանների, արագացված դատաքննության կարգով գործի քննության վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնելու, ինչպես նաև գործով վարույթին պաշտպանի մասնակցության հիմքերի վերաբերյալ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների անտեսման ձևով:

II. Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանության իրավունքի ենթադրյալ խախտումը.

32. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված երկրորդ իրավական հարցը հետևյալն է՝ Առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում խախտվե՞լ է արդյոք Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանության իրավունքը:

33. ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք: Օրենքով նախատեսված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում պետական միջոցների հաշվին:

Յուրաքանչյուր ոք ունի ձերբակալման, խափանման միջոցի ընտրման կամ մեղադրանքի առաջադրման պահից իր ընտրությամբ պաշտպան ունենալու իրավունք:

(...):»

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է.

«Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

(...)

բ) բավարար ժամանակ ու հնարավորություններ՝ իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար,

գ) պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու հա-

մար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա պահանջում են արդարադատության շահերը,

(...):»:

Պաշտպանության իրավունքին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է *Ն. Պողոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ և դիրքորոշում հայտնել այն մասին, որ «(...) ՀՀ ներպետական օրենսդրության իմաստով կասկածյալն ունի պաշտպանության իրավունք: Կասկածյալի պաշտպանության իրավունքը նրան վերապահված դատավարական իրավունքների ամբողջությունն է, որը նրան հնարավորություն է տալիս հանդես գալ որպես դատավարության ինքնուրույն սուբյեկտ, լրիվ կամ մասնակիորեն հերքել իրեն վերագրվող հանցանքը կատարած լինելու պնդումը, ինչպես նաև պաշտպանել իր իրավունքներն ու օրինական շահերը: Պաշտպանության իրավունքը, որպես կասկածյալին վերապահված իրավունքների համակցություն, կասկածյալին հնարավորություն է տալիս իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն իրականացնել ինչպես անձամբ, այնպես էլ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով նշանակված պաշտպանի միջոցով: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով կասկածյալի պաշտպանության իրավունքի իրականացման փաստացի հնարավորության ապահովման պարտականությունը կրում է վարույթն իրականացնող մարմինը:

Պաշտպանության իրավունքը քրեական դատավարության հիմնարար սկզբունքներից մեկն է: Բացի այդ, այն հանդիսանում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված «զենքերի հավասարության» և ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ ամրագրված մրցակցության սկզբունքների ապահովման կարևորագույն երաշխիք» (տե՛ս Նորիկ Պողոսյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի ՀՅԲԲԳ-2/0153/01/08 որոշման 25-րդ կետը):

34. *Ն. Պողոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ անդրադառնալով քրեական վարույթին պաշտպանի պարտադիր մասնակցության խնդրին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «(...) վարույթն իրականացնող մարմինը կասկածյալի ընտրած փաստաբանին ներգրավում է որպես պաշտպան: Այս դեպքում պաշտպանին վարույթ ներգրավելու հիմքը կասկածյալի ստորագրությամբ վավերացված փաստաթղթային հաստատումն է: Եթե կասկածյալը չունի պաշտպան և վարույթն իրականացնող մարմինն չի ներկայացնում որևէ փաստաբանի, ապա այդ դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը ՀՀ փաստաբանների պալատից պահանջում է որևէ փաստաբանի նշանակել պաշտպան. պաշտպանի ընտրության և նշանակման իրավասություն քննիչը չունի: ՀՀ փաստաբանների պալատի նշանակումից հետո պաշտպանը քրեական վարույթն իրականացնող մարմնին ներկայացնում է պաշտպան նշանակելու վերաբերյալ ՀՀ փաստաբանների պալատի որոշումը:

ՀՀ քրեադատավարական օրենքում մման պահանջի և ընթացակարգի սահմանումը նպատակ է հետապնդում ապահովել կասկածյալի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը՝ դրանով իսկ նպաստելով քրեական գործի արդարացի քննությանն ու լուծմանը, ինչպես նաև բացառել վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից իր նախաձեռնությամբ որևէ մեկին որպես պաշտպան երաշխավորելը» (տե՛ս Նորիկ Պողոսյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշման 27-րդ կետը):

35. Չարգացնելով *Ն. Պողոսյանի* վերաբերյալ որոշման մեջ շարադրված վերոնշյալ դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քրեական գործով վարույթի ընթացքում կասկածյալին և մեղադրյալին պաշտպան ընտրելու, հրավիրելու իրավունքի ընձեռումն ամենից առաջ նպատակ է հետապնդում ապահովել վերջիններիս պաշտպանության իրավունքի իրացումը: Ընդ որում, պաշտպանի ընտրությունը ոչ միայն իրավաբանական նշանակություն ունեցող ակտ է, այլ նաև ունի բարոյական նշանակություն, որի էությունը պաշտպանի և պաշտպանյալի միջև վստահության անհրաժեշտ մթնոլորտի ստեղծումն է:

Այսպիսով, ՀՀ օրենսդրության մեջ ամրագրված է «պաշտպանի անհատական հրա-

Դատական պրակտիկա

վիրման սկզբունքը», որի խախտումը պետք է դիտել որպես կասկածյալի, մեղադրյալի, ամբաստանյալի պաշտպանության իրավունքի ոտնահարում:

36. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Շ.Ամիրխանյանը խնդրել է դատարանին իրեն տրամադրել հանրային պաշտպան (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանի դատական նիստի նախապատրաստական մասում նույնպես ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանը դիմել է հանրային պաշտպան ունենալու խնդրանքով և ցանկացել է անվճար նշանակված պաշտպան: Դատարանը որպես պաշտպան երաշխավորել է Անահիտ Հովհաննիսյանին, որը մինչ այդ որևէ առնչություն չի ունեցել տվյալ քրեական գործի հետ, իսկ ամբաստանյալներ Շ.Ամիրխանյանը և Գ.Ֆարմանյանը նրան ընդհանրապես չեն ճանաչել: Երբ նա որպես պաշտպան ներկայացել է ամբաստանյալներին, Շ.Ամիրխանյանը հայտնել է, որ նրան առաջին անգամ է տեսնում և խնդրել է դատարանին, որ Ա.Հովհաննիսյանն անպայման ծանոթանա գործի նյութերին: Այս պայմաններում Ա.Հովհաննիսյանն ստանձնել է Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանությունը: Ընդ որում, անտեսվել է պաշտպանի՝ գործի նյութերին ծանոթանալու մասին ամբաստանյալ Շ.Ամիրխանյանի խնդրանքը և առանց 7 հատորանոց գործի նյութերին ծանոթանալու, համոզված չլինելով, որ իր պաշտպանյալների մեղադրանքը գործի նյութերով հաստատված է, առանց նրանց հետ խորհրդակցելու, Ա.Հովհաննիսյանը միջնորդել է կիրառել դատական քննության արագացված կարգ (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը):

37. Ն.Պողոսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ սահմանված և սույն որոշման 33-35-րդ կետերում վերահաստատված իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո գնահատելով սույն որոշման 33-րդ կետում մեջբերված փաստական հանգամանքները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում խախտվել է Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանության իրավունքը: Մասնավորապես, վերջիններս ոչ միայն գրկվել են իրենց ընտրած պաշտպանի միջոցով իրենց պաշտպանելու կամ անվճար պաշտպան ունենալու իրավունքից, այլև նրանց բավարար ժամանակ և հնարավորություն չի տրվել իրենց պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար:

38. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ փաստաբան Ա.Հովհաննիսյանն ապօրինի է ներգրավվել սույն գործով վարույթին: Ինչպես երևում է դատական նիստի ձայնագրառումից և արձանագրման համառոտագրումից, դատական նիստի նախապատրաստական մասում դատական նիստի քարտուղարը կողմերի՝ դատարան ներկայանալու մասին զեկուցելիս ներկայացրած անձանց մեջ նշել է նաև պաշտպան Անահիտ Հովհաննիսյանին: Սակայն դատարան չեն ներկայացվել և գործի նյութերում չկան Ա.Հովհաննիսյանի անձը հաստատող փաստաթուղթը և փաստաբանների պալատի կողմից տրված՝ նրա փաստաբան լինելու հանգամանքը հաստատող փաստաթուղթը: Բացակայում են նաև որպես պաշտպան հանդես գալու՝ ամբաստանյալների ստորագրությամբ վավերացված փաստաթղթային հաստատումը կամ պաշտպան նշանակելու վերաբերյալ իրավասու մարմնի որոշումը (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը):

39. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 32-38-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում խախտվել է Շ.Ամիրխանյանի և Գ.Ֆարմանյանի պաշտպանության իրավունքը: Սույն գործով փաստաբան Ա.Հովհաննիսյանի մասնակցությունը կրել է անօրինական բնույթ, քանի որ նա քրեական գործով վարույթին մասնակցել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված կարգի խախտմամբ:

40. Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Առաջին ատյանի դատարանի կողմից անտեսվել են դատական քննության արագացված կարգի կիրառման պայմանները, միջնորդություն ներկայացնելու և արագացված կարգով դատական քննություն անցկացնելու կարգը սահմանած ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375¹-րդ, 375²-րդ և 375³-րդ հոդվածների, պաշտպանի՝ վարույթին մասնակցելու հիմքերը, պաշտպանի կողմից իր իրավավիճակի հաստատումը կարգավորող ՀՀ քրեա-

կան դատավարության օրենսգրքի 70-րդ և 71-րդ հոդվածների, ինչպես նաև արդար դատաբնության իրավունքն ամրագրած «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջները, որոնք հանգեցրել են ամբաստանյալների պաշտպանության իրավունքի խախտման:

41. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի համաձայն. «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա»:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն որոշման 37-րդ և 38-րդ կետերում արձանագրված խախտումները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի իմաստով քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են, որոնք կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա:

Սույն հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն. «Դատավճիռը բոլոր դեպքերում ենթակա է բեկանման, եթե (...) այլ կերպ խախտվել է մեղադրյալի՝ պաշտպան ունենալու իրավունքը»: Ուստի, սույն գործով դատական ակտերը պետք է բեկանել և գործն ուղարկել Առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

42. Ինչ վերաբերում է պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու վերաբերյալ ամբաստանյալ Գ.Ֆարմանյանի բողոքում առկա պահանջին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրան հնարավոր է անդրադառնալ միայն սույն որոշման 40-րդ կետում արձանագրված դատավարական և կոնվենցիոն խախտումները վերացնելուց հետո:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Պաշտպան Ա.Զուվանովայի վճռաբեկ բողոքը բավարարել ամբողջությամբ, իսկ ամբաստանյալ Գ.Ֆարմանյանի վճռաբեկ բողոքը՝ մասնակիորեն: Ամբաստանյալ Շողակաթ Ժուլվերնի Ամիրխանյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 325-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և ամբաստանյալ Գառնիկ Մարտինի Ֆարմանյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 30-ի դատավճիռը և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 24-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԱՂԱԶՆՈՒՄԻ ԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱԾ (ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2011 թվականի մարտի 4-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական դատարանի 23.07.2010 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ հայցի Ալեքսանդր Դերձակյանի ընդդեմ Կոմիտեի՝ միջամտող ոչ իրավաչափ վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին, ինչպես նաև ըստ Կոմիտեի հայցի ընդդեմ Ալեքսանդր Դերձակյանի՝ տուգանքի, պետական տուրքի գումարների բռնագանձման և մաքսային պարտավորության կատարմանը պարտավորեցնելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Ալեքսանդր Դերձակյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Կոմիտեի հետաքննության վարչության 05.06.2009 թվականի որոշումը:

Դիմելով դատարան՝ Կոմիտեն պահանջել է Ալեքսանդր Դերձակյանից բռնագանձել Կոմիտեի հետաքննության վարչության պետի 05.06.2009 թվականի որոշմամբ նշանակված վարչական տույժի և պետական տուրքի գումարները, նաև պարտավորեցնել կատարելու մաքսային պարտավորությունը:

ՀՀ վարչական դատարանի 13.08.2009 թվականի որոշմամբ նշված գործերը միացվել են մեկ վարույթում:

ՀՀ վարչական դատարանի 23.07.2010 (այսուհետ՝ Դատարան) թվականի վճռով Ալեքսանդր Դերձակյանի հայցը բավարարվել է, իսկ Կոմիտեի հայցը բավարարվել է մասնակիորեն: Վճռվել է անվավեր ճանաչել Կոմիտեի հետաքննության վարչության պետի 05.06.2009 թվականի՝ վարչական տույժ նշանակելու մասին որոշումը: Միաժամանակ, Ալեքսանդր Դերձակյանը պարտավորեցվել է ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 40-րդ հոդվածի դրույթներին համապատասխան «Յագուար» մակնիշի ZZZ 500 պետհամարանիշի ավտոմեքենան վերահայտարարագրել «ներմուծում» ազատ շրջանառության համար» կամ «վերաներմուծում» մաքսային ռեժիմով: Կոմիտեի հայցը մնացած մասով մերժվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կոմիտեն:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վարչական դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 37-րդ, 38-րդ, 39-րդ, 198-րդ հոդվածների պահանջները, խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վարչական դատարանի կողմից հաստատվել է այն փաստը, որ «Յագուար» մակնիշի ավտոմեքենան Ալեքսանդր Դերձակյանի կողմից հանձնվել է վարելու այլ անձի՝ Գեորգի Դերձակյանին: Սակայն մի շարք իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում Դատարանը եկել է այն եզրահանգման, որ «տրանսպորտային միջոցը միայն վարելու համար այլ անձի հանձնելը չի կարող դիտվել ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով սահմանված

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

կանոնների խախտում»:

Դատարանը «հանձնել» հասկացությունը դիտարկել է երկու տեսանկյունից՝ ա) որպես ֆիզիկական գործողություն և բ) որպես իրավական կատեգորիա՝ իր հետևանքներով:

Դատարանը եկել է այն եզրահանգման, որ մաքսային հսկողության տակ գտնվող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների ֆիզիկական հանձնումն այլ անձանց, եթե չի խոչընդոտել մաքսային հսկողության և վերահսկողության իրականացմանը, չի հանգեցնում ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով նախատեսված մաքսային կանոնների խախտմանը: Ըստ Դատարանի՝ մաքսային կանոնների խախտում կարող է առաջացնել միայն այնպիսի հանձնումը, որը հանգեցնում է իրավական հետևանքի, մասնավորապես, դժվարացնում կամ կարող է դժվարացնել «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմով ներմուծված ապրանքների նույնականացման գործընթացը՝ «վերաարտահանում» մաքսային ռեժիմով հայտարարագրելիս:

Վճռի պատճառաբանական մասում «հանձնման» հասկացությունը մեկնաբանելիս Դատարանն այն մեկնաբանել է յուրովի, մասնավորապես՝ այդ գործողությունը կապելով որոշակի հետևանքների առաջացման հետ:

Դատարանն իր եզրահանգումներում սխալ մեկնաբանություն է տվել «հանձնման» գործողությանը նաև այն առումով, որ մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքներն ու տրանսպորտային միջոցները հենց այլ անձի հանձնելու փաստն ինքնին դժվարացնում է մաքսային հսկողության իրականացումը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Դատարանի 23.07.2010 թվականի վճիռը և այն փոփոխել՝ Կոմիտեի միջամտող ոչ իրավաչափ վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու վերաբերյալ Ալեքսանդր Գերձակյանի հայցապահանջը մերժել, իսկ Կոմիտեի հայցը բավարարել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Ալեքսանդր Գերձակյանը 18.04.2009 թվականին Բագրատաշենի մաքսային կետով F-20531 ԲՄՀ-ով «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմով, 30 օր ժամկետով Հայաստանի Հանրապետության տարածք է ներմուծվել «Յագուար» մակնիշի ZZZ 500 պետհամարանիշի ավտոմեքենան (գ.թ.74, 75, 76):

2. «Յագուար» մակնիշի ZZZ 500 պետհամարանիշի ավտոմեքենան գտնվում է մաքսային հսկողության ներքո (գ.թ. 136-138):

3. Ալեքսանդր Գերձակյանի ավտոմեքենան վարել է նրա որդին՝ Գեորգի Գերձակյանը: Ալեքսանդր Գերձակյանի նկատմամբ 06.05.2009 թվականին Կոմիտեի հետաքննության վարչությունում կազմվել է մաքսային կանոնների խախտման վերաբերյալ արձանագրություն՝ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի հատկանիշներով (գ.թ.31):

4. «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» 05.06.2009 թվականի որոշմամբ Ալեքսանդր Գերձակյանը ճանաչվել է զանցառու՝ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով և տուգանվել մաքսային հսկողության ներքո գտնվող և առանց մաքսային մարմնի թույլտվության այլ անձի հանձնած «Յագուար» մակնիշի ZZZ 500 պետհամարանիշի ավտոմեքենայի մաքսային արժեքի հիսուն տոկոսի չափով՝ 5.638.800 ՀՀ դրամ (գ.թ. 27-29):

5. Ալեքսանդր Գերձակյանը տրանսպորտային միջոցը սահմանված ժամկետում չի արտահանել, միևնույն ժամանակ այդ ապրանքն արտահանման համար սահմանված ժամկետի լրանալուն հաջորդող տասն օրվա ընթացքում չի վերահայտարարագրել «ներմուծում» ազատ շրջանառության համար» կամ «վերաներմուծում» մաքսային ռեժիմով:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը վերը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է մասնակիորեն հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 37-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմը կարգավորում է ապրանքների հետագա արտահանման պայման-

Դատական պրակտիկա

նով ներմուծումը Հայաստանի Հանրապետության մաքսային տարածք: Նույն օրենսգրքի 39-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «Ժամանակավոր ներմուծում» ռեժիմով ներմուծման ժամկետները հսկվում են մաքսային մարմինների կողմից:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 139-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքները և տրանսպորտային միջոցները, ըստ մաքսային ռեժիմների, գտնվում են մաքսային հսկողության տակ, ընդ որում «Ժամանակավոր ներմուծում» և «Ժամանակավոր ներմուծում՝ վերամշակման համար» ռեժիմների դեպքում մաքսային հսկողության տակ են գտնվում ներմուծման պահից մինչև այլ մաքսային ռեժիմով բացթողման պահը:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ մաքսային կանոնների խախտում է համարվում անձի կողմից կատարված անօրինական գործողությունը կամ անգործությունը, որն ուղղված է Հայաստանի Հանրապետության մաքսային օրենսդրությամբ և մաքսային ոլորտին առնչվող Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների մաքսային հսկողության և մաքսային ձևակերպման սահմանված կարգի դեմ, և որի համար նույն օրենսգրքով նախատեսված է պատասխանատվություն: Նույն հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է, որ ֆիզիկական և պաշտոնատար անձինք մաքսային կանոնները դիտավորյալ կամ անգոյություն խախտելու համար ենթակա են պատասխանատվության:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի համաձայն՝ մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքներն առանց մաքսային մարմնի թույլտվության հանձնելը, օտարելը, ոչնչացնելը կամ կորցնելը՝ առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ այդ ապրանքների մաքսային արժեքի հիսուն տոկոսի չափով:

Վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներում անդրադարձել է վերը նշված հոդվածների իրավական վերլուծությանը:

Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ «Ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմի ներքո ներմուծված ապրանքները և տրանսպորտային միջոցները ներմուծման պահից մինչև այլ մաքսային ռեժիմով բացթողման պահը գտնվում են մաքսային հսկողության տակ, և այդ ժամանակահատվածում առանց մաքսային մարմնի թույլտվության նշված ապրանքները կամ տրանսպորտային միջոցներն այլ անձի հանձնելը որակվում է մաքսային կանոնների խախտում, և նման իրավախախտում կատարած անձը ենթակա է պատասխանատվության ապրանքների կամ տրանսպորտային միջոցների մաքսային արժեքի հիսուն տոկոսի չափով տուգանքի տեսքով (տես Արթուր Մարտիրոսյանի հայցն ընդդեմ ՀՀ կառավարությանն առնչվող մաքսային պետական կոմիտեի՝ կոմիտեի հետաքննության և իրավաբանական վարչության պետի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» 10.07.2008 թվականի որոշումն անվավեր ճանաչելու, ավտոմեքենան «Ապավեն» ՍՊԸ-ի մաքսային պահեստ հանձնելու հետևանքով մեքենայի պահպանության արժեքը վճարելուց ազատելու պահանջների մասին, ինչպես նաև Կոմիտեի հայցն ընդդեմ Արթուր Մարտիրոսյանի՝ տուգանքի և պետական տուրքի գումարները բռնագանձելու պահանջի մասին վարչական գործով Վճռաբեկ դատարանի 13.02.2009 թվականի թիվ ՎԳ/4709/05/08 որոշումը):

Սույն գործի փաստերից հետևում է, որ Ալեքսանդր Գերձակյանը Հայաստանի Հանրապետության տարածք է ներմուծել «Յագուար» մակնիշի ZZZ 500 պետհամարանիշի ավտոմեքենան, որը 22.04.2009 թվականին՝ ժամը 19.00-ի սահմաններում, գտնվել է քաղաքացի Գեորգի Գերձակյանի տիրապետման ներքո, ինչն էլ պարզվել է ՀՀ ոստիկանության պետավտոտեսչության և Կոմիտեի մաքսանենգության դեմ պայքարի վարչության աշխատակիցների համատեղ միջոցառումների իրականացման ժամանակ: Գործում առկա Գեորգի Գերձակյանի կողմից տրված 25.04.2009 թվականի բացատրության համաձայն՝ Գեորգի Գերձակյանն ունեցել է հոր՝ Ալեքսանդր Գերձակյանի կողմից տրված հավատարմագիր:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Ալեքսանդր Գերձակյանի կողմից ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով նախատեսված զանցանք կատարած լինելու փաստը հաստատված համարելու համար անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք Ալեքսանդր Գեր-

ձակյանի կողմից «Յագուար» մակնիշի ZZZ 500 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հանձնվել է Գեորգի Դերձակյանին, թե ոչ:

Սույն գործով Դատարանը, պատճառաբանելով, որ Ալեքսանդր Դերձակյանի կողմից ավտոմեքենան Գեորգի Դերձակյանին միայն վարելու համար հանձնելը չի կարող դիտարկվել որպես մաքսային կանոնների խախտում, քանի որ հանձնման այդ եղանակով մաքսային մարմինների համար մաքսային հսկողության տակ գտնվող ապրանքի նկատմամբ մաքսային հսկողություն իրականացնելու հարցում որևէ խոչընդոտ չի հարուցվել, այն դուրս չի եկել մաքսային մարմնի վերահսկողությունից, քանի որ, թե այն ժամանակ և թե ներկայումս տրանսպորտային միջոցը գտնվել և գտնվում է ՀՀ մաքսային տարածքում և ՀՀ մաքսային մարմինների վերահսկողության ներքո, գտել է, որ այդ հանձնումը համարվում է ֆիզիկական գործողություն և չի կարող առաջացնել ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով նախատեսված պատասխանատվություն:

Սիւստանակ Դատարանն արձանագրել է, որ եթե ավտոտրանսպորտային միջոցների հանձնումը չի խոչընդոտում ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 138-րդ և 139-րդ հոդվածների կանոնակարգումների համադրմամբ մաքսային մարմինների կողմից իրականացվող մաքսային հսկողության իրականացմանը, ապա այդ հանձնումը համարվում է ֆիզիկական գործողություն և չի կարող առաջացնել 198-րդ հոդվածով նախատեսված պատասխանատվություն:

Բացի այդ, Դատարանը նշել է, որ տրանսպորտային միջոցներն առանց մաքսային մարմնի թույլտվության մասնակի կամ ամբողջությամբ հանձնելն այլ անձի կողմից կատարվելի խախտում միայն այդ հանձնմամբ մաքսային հսկողության տակ գտնվող ապրանքի մաքսային մարմնի վերահսկողությունից դուրս մնալու պարագայում: Հակառակ դեպքում փոխադրամիջոցների խափանման դեպքում տեխսպասարկման կետի արհեստավորին հանձնելը կամ կայանման նպատակով գիշերային ավտոկայանատեղիի պահակին հանձնելը, կամ ավտովագման կետի աշխատակցին հանձնելը (ֆիզիկական հանձնում) ևս կհամարվի խախտում, իսկ այդպիսի մոտեցումը կհակասի ՀՀ Սահմանադրությամբ և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով երաշխավորված գույքը պահպանելու, օգտագործելու և տնօրինելու կանոններին:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի «ժգ» կետի համաձայն՝ մաքսային հսկողություն է համարվում Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով և այլ իրավական ակտերով, ինչպես նաև միջազգային պայմանագրերով ամրագրված դրույթների պահպանման նպատակով մաքսային մարմինների կողմից իրականացվող միջոցառումների համակարգը:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման կարգի պահպանումն ապահովելու նպատակով իրականացվում է մաքսային հսկողություն: Մաքսային հսկողության ենթակա են Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով տեղափոխվող բոլոր ապրանքներն ու տրանսպորտային միջոցները, եթե սույն օրենսգրքով այլ բան նախատեսված չէ:

Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ մաքսային հսկողությունն իրականացվում է մաքսային մարմինների պաշտոնատար անձանց կողմից՝

ա) մաքսային նպատակներով անհրաժեշտ տեղեկությունների և փաստաթղթերի ստուգմամբ.

բ) մաքսային զննմամբ (ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների զննում, անձի քննում՝ որպես մաքսային հսկողության առանձնահատուկ ձև).

գ) ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների հաշվառմամբ.

դ) ֆիզիկական անձանց բանավոր հարցմամբ.

ե) հաշվառման և հաշվետվության համակարգերի կիրառման ստուգմամբ.

զ) մաքսային պահեստների, ազատ մաքսային պահեստների և ազատ տնտեսական գոտիների, անմաքս առևտրի խանութների, մաքսային հսկողության գոտիների և այլ շինությունների ու տարածքների զննմամբ, որտեղ կարող են գտնվել մաքսային հսկողության ենթակա ապրանքներ և տրանսպորտային միջոցներ կամ իրականացվել այնպիսի գործողություններ, որոնք ենթակա են մաքսային հսկողության.

է) մաքսային ապահովումների կիրառմամբ.

Դատական պրակտիկա

ը) օրենքով նախատեսված հսկողության այլ ձևերով.

թ) ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների հետքագրումային հսկողությամբ:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ մաքսային հսկողության իրականացումը նպատակ ունի ապահովել Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով և այլ իրավական ակտերով, ինչպես նաև միջազգային պայմանագրերով ամրագրված դրույթների պահպանումը, ինչպես նաև պահպանել ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման կարգը:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրենսդիրը, ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 139-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի ուժով ամրագրելով, որ «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմով գրանցված տրանսպորտային միջոցները ներմուծման պահից մինչև այլ մաքսային ռեժիմով բացթողման պահը գտնվում են մաքսային հսկողության տակ, միաժամանակ ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով սահմանել է արգելք՝ մաքսային հսկողության տակ գտնվող տրանսպորտային միջոցն առանց մաքսային մարմնի թույլտվության այլ անձի շահմանելու տեսքով:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մաքսային հսկողության ապահովմանն ուղղված իրավական ակտով նախատեսված պահանջ է նաև ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով նախատեսված՝ մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքներն առանց մաքսային մարմնի թույլտվության հանձնելու արգելքը:

Այսինքն՝ օրենսդրոն տվյալ նորմով սահմանվել է կանոն, ըստ որի՝ «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմով ներմուծված ապրանքները և տրանսպորտային միջոցներն իրավունք ունի փաստացի տիրապետել և օգտագործել միայն այն անձը, որն ստացել է թույլտվություն ապրանքները և տրանսպորտային միջոցները տվյալ ռեժիմով ներմուծելու համար: Ընդ որում, տվյալ նորմի պահպանման նպատակով էլ իրականացվում է մաքսային հսկողություն:

Ինչ վերաբերում է Դատարանի վճռի հիմքում դրված այն հանգամանքին, որ եթե ավտոտրանսպորտային միջոցների հանձնումը չի խոչընդոտում ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 138-րդ հոդվածով նախատեսված մաքսային մարմինների կողմից իրականացվող մաքսային հսկողության իրականացմանը, այդ հանձնումը համարվում է ֆիզիկական գործողություն և չի կարող առաջացնել նույն օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով նախատեսված պատասխանատվություն, ապա Վճռաբեկ դատարանն այն անհիմն է համարում, քանի որ օրենսդիրը ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանել է մաքսային հսկողության իրականացման ձևերը, այլ ոչ թե մաքսային հսկողության նպատակը և խնդիրները: Հետևաբար, անհիմն է Դատարանի պատճառաբանությունը, որով մաքսային հսկողության իրականացումը և դրա խախտման համար նախատեսված պատասխանատվության առաջացումը կախվածության մեջ է դնում ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 138-րդ հոդվածով նախատեսված մաքսային հսկողության ձևերի իրականացման հետ:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը և սույն գործի փաստերը համադրելով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով Ալեքսանդր Դերձակյանը, «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմով ներմուծած «Յագուար» մակնիշի ZZZ 500 պետհամարանիշի ավտոմեքենան հավատարմագրով 22.04.2009 թվականին առանց մաքսային մարմնի թույլտվության հանձնելով որդու՝ Գեորգի Դերձակյանի փաստացի տիրապետմանը և օգտագործմանը, թույլ է տվել ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածով սահմանված խախտում:

Ինչ վերաբերում է Դատարանի այն փաստարկին, որ հակառակ դեպքում փոխադրամիջոցների խափանման դեպքում տեխսպասարկման կետի արհեստավորին հանձնելը կամ կայանման նպատակով գիշերային ավտոկայանատեղիի պահակին հանձնելը կամ ավտովացման կետի աշխատակցին հանձնելը (ֆիզիկական հանձնում) ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի ուժով նույնպես կհամարվի խախտում, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված նպատակներով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների հանձնումը ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի ուժով «հանձնում» չէ և չի առաջացնում օրենքով նախատեսված պատասխանատվություն, քանի որ նման գործողություններով ավտոմեքենան ներմուծողը ավտոմեքենան չի հանձնում այլ անձի տիրապետմանը և օգտագործմանը:

Բացի այդ, ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 37-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմը կարգավորում է ապրանքների հետագա արտահանման պայմանով ներմուծումը Հայաստանի Հանրապետության մաքսային տարածք:

ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժամանակավոր ներմուծումը թույլատրվում է պայմանով, որ ապրանքները կարող են նույնականացվել մաքսային մարմնի կողմից «վերաարտահանում» մաքսային ռեժիմով դրանց հետագա արտահանման ժամանակ:

Վերը նշված հոդվածներից հետևում է, որ «ժամանակավոր ներմուծում» մաքսային ռեժիմը կոչված է ապահովելու ներմուծված ապրանքների հետագա արտահանումը, որի համար էլ ներմուծման ժամկետները հսկվում են մաքսային մարմինների կողմից: Ընդ որում, տվյալ ռեժիմով ներմուծված ապրանքները պետք է գտնվեն անփոփոխ վիճակում (բացառությամբ օգտագործման կամ պահպանման կամ տեղափոխման հետևանքով բնական մաշվածության կամ բնական կորստի), որը հնարավորություն կտա ապահովել այդ ապրանքների նույնականացումը մաքսային մարմինների կողմից:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հայտարարատուի կողմից ներմուծված ապրանքների պահպանվածությունն ապահովելու համար թույլատրվում է այդ ապրանքները ժամանակավոր այլ անձանց հանձնել առանց մաքսային մարմինների թույլտվության: Մասնավորապես, ապրանքները բարվոք վիճակում պահպանելու համար ներմուծված ապրանքներն առանց մաքսային մարմնի թույլտվության կարող են հանձնվել տվյալ ապրանքների սարքին լինելու հանգամանքը պարզելու համար տեխնիկական սպասարկման, վերանորոգման կետեր, ավտովացման կետեր կամ կարող են կայանման նպատակով գիշերային ավտոկայանատեղիի պահակին հանձնել, որը նույնպես չի կարող գնահատվել ներմուծողի կողմից ավտոմեքենան այլ անձի տիրապետմանը և օգտագործմանը հանձնում:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ «ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 28.10.2010 թվականի թիվ ՀՕ-135-Ն ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 4-րդ մասի, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-228-րդ հոդվածների ուժով Դատարանի վճիռը մասնակիորեն բեկանելու համար:

Սիւսժամանակ, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ սույն գործով Ալեքսանդր Դերձակյանը վարչական ակտը վիճարկել է նաև նշանակված վարչական վարույթին պատշաճ ձևով ծանուցված չլինելու հիմքով, ինչպես նաև ավտոմեքենայի մաքսային արժեքի չափի հետ համաձայն չլինելու հիմքով և հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Դատարանը չի անդրադարձել Ալեքսանդր Դերձակյանի հայցի վերը նշված հիմքերին, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործը պետք է ուղարկել նոր քննության՝ վերոնշյալ հանգամանքները պարզելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վարչական դատարանի 23.07.2010 թվականի վճիռի՝ Ալեքսանդր Դերձակյանի հայցը բավարարելու մասը և ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի հայցը մերժելու մասը և գործն այդ մասերով ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության: Վճռի մնացած մասը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Պետական տուրքի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

РЕЗЮМЕ - RESUME

НЕКОТОРЫЕ ЗАДАЧИ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВОСУДИЯ

АЙК ЕРЕМЯН

***МЛАДШИЙ СПЕЦИАЛИСТ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОГО
УПРАВЛЕНИЯ СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА РА***

В статье автор представляет аспекты конституционного правосудия, основываясь на разных статьях Конституции РА. Акцентирует необходимость и границы совершения конституционного контроля над нормами права, закрепленными в Конституции РА, которое осуществляет Конституционный суд РА, что является основополагающей частью конституционного правосудия. Автор поднимает вопрос, могут ли решения Конституционного суда быть прецедентами, вопросы легальной интерпретации права и само явление конституционного правосудия как основное и результативное средство защиты прав человека.

SOME ISSUES OF THE CONSTITUTIONAL JUSTICE

HAYK YEREMYAN

***THE YOUNGER EXPERT OF THE LAW-ORGANIZATIONAL
AGENCY OF THE JUDICIAL DEPARTMENT OF THE RA***

In the article author presents the aspects of the constitutional justice, founding on miscellaneous articles of the Constitution of the RA. He accents need and the borders of completion of the constitutional controll on the norms of the law, set in the Constitution, which realizes the Constitutional court of the RA that is a background part of constitutional justice. The Author raises the question, can decisions of the Constitutional court of the RA to be a precedent, questions to legal interpreting the law and phenomena itself constitutional justices as the main and effective means of the protection of human rights.

РЕЗЮМЕ - RESUME

КОНТРОЛЬ И НАДЗОР ПО СОБЛЮДЕНИЮ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА (НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОММЕНТАРИИ)

ГЕВОРГ ПЕТРОСЯН
*ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА ЕГУ,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

Статья поясняет, что обеспечение законных интересов субъектов права зависит не только правильной юридической формулировки и его законодательного закрепления, но а также необходимостью таких важных гарантий для совершения и обеспечения прав, каковыми являются контроль по соблюдению регулирующих правовых пунктов, существование определенных норм правовой ответственности в случае нарушения этих пунктов и их последовательное применение, что применимо также к сфере трудовых отношений.

CHECKING AND CONTROL ON THE LABOUR LEGISLATION (SCIENTIFIC-PRACTICAL COMMENTS)

GEVORG PETROSYAN
*DOCENT OF THE DEPARTMENT CIVIL PROCESS OF YSU,
PhD IN LAW*

The Article explains that providing of the legal interests of the law depends not only correct legal wording and his (its) legislative formulation, but as well as need important warranty for completion and ensuring the rights, such as a checking on attitude of observance adjusting legal points, existence of the certain rates to legal responsibility in the event of breach of these points and their consequent using that applicable also to sphere of the labor relations.

ՄԱՆԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 Ծ - 6 (142 - 143)

ՊՐԱՎԱԿԱՆ
Ինչպահանուհյուն

РЕЗЮМЕ - RESUME

ОСОБЕННОСТИ КВАЛИФИКАЦИИ СОСТАВОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПОХИЩЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА И НЕЗАКОННОГО ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

ГУРГЕН КОТАНДЖЯН
ЮРИСТ

Для правильной квалификации составов похищения человека и незаконного лишения свободы необходимо четко разграничивать данные составы. Изучаемые преступления имеют значительные сходства. Непосредственным объектом этих преступлений является личная свобода. Разграничение данных преступных составов осуществляется по признакам объективной стороны.

FEATURES OF SKILL COMPOSITION OF KIDNAPPING AND UNLAWFUL DEPRIVATION OF LIBERTY

GURGEN KOTANJYAN
LAWYER

For the exact qualifications crime compositions of kidnapping and unlawful deprivation of liberty should be a clear distinction between data formed the crime compositions. Studied crimes have significant similarities. The direct object of these crimes is personal liberty. Differentiation of these criminal compositions performed on the grounds of the objective side.

ՄԱՅՐՈՒ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն

РЕЗЮМЕ - RESUME

УБИЙСТВО ЛИЦА, ЗАВЕДОМО ДЛЯ ВИНОВНОГО НАХОДЯЩЕГОСЯ В БЕСПОМОЩНОМ СОСТОЯНИИ, КАК КВАЛИФИЦИРУЮЩИЙ ПРИЗНАК УБИЙСТВА

АНДРАНИК РАШИДЯН
*МАГИСТРАНТ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА*

В статье автор проводит сравнительный анализ уголовных кодексов Российской Федерации и Республики Армения, которые содержат виды убийства при отягчающих обстоятельствах. Убийство лица, заведомо для виновного находящегося в беспомощном состоянии, как квалифицирующий признак убийства. Следует отметить, что в судебной практике РА подобные случаи квалифицируются как простое убийство, что на взгляд автора представляется не совсем верным, поскольку необоснованно занижается степень общественной опасности содеянного. А поэтому предлагается включение данного отягчающего обстоятельства в ч. 2 ст. 104 УК РА, что будет обосновано им в низложенной статье.

THE MURDER OF THE PERSON, FOR GUILTY UNDOUBTEDLY RESIDING IN HELPLESS CONDITION, AS QUALIFYING SIGN OF MURDER

ANDRANIK RASHIDYAN
*MAGISTR OF THE CRIMINAL LAW
AND CRIMINAL-PROCESSIONAL LAW DEPARTMENT OF THE
RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY*

In the article author conducts the benchmark analysis of the Criminal Codes of Russian Federation and Republic Armenia, which contains the types a murder under burdening circumstance. The Murder of the person, undoubtedly for guilty residing in helpless condition, as qualifies sign murder. Follows to note that in judicial practical person of the RA similar events qualify as idle time murder that on glance of the author introduces not quite faithful since is it ungrounded understated degree to public danger made. But so it is offered cut-in given burdening circumstance in p. 2 article 104 of the Criminal Codex of the RA that will be motivated by him in deposed article.

ՄԱՍԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 Ե - 6 (142 - 143)

ՄԱՍԻՍ
Ինտերնալ թյուն

105

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОТЕРПЕВШИЙ В УСКОРЕННОМ ПОРЯДКЕ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА

ВЛАДИМИР ОГАНЕСЯН
*АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА*

В теории уголовного процесса остаются нерешенными ряд вопросов, связанных с ролью потерпевшего при ускоренном порядке судебного разбирательства, а именно: целесообразно ли выяснять позицию потерпевшего о применении ускоренного порядка судебного разбирательства? Каким образом потерпевший должен быть извещен о заявленном обвиняемым ходатайстве об ускоренном порядке? По данным вопросам, анализируя существующие точки зрения различных ученых-процессуалистов, выдвинута и обоснована своя позиция. Указанные вопросы оправданы, поскольку законодатель не дал на них ответы.

THE VICTIM IN AN EXPEDITED TRIAL PROCEEDING

VLADIMIR HOVHANNISYAN
*POST-GRADUATE STUDENT
OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY*

In the criminal procedure theory several issues relating to the role of a victim in the expedited trial proceedings remain unsolved, namely, whether it is reasonable to clarify the position of a victim about the use of expedited trial proceedings? How a victim should be informed of the petition of an accused for expedited trial proceedings? After analyzing different approaches of various scientists on the issues mentioned above, my own approach of the author has been proposed and grounded. These issues are justified, as the legislator has not given answers them.

НАЗНАЧЕНИЕ И ПРОИЗВОДСТВО ЭКСПЕРТИЗЫ И ПОЛУЧЕНИЕ ОБРАЗЦОВ ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ПО УПК РА

МАНВЕЛ АЛЕКСАНЯН
*КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК,
СТАРШИЙ ПРОКУРОР ПРОКУРАТУРЫ
АДМИНИСТРАТИВНОГО ОКРУГА МАЛАТИЯ-СЕБАСТИЯ Г. ЕРЕВАНА,
СОВЕТНИК ЮСТИЦИИ 2-ОГО КЛАССА*

В низложенной статье автор представляет одну из 15 следственных действий, определенных УПК Республики Армения-назначение и производство экспертизы и получение образцов для исследования. Он полагает, что назрела необходимость в принятии Закона РА «Об экспертизе и экспертной деятельности», рассмотрение которого продолжается с 2005 года, тем более что некоторые постоянно действующие в Армении экспертные организации и по сей день продолжают руководствоваться нормативными актами различных ведомств бывшего СССР, которые несвободны от неполных и лишних формулировок.

РЕЗЮМЕ - RESUME

СОЦИАЛЬНАЯ ЭКОЛОГИЯ – КАК НАПРАВЛЕНИЕ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

ЮРИЙ В. ТРУНЦЕВСКИЙ
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР

В статье проводится анализ научных положений ученых зарубежных стран и России, касающихся значения изучения экологии преступности в целях предупреждения преступности. Представлен обзор основных мер, применяемых гражданами коллективами и правоохранительными органами для обеспечения контроля за окружающей социальной средой.

THE SOCIAL ECOLOGY AS DIRECTION OF CRIMINOLOGY

YURY V. TRUNTSEVSKIY
DOCTOR OF LAW, PROFESSOR

In the article it is drawn the analysis of scientists provisions of both foreign and Russian countries.

They are devoted to research of the significance of environment of criminality aimed to prevention of it. Also presented the vision of basic measures, used by citizens, collectives and by Law enforcement agencies on purpose of ensuring supervision for social environment.

ՄԱՆԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 Ծ - 6 (142 - 143)

ՄԱՍՍՍԿԱՆ
Ինտերնացիոնալ

107

Թեւավոր խոսքեր

Մարդկային իմաստության բարձրագույն աստիճանը դա հանգամանքների հարմարվելու և, հակառակ արտաքին արհավիրքներին, հանգստությունը պահպանելու կարողությունն է:

Դ. ԴԵՖՈ

Փոխիր վերաբերմունքդ քեզ անհանգստացնող իրերի նկատմամբ, և դու նրանց կողմից կլինես անվտանգության մեջ:

ՄԱՐԿՈՍ ԱՎՐԵԼԻՈՍ

Ինքդ քեզ հրամայել, ինքդ քեզ վրա իշխել սովորիր փոքր բաներից: Քեզ ստիպիր անել այն, ինչը չես ցանկանում, բայց հարկավոր է: Պարտադրականությունը կամքի գլխավոր աղբյուրն է:

Վ. Ա. ՍՈՒՆՈՍԼԻՆՍԿԻ

Դժվարությունները մարդու մեջ ծնում են այնպիսի ընդունակություններ, որոնք անհրաժեշտ են դրանց հաղթահարման համար:

ՈՒ. ՖԻԼԻՊՍ

Չգացմունքը և բանականությունը անհրաժեշտորեն ներհատուկ են կամքին, բանի որ միայն դրանց միջոցով են իմանում, թե ես ինչ պետք է ցանկանամ կամ չցանկանամ, թե ես ինչ պետք է անեմ կամ չանեմ:

Լ. ՖՈՅԵՐԲԱԽ

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2011 5 - 6 (142 - 143)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

108

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am